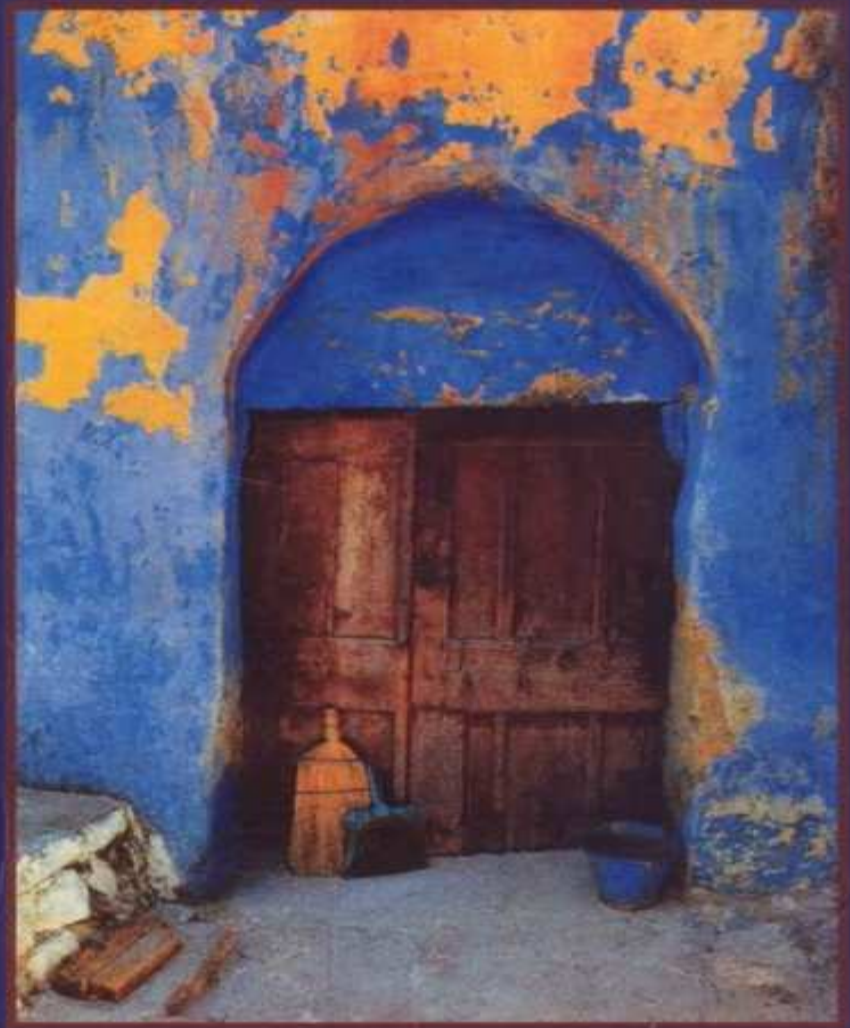

СПЛЕТКАРЕЊЕ СА СОПСТВЕНОМ ДУШОМ

МАРИЈА ЈОВАНОВИЋ

www.balkanownload.org

Mioni, mom anđelu

www.balkanownload.org

MARIJA JOVANOVIĆ

SPLETKARENJE

SA SOPSTVENOM DUŠOM

roman
šesnaesto izdanje

Beograd, 2010,

*A duša
ako hoće sebe da upozna
u dušu ona treba da gleda:
stranca i neprijatelja
spazismo u ogledalu.*

J. Seferi

Prepričavanje uvek poprimi vid spletkarenja. Čak i kad istinski želimo da u sećanju obnovimo neki doživljaj, tačno-onako-kako-je-bilo, upadamo u zamku najgore vrste - spletkarenja sa sopstvenom dušom. Zahtev za »potpunom iskrenošću« završi se nehotičnim domundžavanjem sa sobom; ulizički oduzimamo, dodajemo, prekrajamo, laskajući i kad, navodno, sebe u sebi najviše opanjkavamo.

Sećanje nije zapečaćena konzerva koju po potrebi otvorimo i zateknemo uvek isti sadržaj; ono preobražava prošlost, upisujući joj sadašnje znanje, iskustvo i osećajnost. Zato priču o prošlom (a svaki trenutak je već prošlost; prokletstvo vremena je upravo u tome što retko uspevamo da uhvatimo i proživimo trenutak, neponovljivost i punoću sadašnjosti, bez tereta prošlosti i neizvesnosti budućnosti), dakle, govor o bilo čemu, treba uzeti sasvim uslovno, kao mešavinu malo nehotičnih laži, malo stvarnog zaborava, malo dodvoravanja vlastitoj taštini i sasvim malo iskrenosti, sve stopljeno u pitku *café creme*, u koju, umesto šećera, sipamo gomilu spletki.

**POČETAK KOJI SE RAČVA:
»GDE SI SE ZAJEBAO, SAVALITA«
ili
»KAKVA JE KORIST ČOVEKU
AKO I SAV SVET ZADOBIJE,
A DUŠU SVOJU IZGUBI«**

Georg Vilhelm Fridrih Hegel je čovek koji me ispunjava osećanjem apsolutnog poštovanja. Nemački pedantno i marljivo izgradio je najveći misaoni sistem u filozofiji. Tek što je seo i zasukao rukave da se poduhvati posla, sučio se sa problemom koji mene trenutno muči. Sa problemom Početka. Postavio je sebi, a i čitaocima, pitanje kako je najlogičnije u Sistem ući. To jest, ne može se u njega hrupiti tek tako, kroz odžak ili prozor, već se mora znati za red.

Čini se, ništa lakše.

E - nije.

Upravo - ništa teže.

Problem se pokazao veoma komplikovanim i toliko važnim da je čak jedan Hegel lupao glavu; probao ovako-onako i, na kraju krajeva, ostavio ga maglovito-nejasnim. Ispalo je, naime, da postoje dva početka. Dobro, reč je o Grandioznom Sistemu, možda mu, stvarno, treba dva ulaza. No, pustimo Hegela na miru da piše-li-piše-pa-ne-zna-da-stane svoja dela; nije on makar ko. Htela sam, neka mi izvini za neskromnost, da ga iskoristim kao opravdanje za početnu bifurkaciju.

Metodološki raspojasana, mogla sam, umesto bifurkacije Početka, napraviti tri-ili kvatro-furkaciju, jer u priči uvek postoji neko pre-toga, beskrajan niz pre - »togova«, nebrojene pritoke koje objašnjavaju jedna drugu. Ulančavanje naracije je vrtlog koji vuče sve dublje u regresiju, rđava beskonačnost koju treba odlučno

zaustaviti. Zato, bez zavlačenja u dalje »furkacije« i konfabulacije, presecam umršeni čvor i počinjem.

Jedan krak Početka se odvaja, ali je to tako malo, majušno »pre-toga«, da se možete napraviti kao i da ga nema. Tiče se objašnjenja zašto svoju priču počinjem *tuđim* Početkom; zašto prizivam u pomoć Maria Vargas Ljosu.

Nije stvar u tome da je meni neprijatno da psujem, pa citiram drugog i krijem se iza nespornog književnog autoriteta, već zato što Ljosin junak, Santjago Savala, postavlja neizbežno i nezaobilazno pitanje pred kojim se nađu svi koji, na pragu takozvanih srednjih, četrdesetih godina, sebi podnose *interni* »Životni bilans« koji uključuje ukupne, do tada učinjene i stečene prihode i rashode, obaveze i potraživanja.

Budući da je strogo poverljiva duševno-poslovna tajna, ovaj bilans, sasvim različit od evidencije tekućih transakcija uspeha i neuspeha, od periodičnih, skraćenih, probnih ili godišnjih izveštaja koje drugima o sebi podnosimo, maksimalno je iskren i nenaštimovan. U njemu se računa po pravilima *lične* matematike, gde svako mora umirujuće neodređenosti nepoznatih »h«, »u« ili »z« da zameni svojim pravim vrednostima, kako bi jednačine tačno izveo do kraja.

Dakle, zavaljen na zadnjem sedištu taksija koji promiče kroz sirotinjske, oronule četvrti Lime, Santjago, zvani Savalita, sa rezignacijom konstatuje da se čitav Peru, kao i on sam, u nekom trenutku, negde zajebao.

Eto ga.

To je Početak.

Ljosin.

U mojoj verziji on glasi:

Gde si se zajebala, Marina?

Odgovor sam pronašla na nadmorskoj visini od nekih deset hiljada metara, dok je avion »Olimpic airways«-a, na relaciji Iraklion-Atina-Beograd, nadletao Solun.

Otpakovala sam Vasilisov poklon i na dlan mi je skliznuo starinski, zlatni krstić sa rubinom u sredini.

Tada sam shvatila.

I kad i gde i zašto.

Priznajem, sa stidom (jer se užasavam svakog javnog, a kamoli histeričnog izliva emocija), da sam plakala.

Nekontrolisano.

Ronzanje je prekinula stjuardesa koja mi se, zatečena tako nemilim prizorom, obratila pitanjem - šta se događa i da li mi je potrebna pomoć.

Bila sam dovoljno prisebna da joj ne odgovorim: »Duša je moja žalosna do smrti«; (kakva duša, kakvi bakrači, nećemo se, valjda, na pragu drugog milenijuma vraćati u romantizam, unositi pometnju u naš lepi, veseli Novi Svetski Poredak čije su oči uprte u Progres, a ne u Regres); već sam, poučena iskustvom da medicinska terminologija na ljude deluje izuzetno umirujuće, rekla: »Don't worry. I'm suffering from Slav Syndrome. Everything is under control.«.

Upalilo je. Stjuardesa je veselo nastavila da se šetka kroz avion, deleći, pri tom, svoj blistavi, profesionalno-ljubazni osmeh na ravne časti svim putnicima.

Iako smišljena *ad hoc*, radi smirivanja situacije, sintagma »slovenski sindrom« je u suštini tačno opisivala moje stanje. Svaka čast drugima, ali samo jednom Slovenu je moglo pasti na pamet da napiše kako je čovek toliko širok da ga treba suziti. Mislio je, naime, na dušu.

Meni je u trenutku iluminacije zaista bilo potrebno da je suzim; manje bola bi stalo u nju. Ovako, ona se punila i punila i punila; nadimala se, sve više, poput ogromnog cepelina. Pretila je opasnost da jednostavno probije telesnu ljusku i nastavi da raste, kao nezavisno biće.

Ta vizija me je ispunila blagom panikom koja je, ubrzo, ustupila mesto olakšanju; posle mnogo vremena, raspolagala sam neoborivim dokazom da dušu nisam izgubila.

Doduše, ni svet nisam zadobila, ali nisam se ni trudila.

Naprotiv.

Sasvim naprotiv.

1

Njihovo prisustvo sam otkrila slučajno, dok sam se, kao četvorogodišnja devojčica, igrala pod kuhinjskim stolom. Podigla sam poklopac koji je kamuflirao otvor za dimnjak i videla ih kako se kikoću, šćućureni, maleni i slatki, slađi od šećerleme, čak i od šećerne vate koju sam jela na novogodišnjem vašaru, srećni što sam ih pronašla i što mogu korisno da mi posluže. Te ljudiće, te homunkuluse nazvala sam »šumši«; bilo da se odnosilo samo na jednog ili na svih devet, nosili su ovo ime neodređene jednine-množine.

Nečujni i nevidljivi za svakog sem za mene, šumši su postali moji verni pomoćnici. Između ostalog, podarili su mi moć da utičem na tok misli drugih ljudi.

Upućena u ovu tajnu, Katarina, moja dve godine stari- ja sestra, utrošila je ogromnu energiju ne bi li me ubedila da šumši ne postoje i da ja ničim ne upravljam, već se stvari odvijaju svojim tokom. Njena razložnost je gubila bitku pred nesumnjivim dokazima. Dovoljno je bilo da zažmurim i da im došapnem šta želim; to bi se, ma kako neverovatno bilo, uz pomoć šumšija ostvarivalo.

Na početku šestog razreda osnovne škole odselili smo se iz starog stana.

Šumši nisu prešli u novi.

Čarolija je nestala.

Zlatna prašina je spala sa mene.

Postala sam obična devojčica.

2

Kada su moji roditelji svečano obznanili Katarini i meni da ćemo leto 1975. godine provesti u Grčkoj, zanemela sam od radosnog uzbuđenja.

Najavljeni odlazak je ličio na božanski dar, toliko iznenadni i neočekivan da sam na trenutak pomislila kako su mi šumši, moja već davna prošlost (jer za šesnaestogodišnju devojku vreme - inače neuhvatljiv fenomen čije proticanje tobože objektivno merimo ravnomernim otkucajima časovnika - predstavlja

sasvim proizvoljnu kategoriju, potpuno subjektivni doživljaj zbog koga se čak i neposredna bilost smešta u ontogenetski mezozoik), ponovo priskočili u pomoć i trijumfalno izveli svoju vragolastu podvalu, podmetnuvši mami i tati *moju* želju kao njihovu nezavisno donešenu odluku.

Neposredno pre toga, prošla sam kroz proces konverzije; dotadašnji svet mašte, čiji su me likovi i događaji plavili, izvirući, najpre, iz desetina tomova edicije »Najlepše bajke sveta« (nestrpljiva da otkrijem sve tajne skrivene u nizu pggampanih redova, veoma rano sam savladala azbuku, oslobodivši se time zavisnosti od promenljive volje mojih dotadašnjih čitača i njihovog, po mom mišljenju, traljavog i nesavesnog obavljanja svete dužnosti), a zatim se bogatio haotičnim izborom lektire koji je po svojoj nenamernoj, ali neospornoj bizarnosti načinio od mene knjiškog ekscentrika, dakle, taj svet, nabujao kao nezdravo halapljiva mesožder-biljka, zamenila sam ljubavlju prema Heladi. Bila je to prirodna i logična zamena, učinjena u dobar čas. Već sam osećala da ponašanjem odudaram od svojih vršnjaka; apsolutno odsustvo smisla za realnost činilo me je smušenom i smešnom. Atina i Sparta, moje nove opsesije, imale su tu prednost što nisu bile plod imaginacije. One su stvarno postojale.

Zbog njih sam unapred i zauvek, pre svakog iskustva, pre nego što sam kročila na njeno tle, zavolela Grčku onako kako neurotični usamljenici prigrle jedinog prijatelja - histerično i bolno.

3

U rukama mi je crno-bela fotografija malog formata.

Mršava, belokosa devojkica nesigurno se smeši, gledajući ravno u magično, crno oko kamere; samim tim pravo u svakog budućeg posmatrača. U mene, sada.

Ta devojkica sam ja. Slikala me je Katarina, prvog dana kada smo stigli u Mihanjonu, malo mesto kraj Soluna.

Posmatram je, ispunjena čudnom mešavinom ljubavi, besa i sažaljenja koju u roditelju izaziva upadljiva nespretnost njegovog deteta. Istovremeno, želim da pomilujem po kosi tu sen dozvanu kroz vreme, da joj kažem, sa bezbedne razdaljine već pređenog puta: ne boj se, sve će ovo proći, svet nije tako strašan kao što sada misliš, i da se nervozno iskalim, iako znam da nije kriva, da zaista ne ume drugačije: trgni se, zaboga, razveži se, uklopi se, čega se toliko bojiš.

Posmatram je kao opčinjena, iako znam da ću tako započeti dobro poznatu, opasnu igru u kojoj sam večni gubitnik. A, opet, srljam da je odigram do kraja,

kao strasni kockar koji je ubeđen da će baš ovog puta uspeti da povрати izgubljeno.

Znam da ću se vratiti u avgustovski dan '75. godine, da će se izbrisati granica između mene sadašnje i negdašnje, da će oživeti duša koju sam brižljivo sakrila od sebe i smestila, zajedno sa starim pismima, na dno ormana, da će me, protiv moje volje, zaposesti kao privremeni objekat za stanovanje. Znam da ću je moliti: dosta je bilo, oslobodila sam te se, oslobodi i ti mene, ne dolazi mi više, preseli se u san, gde živi i Onaj zbog koga se kamenje pomera iz ležišta, budite tamo zajedno, pohodite me samo u noćima punog meseca - i znam da ona neće otići.

Istina je da ne treba pokretati golemo kamenje. Istina je da potone svako ko ga dira, ko izmešta već slegnuti teret. Ali ja sam ga pokrenula.

Ponovo postajem šesnaestogodišnja devojka koja je, odmah po dolasku, izašla na terasu iznajmljene kuće u Mihanjoni.

Tada je sve počelo.

4

U senovitoj bašti restorana, na drugoj strani ulice, sedeo je crnokosi mladić koji me je netremice posmatrao. Videlo se da je prirodni centar bučnog društva okupljenog za stolom; ipak, delovao je neuhvatljivo-odsutan, kao izmaknut i izdvojen od dešavanja.

Toplina mirnih, krupnih očiju i napadna, gotovo drska čulnost. punih, naglašenih usana skladno su se na njegovom licu slile u celinu koja je odisala uzbuđljivom i uznemirujućom lepotom.

Uletela sam u njegov pogled kao u zagrljaj. Naše su duše došapnule nešto jedna drugoj, govorom bez reči, dodirnule se trepljama i sporazumele, pre nego što smo mi toga bili svesni.

Bez upliva misli i domišljanja, u trenutku mi je, kao skupoceni poklon do koga sam došla bez muke i truda, bilo dato saznanje da je On, Nepoznati, moja sudbina.

Sagla sam se da nešto, kao, dohvatim sa poda, predosetivši nadolazeću katastrofu, čiji mi je tok bio dobro poznat: prvo me preplavljuje osećanje stida, a onda, kao da mi nije dosta unutrašnje muke, ono trijumfalno izbija spolja - ne ljupko rumenilo koje senči obraze, već vrelina i žar usijane lave, »nezgrapno crvenilo opeke« koje se penje od vrata, preko lica, sve dok i razdeljak u beloј kosi ne postane tanka purpurna nit.

Koliko sam sebe mrzela zbog toga, koliko puta sam plakala tužno, besno, ogorčeno: kako ne možeš da se kontrolišeš, glupačo, kako možeš da se tako blamiraš, svi te gledaju, svima je neprijatno zbog tebe, neka te i zovu miš-beli-sreću-deli, pogledaj kakva si, ništa drugo nisi ni zaslužila; koliko puta naglo bežala, bez objašnjenja i izvinjenja, bez obzira ko tu bio, da bih skrila svoje purpurno lice na kome bi se tragovi divljačne stidljivosti satima zadržavali u vidu odvratnih, rumenih pečata, uz glasno čuđenje moje majke: dakle, ja stvarno ne znam šta je ovom detetu; samo tako - skoči, nestane, tresne u vrata ovako nespretna i izgubljena, vrat će polomiti jednog dana.

(Mnogo kasnije, kad već nije shvatala šta se oko nje dešava, njeno proročanstvo se ostvarilo, gotovo u potpunosti).

5

Utrčala sam u sobu. Čula sam glasove mojih roditelja koji su dopirali iz kuhinje, zapažala da sunce prodire u polumrak sobe kroz uske poprečnorupičaste otvore na spuštenim šalonima, gledala u neraspakovane kofere i netom otvorene, prazne ormane, sa nizom vešalica koje su se još uvek pomalo ljuljale, i sve to delovalo mi je kao neprimeren i siromašni okvir u čijem centru se nalazilo moje srce, koje je ispunilo celu sobu svojim muklim, snažnim otkucajima.

Prikrala sam se šalonima i provirila kroz rupice. I dalje je bio u bašti. Pričao je sa drugovima, pogledajući, povremeno, ka našoj terasi. Čeka da ponovo izađem, pomislila sam, sa ubeđenjem koje je drastično odudaralo od moje sveopšte nesigurnosti. Malo zatim, oni su ustali i krenuli, izgubivši se iz mog ograničenog, rupičastog vidokruga. Odlazeći, on se osvrnuo, kao da se pozdravlja sa mnom. Znala sam da ćemo se opet videti.

6

Sutradan, u istoj bašti.

Svi su na plaži sem mene, albinski beloputog, poslušnog zatočnika sunca.

Udubljena u knjigu, nisam čula šum koraka koji se približavaju.

- Hello, I am Vasilis. May I sit at your table? - trgao me je dubok, malo promukao glas.

On.

Vasilis Prekrasni, pomislila sam.

(Sažeto sušastvo bajkovitosti, carica mog detinjstva bila je Vasilisa Prekrasna. Baš zato njen lik je ostao tajna; nedokučivo svetlucanje. Kada bih pokušala da je zamislim, ona se pojavljivala klizeći ka meni - i to, obavezno, *klizeći*, jer ako je Prekrasna, onda je kod nje sve drugačije, onda ona ne korača, već *klizi* - ali lice bi joj blistalo takvim sjajem da nikad nisam uspela da ga jasno vidim.)

Umesto Vasilise, Vasilis.

Isto - Prekrasni.

Krunisao je moju tvrdu detinju veru u istinitost mladih, odvažnih prinčeva, zlatnih jabuka, dobrih vila, veštica i aždaja. Zakasneli, ali dobrodošli dokaz.

Poslednji poklon šumšija, pomislila sam.

Čula sam njihov veseli smeh odobravanja.

7

Vasilis je ušetao u moj život kroz širom otvorena vrata, do tada zaključana za svakog. Prvi nepoznat čovek čije prisustvo nije izazvalo zastrašujuću uzbunu. Nisam pocrvenela. Nisu mi se oznojili dlanovi. Samo su u stomaku zalepršali leptirići.

Kako se zoveš?

- Marina - rekla sam.

- Marina, Marina, Marina - izgovarao je kao da razlaže ukus imena u ustima.

- Marina kao more. Odgovara ti.

Pre nego što sam uspela da nešto kažem, uradio je ono što me je isprva iznenadilo, na šta sam se, tokom godina, navikla. Zažmurio je i, dok mu je cigareta dogorevala među prstima, počeo je da pevuši, za sebe, do kraja predano. Onda je otvorio oči, opet na javi, i ponovio: Marina, Marina, Marina...

Pitagora je kosmos zamišljao kao veliku muzičku kutiju; planete, poređane u svemiru po zakonima muzičkih intervala, stvaraju sazvučje sfera, melodiju koju čovek samo podražava. Vasilisa je dozvala muzika zvezda; on ju je pronašao u sebi.

Sve što je hteo da izrazi, sve što je osećao, prenosilo se kroz nju. Prepoznao je svoj osnovni ton i sledio ga, stvarajući harmonsku celinu u koju je uklapao svaki novi utisak.

(Nepoznatim putevima Gospodnjim, muzika je, kao poziv i životni izbor, oživela kroz Saru, jedinu osobu koja je uspela da popuni moje srce kao nekada Vasilis.)

Moje je ime otpevao kao modulirajuću sekvencu, most između osnovnih tema; očigledno da mu se rezultat dopao i teme su se slile u kontrapunktski sklop.

8

Koliko imaš godina, šesnaest, kažem, a ti, pitam, devetnaest. Učenica, pita, da, kažem, završila sam drugi razred gimnazije, lepo, kaže, on radi kao di-džej, ima svoj bend, kaže, već su napravili demo-snimak, možda nešto od toga ispadne. Voliš li rokenrol, pita me, voliš li Stonse, pita. Pa ne baš, zamucio je mali, uredni abonent »Muzičke omladine«; stvarno, kaže Vasilis Prekrasni, stvarno, kažem, ali zato voliš da čitaš, je l' da, konstatuje, prevrćući listove knjige (a u dnu oka mu se iskri ne podsmeš, već istinska razgaljenost nad nekim ko je toliko drugačiji); klimam glavom, a on, kao da mi time daje oproštaj, kao da smo time rešili problem mog pristupa u njegov svet. O.K., kaže, muzika ili knjige, važno da imaš svoje skrovište.

Kakav božanstveni šlagvort! Sad je trebalo da uletim sa replikom, da kažem nešto lepo i pametno, što bi u punom sjaju predočilo moju originalnost, što bi ga oborilo s nogu. Kada sam, međutim, pokušala da verbalizujem svoju uobičajenu igru, u kojoj sam se spretno i lako poigravala ogromnom količinom fantastičnih predstava i konkretnih podataka nataloženih u prepunjenoj, a razgovorima nepražnenoj glavi, kada sam dobila priliku da preteram taj galimatijas preko uskog brvna artikulacije, desilo se nešto strašno - moja svest se blokirala i ispraznila. Uspaničila sam se. Beznadežno sam kopala, histerično tražeći prikladnu temu, ali mozak se pretvorio u neplodni pustinjski pesak, bez traga života, bez ičega što bi se iz njega moglo iščeprkati. Oborila sam glavu, da bi mi duga kosa pala kao zavesa i sakrila lice; uporno i usredsređeno sam vrtela jedan pramen, kao da obavljam posao od koga mi zavisi život. I ćutala. Otićice, mislila sam, kaje se što je uopšte prišao ovakvom moronu. Ali on nije odlazio. Očigledno mu nije smetala tišina između nas.

Osmelila sam se da ga pogledam ispod oka. Žmirkajući od sunca, posmatrao je pučinu. Izgledalo je da je otišao za svojim mislima i da nije svestan mog postojanja. Onda se okrenuo i uputio mi jedan od svojih ohrabrujućih osmeha, punih topline - opusti se, rekao je, sve je u redu.

Neće otići, pomislila sam, rasterećena.

I tako je krenulo.

Reči su počele same da naviru.

Pitala sam ga, mnogo kasnije, jedne noći na Kritu, zašto mi je prišao; šta je to video na meni onakvoj.

- *Tebe* - mirno je odgovorio.

DEUS ABSCONDITUS ili MALI PORODIČNI PAKAO

Spolja gledano, bili smo uzor građanske, intelektualne porodice. Spolja gledano, Katarina i ja smo odrasle u sređenom i savršenom porodičnom okruženju; čistom i sterilnom kao operaciona sala.

Da bi se, međutim, došlo do istine, »spolja gledano«, taj površni, zdravorazumski, u-sumnju-ne-dovodeći pogled koji se zasniva na naivnom prihvatanju neposrednosti, treba razmaknuti kao zavesu.

Iza paravana »spolja gledanog«, svaka porodica je velika tajna, sa manjim ili većim skrivenim paklom u njoj.

Naš mali porodični pakao se temeljio na konstantnom a potuljenom psihičkom pritisku kome smo Katarina i ja bile izložene. Srž potuljenosti se sastojala u tome što se granice zakona i pravila skamenjene patrijarhalne strogosti koje nismo smele preći, čak ni dodirnuti, nisu postavljale eksplicitno, rečima i direktnim zabranama, već obavezujućim nagoveštajima i atmosferom koja je gušila.

Nije bilo velikih svađa i rasprava; burni verbalni okršaji su izbegnuti zahvaljujući višem nivou komunikacije kojem su nas roditelji naučili - *očnom govoru*. Odrasle smo pritisnute značajnim i izražajnim *pogledima* koje su razmenjivali, međusobno, i sa nama; izveštili su se toliko da su time mogli dočarati, bolje i upečatljivije nego rečima, smenu podjednako snažnih osećanja: neverice, bola i prezira, izazvanih našim neočekivanim postupkom. Ukoliko ne bismo pravilno čule i razumele *pogleda*, usledila bi druga faza - period grobne tišine i višednevne distance. Povukli bi se u sapatničku uvređenost u koju je bilo nemoguće prodreti. Između njih i nas su stajala zatvorena vrata sobe; prividno, ona su značila radite-šta-hoćete, dok su, u stvari, bila metafora nemoćnog očaja u koji bi oni, navodno zbog nas, zapadali.

Majka je obožavala da porodični život izloži javnom ocenjivanju i pobere lovorike. Katarina i ja smo, po njenom mišljenju, ulaskom u pubertet postale potencijalni subverzivni elemenat u porodičnom miru, koji može razrušiti dugogodišnji trud, ovenčan sveopštom hvalom i priznanjem da je savršena majka. Usuđujem se da kažem da je bila, u tragovima, ljubomorna na sestrinski savez, nepomučen svađom. Naša vezanost je orah koji nije uspela da polomi; u sašaptavanju i nevinom kikotaњу videla je prve znake drskosti i moguće pobune, razdešenost i javašluk. Smejete se kao dve budale, kaže ljutito, a ti, obraća se meni, kad bi Katarina i prst pokazala, tebi bi bilo smešno. Ne razumem, nastavlja, kako se možete smeјati *bez razloga*; razlog i odobrenje su, naravno, bili u domenu njene prinadležnosti.

Ukoliko je nešto bilo van njenog poimanja smešnog, momentalno je proglašavano za glupost, pakost ili ruganje. Kao što je moja bolna zatvorenost, koju nije ni pokušala da razume i prihvati, za nju bila inat; prkos koji treba slomiti i pokoriti svojoj volji.

Kada sam prvi put uzela u ruke Bibliju, uprkos sumnji mog dede, prote, da je neću razumeti, »jer to nije knjiga za decu«, Knjiga nad knjigama se sama otvarala predamnom.

Nije bilo ničega nejasnog. Naprotiv, starozavetni svet Boga Jehove, strogog Boga nad vojskama, bio mi je blizak. Ja sam živela u njemu. Zakoni i propisi, kazna za prekršaj, oko za oko, zub za zub, srdžba umesto blagosti, bes zbog tvrdovratosti naroda koji ne poštuje jasno postavljene zahteve - o, kako sam to dobro razumela.

Primenjeno na moju porodicu, majka je bila Mojsije, izabranik koji je jedini imao mogućnost da licem u lice govori sa Svevišnjim i da rezultate tih razgovora objavi sinovima Izrailjevim kao konačne istine i uputstva za to šta im valja činiti. Posedovala je sigurnost i određenost u svemu i prema svemu, kao da joj neopozivost njenih ubeđenja garantuje sam Gospod; kao da se, na volšebni način, baš pred njom otkrio Skriveni Bog.

Njen autoritet je bio potpomognut time što je naš otac bio urođeno distanciran prema ljudima, i činjenicom da je izbegavao svaku konfliktnu porodičnu situaciju. Bio je sušta lirska priroda, sa izrazitom sklonošću ka apstraktnom mišljenju; intelektualac radoznalog i otvorenog duha. Suzdržan i odmeren, retko je izricao definitivne sudove. Mamina logičko-matematička inteligencija, efikasna u rešavanju praktičnih problema, postala je dominantan određujući princip našeg života, ne zato što je tata bio slabić ili mlakonja koji se povukao pred njenim agresivnim nastupom; suština je bila u tome da nije umeo da pronađe pravu formu za svoju duboku ljubav prema nama dvema.

Patrijarhalno skopčan, sužene emocionalne ekspresivnosti, smatrao je prirodnijim da »Mama« reguliše odnose sa »devojkicama« i prećutno je ustoličio za vrhovnog zapovednika svakog »comme-il-fault«. Kratkotrajni bljesci verbalne bliskosti između nas dvoje nikad nisu zadirali u intimu, već su se zadržavali na bezbednom terenu estetskih rasprava o novoj knjizi, nekoj slici, ili elaboriranju istorijskih tema.

Zato je naš Mojsije nesmetano harao po svim oblastima praktičnog života; ona je sa olimpijskim mirom donosila Tablice porodičnih zakona, teške kao kamene ploče sa gore Sinajske. Katarina i ja smo se pod njima migoljile, tražeći prostora i vazduha, mada su nam se odbrambeni mehanizmi razvili u suprotnim pravcima - ja sam se okrenula sebi, ka unutra, kao reflektivna zamenica; Katarina, čudo druželjubivosti, bežala je u druge.

Ali ono zajedničko, što je ostalo do danas - naša neubeđenost u bilo šta, koju ljudi često shvataju kao nesigurnost, uvažavanje svakog protiv-mišljenja kao moguće boljeg i ispravnijeg, spremnost da se ono promeni pod teretom argumenata, odbijanje da se izgrade okoštali principi i nepromenljivi stavovi - stvaralo se u nama dvema kao odbrana da ne ponovimo nju.

Da ne budemo naša Jehova-majka.

Da ne živimo u prosečnoj, blaženo-nerereflektovanoj i nikad ničim pomućenoj samorazumljivosti sveta i odnosa.

9

Svaki naredni dan je bio praznik. Budim se sa svešću da ćemo ga provesti zajedno. On me čeka ili ću ja stići prva. Još bolje; gledaću ga kako ide ulicom, ravnodušan prema pogledima koji ga prate. Hodao je slušajući svoju muziku. Neponovljivo. Kad želim da se dotučem patnjom, puštam taj film. U sali za projekciju sedimo moj bol i ja i posmatramo njegovo kretanje gracioznog pantera. Da bi gorka slast duže trajala, uključujem komandu »slow motion«. Na usporenom snimku, on prinosi ruku sa neizbežnom cigaretom i duboko uvlači dim, drugom rukom provlači prstima kroz kosu, dok svaki deo tela skladno učestvuje u sporom, gotovo erotskom ritmu ležernog hoda.

Svesna svoje ne-lepote, koju mi familija nije opraštala kao da sam je na rođenju namerno izabrala samo da bi njih nervirala, bila sam očarana zato što je on svoju upadljivu lepotu nosio nehajno, sa urođenom otmenošću i mirom grčkih statua koje, zatvorene u svoje savršenstvo, oplemenjuju ovaj svet.

10

»Hello, Marina«, kaže, poruči piće, pali cigaretu i počinjemo priču bez kraja. Naša veza je u početku bila prevlast i zgusnutost, ne *događaja*, već *govora*.

Pričala sam, uglavnom, ja. Objašnjavajući mu sebe, postajala sam sebi razumljena. On je, međutim, već bio svoja dokučenost, i zato mogao da sasluša i razume ono za čime sam ja tek tragala. Njemu nisu bile potrebne reči da bi se oslobodio. Vasilis se *ponašao*; bio je sabranost i ćutljivost, srećan primer kristalizovane gotovosti, koju nije morao da izbori, niti da za njom mukotrпно traga, već mu je bila data rođenjem kao redak talenat.

Pošto sebe nisam mogla da objasnim iz sveta, uobičajena pojmovnost nije bila adekvatna da njome obuhvatim vlastitost; iza realnih događaja kvasao je svet *moje* stvarnosti, doživljaja i raspoloženja. Predmetnost se rastakala u njima; značenje i smisao konkretnog bio je zatamnjen. Neprihvaćen »princip realnosti« koji se plaćao namučenom dušom.

Napipavala sam, nasumice i po mraku, mutno, sveobuhvatno raspoloženje strepnje. Nisam uspevala da nju, samu, obuhvatim kroz somnambulni solilokvijum koji se nezaustavljivo izlivao iz mene, već sam iznosila na videlo zbrkani inventar prenatrpane duše. Kroz njega je, indirektno, provejavalo i to osećanje, kao što je, kroz sliku na kojoj su prikazani jedan otvoreni, prazan vagonet (kola za selidbu? zaboravljeni ostatak cirkuskog karavana?) jedna devojčica, uhvaćena u igri sa obručem ispred zida sa arkadama, čije lučno ponavljanje sugeriše beskraj, i jedna vidljiva, preteća senka nevidljivog čoveka, zaklonjenog pročeljem zgrade, De Kiriko nepogrešivo uhvatio i zarobio atmosferu čiste tuge i melanholije.

Kroz višesmislenost logosa, dokučeno se može ponovo zatajiti i sakriti. Isto tako, iako nije njeno izvorno mesto, govor može da bude kuća istine. Trebalo bi da bude. Sa Vasilisom je bio.

Pokušavala sam da opterećujuće iskustvo teskobe pretočim u mucave reči; da tako podelim sa njim osećanje samotne izolacije, obeskorenjenosti, i prožimajuće svekrivice i unapred-krivice.

Zahvaljujući Vasilisu koji je znao da me sasluša, unutrašnji kaos je počeo da se uobličava; lagano, ali sigurno, bistrila se gusta i teška magla; doduše, ostali su pramičci izmaglice, bezazleni ostaci u poređenju sa testastim i neprozirnim oblakom u kome sam do tada bila.

11

Zastajala bih, ponekad: što se uopšte trudim, mora da ga gušim, šta njega briga za moje probleme; dok sam se sa njima borila sama, dok sam ih, vrteći se u krugu jalove analize, premetala i obrtala u glavi, delovali su strašno i nesavladivo; sada, kad ih izgovaram, odjednom zvuče jadno, banalno i nedorečeno. Vasilis bi osetio taj trenutak, nikad me nije požurivao, ćutao bi, ili počeo nešto da pevuši, a onda, kad bih pomislila da je već zaboravio o čemu sam pričala, kad bih počela da se osećam suviše i nepotrebno, pored njega koji mirno puši, sav svoj, vraćao me je u priču, kaži, Marina, nije to ništa strašno, osećam se glupo, kažem, mora da sam ti dosadna; nisi.

Ništa više.

Nije me ubeđivao ni uveravao, a nikad sumnje u meni, nikad rezerve prema njegovom jednostavnom odgovoru; »neka bude vaša reč da, da; ne, ne, a što je više od toga - od zla je«. Prosto: »nisi«, a ja bih, utešena, nastavljala.

Isprva sam bila zbunjena, kada bi, iznebuha, prekidao razgovor nekom rečenicom ili sasvim nevezanim pitanjem. Dugo mi je trebalo da se naviknem na te, kako sam ih kasnije nazvala, Vasilis-rečenice; padale su, nenajavljeno, sa Vasilis-zvezde, iz neke druge priče, usred priče koja je već tekla. Kad sam naučila da pratim njihovu unutrašnju logiku, Vasilis-rečenice su mi, narednih godina, postale ne samo razumljive, već neophodne. Brzo i pouzdano su prodirale kroz žubor razgovora, izvlačeći iz njega i ispod njega ono neizgovoreno, zbog čega se sve drugo govori, kao što lovci na bisere, precizni i vešti, jer im od spretnosti zavisi život, munjevito zagnjure u dubine, nagi, bez zaštite, bez opreme, bez ičega sem sebe samih i svog noža, i isplivaju na površinu, noseći u ruci plen.

Znao je da se zagleda u mene bez ustručavanja, dečački radoznalo i otvoreno, ne misleći da time može uneti pometnju, i kaže: nemoj sve tako ozbiljno da shvataš; život nisu knjige i romani, već jedno veliko zezanje u kome pobeđuje onaj ko shvati u čemu je vic; a u čemu je, pitala sam; da živiš trenutak, kaže, da se prepustiš, kao u muzici.

Nema čoveka kojem je potreban dokaz da postoji. Ono nam je samoizvesno. Postojanje spoljašnjeg sveta koje se, takođe, čini samorazumljivo, predstavlja metafizički problematično pitanje. Između ostalog, njegova realnost se potvrđuje i iznalaženjem zakonitosti kojima čovek lovi prirodu u svoje mreže. Zakoni prirodnih nauka su hladni i ravnodušni. Ono što ne mogu da objasne i sobom obuhvate, proglašavaju za izuzetak od pravila. Sitnicu oko koje ne vredi gubiti vreme. Slučaj koji krši utvrđeni red i koga treba dezavuisati kao nebitan.

Unutrašnji svet, srećom, potpada pod ostrašćene zakone srca; pristrasne i navijačke, kao što behu grčki bogovi koji su se iz sve snage mešali u tok sudbine smrtnika, ponekad i više nego što dobar ukus nalaže.

Zakoni srca su spojili Vasilisa i mene, uprkos spoljašnjoj različitosti; po svim parametrima fizičke realnosti mogli smo se mimoći kao tuđinci. Ovako, postali smo izuzetak od pravila. Ali upravo izuzeci čine magiju. Rugajući se jednoobraznosti i uniformnosti, unose malo iznenađenja u svet koji bi bez njih bio dosadan u skamenjenoj predvidljivosti.

12

Poslednje večeri pred naš odlazak, tražio mi je adresu. Pisaću ti, rekao je. Video je suze koje suzdržavam, zaljubljena u njega do zanosa, zagrlio me je, prvi put, i šapnuo:

- Čuvaj se i gledaj da odrasteš do idućeg leta.

13

Tokom jeseni i zime koji su se vukli bez kraja i početka, tokom proleća koje je već ulivalo nadu (leto je na vidiku, odlazak u Grčku i Vasilis, Vasilis, Vasilis), razmenili smo samo par pisama.

Dok je sporo i dosadno proticala treća godina gimnazije, jer se vreme u mome svetu nije merilo satima, već beskrajnim danima samoće i neopisive tuge, dok su me morale sumnje i njihove žaoke ubadale duboko u svest, ne dozvoljavajući mi da, kao nekad, mirno skliznem u san, dok sam kinjila sebe, ponavljajući: zaboravio me je, sigurno nikad ne misli na mene, po ceo dan sa društvom, uveče u diskoteci, baš ga briga za neku Marinu, sigurno se ne seća ni kako izgledam; negde, u najdubljem delu srca, svetlela je jedna tačka, okrepljujući oslonac, mirna pouzdanost koja je proisticala iz potpunog uverenja, neobjašnjivog porekla, uverenja niklog u okruženju plamene sumnje, a koje je, međutim, herojski raslo i trajalo, kao nežni planinski cvet koji raste iz gole stene, kome je prikraćen bilo koji pristojan uslov za život, ali on pak postoji u skromnoj ljupkosti, čudo života, nenametljiv prkos surovosti, da on, ne znam zašto, prosto zato što tako mora biti, misli na mene i želi da me vidi. To verovanje, potkrepljeno samo sa nekoliko pisama, sa retkom »I miss you«, stidljivo dopisanim na samom dnu stranice, tim »I miss you« koje je izgledalo kao dodato u žurbi, kao dopisano posle kraćeg razmišljanja, sa zadržkom, kao naknadno iščupano nevoljno priznanje, to verovanje koje je izviralo tiho i stalno, kao tanak, ali neprekidan mlaz vode, krepilo me je i davalo snage. Stanja kojima odgovara trpni glagolski oblik i delanja koja su se beznadežno odbijala od spoljašnjosti kao lopta o zid i vraćala u sebe kroz »se« povratnih glagola, počela sam da zamenjujem aktivnim glagolskim oblicima; prodor u spoljašnji svet kroz prisvajajuće, zahtevno i van sebe usmereno »želim« i »hoću«.

»Gledaj da odrasteš« - rekao mi je na rastanku, ponavljala sam sebi kao molitvu i ohrabrenje pred svakim korakom koji sam pravila. Odrasti znači prilagoditi se, shvatila sam, kao probuđena iz duboke hibernacije; prilagoditi se znači, često, prečesto prihvatati zamenu stvarnog objekta ili subjekta svoje želje njegovom imitacijom; zamenu suštine simulakrumima. To saznanje je delovalo bolno i zato je preobražaj bio spor. Krčila sam svoju unutrašnjost kao bujnu vegetaciju prašume, koju moramo proseći mačetom, ako želimo da se probijamo napred.

UBRZANE TRANSFORMACIJE ili INSTANT-METAMORFOZA

Instant-proizvodi su udaljeni refleks večne alhemijske potrage za kvintesencijom - kamenom mudrosti i eliksirom večnosti. Do njih nismo dospeli, ali su savremeni alhemičari, maskirani u tehnologe, uspeli da materiju kvantitativno-kvalitativno preobraze. Tako smo dobili čitav niz proizvoda čiji se prah, sipan u tečnost, za čas transformiše u gastronomsku čaroliju.

Za razliku od ovih instant-metamorfoza koje imaju za cilj da nam (ma koliko meni lično to bilo nerazumljivo) »uštede vreme«, postoje instant-preobražaji koji se dešavaju *u* i *na* ljudima. Oni su, naprosto, odvrtni.

Nauke različito definišu pojam ljudskog bića, ali sušta je istina da je čovek stoka. Ma kakva stoka, i to je kompliment za ljudski rod, a uvreda za životinje. Životinje su stvorenja čiju osnovu postojanja predstavlja princip svrsishodnosti. Stavljena u neprirodni kontekst ili neadekvatne uslove, ona umire. Dočim čovek opstaje. Ne zato što on koristi inteligenciju, pa, kao, racionalizuje, kao, prilagođava se; ne, sve je to pričamtipriču - čovek preživljava jer mu atavistički deo mozga, ponekad uspavan, najbrže profunkcioniše kad zatreba. Probuđen iz letargije, on ne bira sredstva da nas održi u životu.

Kad bismo finog gospodina koji je do juče, uz brendi i cigaru, čitao knjigu u svojoj biblioteci, kraj vatrice u kaminu, slušajući Baha ili Betovena, odjednom šutnuli u svinjac ili logor, na ratište ili u zatvor, videli bismo kako tanka pokorica civilizovanog ponašanja lako puca i ostavlja dotičnog oslonjenog na instinkt preživljavanja. Po svaku cenu.

Moj, Bogu hvala, bivši suprug je pokazao, na primer, zadivljujuću moć instant-preobražaja. U Kafkinom stilu - legao Gregor uveče u krevet kao čovek, a probudio se ujutru kao buba. Kad mu je, verovatno, jer tad već odavno nismo imali nikakvog kontakta, dakle, mogu samo da pretpostavim na osnovu

dotadašnjeg iskustva sa njim, dosadilo da se igra idejama i poigrava sa ljudima na sitno, to jest u relativno suženom prostoru, bacio se na širi plan. Čovek je postao deo establišmenta kome se do juče podsmevao. Ne metaforično, već sasvim bukvalno, preko noći.

Česlav Miloš naširoko elaborira pojam »ketmanstva«, prikrivenog infiltriranja u neprijateljski tabor; ukoliko je spolja monolitan i naizgled nepobediv, treba zaći iznutra i odatle ga razjedati. Držeći se, dakako, iskrenih ličnih uverenja. Može, ali u panjevima. Ili, što kažu Englezi, može - my foot. Čim uđeš u igru, navučena maska vremenom sraste sa licem. Kako drugačije da objasnim da je moj *ex-husband* prisustvovao presecanju vrpce na novootvorenoj farmi svinja, na primer, u Donjem Vrljigu. Zavodljivost i primamljivost glamura - diplomatija, prijemi i tako to, moraju se plati i svinjama. Još od Miloša Obrenovića. Srbija je ovo, čoveče, a ne Versajski dvor,

Pošto je ružno i nemoralno koristiti druge za primere koji se ne mogu upisati u knjigu životnih podviga, uzeću u razmatranje moju malenkost. U godinama rata, ovog poslednjeg koji smo mi, valjda, umislili da je bio, pošto se zvanično nije desio, pokazala sam zadivljujuću sposobnost prilagođavanja životinjskim uslovima. Razmenjivala recepte za mešenje hleba, pri čemu je kriterijum i kvalitet progresivno opadao, kako se situacija na crnom tržištu zaoštravala po pitanju cena. Ispostavilo se da se, praktično, sem kvasca, a ako treba i bez njega, dakle samo sa malo vode i brašna može umesiti hleb, ili, u zavisnosti od maštovitosti, razni oblici primamljivog peciva. Što će reći da je život do tada bio čist luksuz. Šta će nam jaja, puter ili čokolada kad postoji »embargo kolač«? Zašto uopšte jesti hranu kad postoji korenje ko je nam je jedan visoki funkcioner Vladajuće Partije ponudio kao zgodno rešenje kad nam stomaci zakrče?

U kontekstu opšte borbe za opstanak, uz odabir vrste prirodnom selekcijom, instant-preobražaji su bili neophodni.

Baćeni u kazan kipuće vode, dok se rat razbuktavao, a sankcije nemilosrdno odnosile jednu po jednu životnu udobnost, odjednom smo pokazali prave, ogoljene prirode, groteskno drugačije od slike koju smo do tada o sebi gradili; hodali smo prljavim ulicama ovog olupanog, propalog grada, ludačke face sa tragalačkim žarom u očima toliko nalik pogledu životinje kad ugleda plen. Svagdašnji imperativ se sastojao u tome da se nabavi bilo šta u zamenu za bezvredni novac. Tri milijarde dinara za šibicu. Pet biliona za dve litre mleka. Kući sam se vraćala kao pećinski čovek posle lova - kafa, ponekad margarin, šećer u kockama ili sapun. Daj šta daš, mislim, dok stežem kesu sa plenom u prepunom trolejbusu, ostalo mi je, mislim, još sedam kvadriliona milona, ali ako

uspem da nađem... ako sutra dobijem još tri čeka, ako... U glavama saputnika, verovatno, ista misao. I poneka ogorčena rečenica, pretvorili smo se u stoku, ugušena horskim negodovanjem, ćuti, samo kad nismo u ratu, kako je tako je, bar smo živi. Jeste li, mislim se. Dok trolejbus škripi, stenje, dok padaju trole privezane običnim kanapom, dok strpljivo čekamo da ih »majstor« vrati na »žice«, pa da nastavimo putešestvije, posmatram lice zajapurenog čičice do mene, koji se uneo u raspravu o smislu života i pitam se - gde si sada, o, Heraklite?

Pravi duhovni aristokrata, Efežanin je pisao lapidarno i zagonetno, zbog čega su ga prozvali »Mračni«. O Skotinos. Nije nego. Čim svetina nešto ne razume, zvekne dezavuišuću etiketu preko toga i završi posao.

Heraklit je prezirao gomilu. Svetinu. Koja, po pravilu, misli da je kompetentna da prosuđuje o svim pitanjima, naročito o onim o kojima nema pojma. Nije mu padalo na pamet da srozava svoju misao da bi je narod-kaotakav shvatio. Kakva demokratija i jednakost! Bar u svetu duha toga nema.

Kad se, međutim, u retkim prilikama, obraćao demosu, umeo je da bude vrlo eksplicitan. Tako je, povodom nemilog događaja proterivanja jednog pametnog čoveka iz Efesa, Heraklit svojim sunarodnicima poručio da bi Efežani koji su »prognali Hermodora, najboljeg čoveka, koji je ikada među njima postojao, govoreći: ne želimo da iko među nama bude najbolji, a ako se takav ipak nađe, onda neka ide na neko drugo mesto i među druge ljude« dobro učinili kad bi odreda pazarili po konopče i obesili se, jer bi čak i golobradi dečaci, preuzevši vlast, bili mnogo uspešniji u vođenju državnih poslova od odraslih magaraca. Skresao im je, nema šta.

Isto bih poručila našim Usrećiteljima.

To jest da se povešaju, jer su nesposobni i ne trpe bolje od sebe.

Prevozna sredstva koja su funkcionisala po principu dolaze-kad-stignu i voze-dok-mogu, postala su srpska verzija antičkih trgova. Tamo su ljudi, inače, vodili dijaloge, dok se u našim *pokretnim* agorama kevtalo i lajalo, netrpeljivo i besno; anatemisana je svaka izjava koja je ličila na pobunu i neprihvatanje; na površinu površno-glupih razgovora isplivala je psihologija mase, azijski pokorne i iracionalno odane despotu.

Posle poltronskih izliva zahvalnosti koji su jasno ukazivali na to da se ovde goli život smatra poklonom, takoreći izrazom plemenite duševnosti od strane onih koji bi mogli iznenada svoju blagonaklonost preinačiti u surovost, te nas istoga lišiti, usledila bi, čak, kolektivna katarza u vidu nečeg što liči na smeh, dobro je, gura se, ništa nas ne može uništiti, hahaha, (jezivo cerekanje robova doživotno utamničenih na galiji), ko jebe ceo svet, jebeš Evropu, jaka mi, pa,

Evropa, ne znaju oni ko je Srbin (po mozgu mi svrdla ta besmislena rečenica još besmislenijeg divljenja nad najbesmislenijim osobinama, i pitam se, milioniti put: a šta to, pa, Srbin jeste, koja je to differentia specifica Srbina, koji nas to skup osobina odlikuje, koja to karakterna crta, ako se ijedna može pripisati narodu u celini, predstavlja kvintesenciju našeg ponosa, taj totem, otelotvorenje plemenskog duha oko koga se izvodi ritualni ples oduševljenja), hahaha, bilo je i gore, pa se preturilo (jeste, mislim, preturićemo i egzotične bolesti koje smo zaptali, avitaminozu, beri-beri i koleru; kuga i lepra su nas zaobišle, ali ni njih se ne bojimo - Srbija se saginjati neće, osim pri branju korenja); hahaha; taj raskalašni smeh bubnja kao čekić u slepoočnicama - Gospode, nisam, valjda i ja, Gospode, neću, valjda i ja. I tračak utehe, nisam, čim osećam ogorčenje, koje često proključa do mržnje prema gomili tako beslovesnoj, tako trulo zahvalnoj što je neko gazi, što joj puca bičem iznad glava; nisam, iako sam jurcala i grabila se i ponižavala, nisam, jer još uvek imam svest da je sve ovo, da smo svi mi.

(Rečenicu dopuniti po izboru.

Moj glasi: da je sve ovo kosmička, groteskna greška, da smo svi mi davno otišli u majčinu.)

14

Poslednje pismo koje sam od Vasilisa dobila, u junu '76. godine, bilo je, po mom mišljenju, neodređeno obećanje da će pokušati da u avgustu bude u Mihanjoni.

Videću, pisao je, moje društvo je već isplaniralo da celo leto provedemo na ostrvima.

Kao da me je pogodio grom. Što sam se uopšte zanosila, što sam se nadala, ipak mi je pisao, jeste, ali nikad nijedna reč o ljubavi, samo gde je, šta radi i, ponekad, »nedostaješ mi«; dobro, znamo se tek petnaest dana, nije ni toliko morao da se javlja da nije hteo, a možda mu je bilo dosadno, pa 'ajde da se javim onoj klinki, nije tako, pisma su bila tako nežna, aha, samo ti sanjaj, sve je potrčao za tobom, pa neka i nije, baš me briga, govorila sam sebi, dok je bol uporno palacao; mislila sam - umreću ako ga ne vidim.

U Grčku sam krenula umorna od nagađanja hoće li biti tamo ili ne. Stigli smo predveče, bilo mi je muka od puta i vrućine, krenula sam da izađem iz kola i spazila ga, na istom mestu, u bašti prekoputa »naše« kuće. Već tri dana tako, posle mi je rekao. Čekao je da se pojavimo, ostvario reč Hristovu »koji je veran u malom i u mnogome je veran; ko je neveran u malom i u mnogom je

neveran«. Do samog kraja me nikada nije izneverio, ni u malom, ni u velikom. Nikada. Izneverila sam ja njega, na najpodliji način, neiskvarena Marina koja gleda tužnim očima, svetica koju su, malo u šali, malo u zbilji, kasnije, na fakultetu, mladići pozdravljali: Ave, Marina.

Žurno iznosim stvari iz kola, ušeptrljana, jer me on gleda. Samo što pre da se sredim, da otrčim do njega, da se uverim da je stvaran. Bio je na našem mestu na plaži, kod keja. Zagrlili smo se, i godina čekanja i neizvesnosti bila je izbrisana.

15

Obuhvata mi lice rukama; koliko sam te se uzeleo, kaže, stalno sam te nosio sa sobom, kao amajliju, da me čuvaš od svega lošeg, ne mogu da verujem, da li je moguće, šta, da sam ja tebi potrebna, privija me, nežno, jesi, kaže.

Zagrcnuto mu pričam o tome šta su mi značila njegova pisma, koliko mi je nedostajao, koliko sam pokušala da se promenim, a on mi stavlja prst na usta: ššššš, ne trudi se, ja sve znam, kako znaš, zar ti nisam rekao, pita, i počinje da peva »I'm a spy in the house of love... I know everything«.

Evo ga, opet, Vasilis i njegova muzika. Vasilis sa svojim mirnim očima u kojima se promena raspoloženja ogleda samo kroz jedva primetno paljenje i gašenje iskri. Ali, sad me gleda drugačije; pustio me je u njihovu dubinu, potcrtanu nizom načičkanih crnih trepavica, senkom leptirovog krila što se diže i spušta. Pokretom od same nežnosti i ljubavi pomilovao me je po obrazu, sagao se i ovlaš okrznuo moje usne. Ništa više. Uradio je to tako brzo, lakim, gotovo bestelesnim dodirom, da mi se učinilo da sanjam.

Volim te - rekao je.

Nešto jako toplo i modro-plavo počinje da struji kroz mene, penje se do temena; tanane kandžice prijatno i uzbudljivo grebuckaju u stomaku, grlu, obrazima.

I ja tebe.

Izgovorene reči imale su neponovljivu težinu; bile su neuprljane i neizgužvane od česte upotrebe, svečane i duboke, nove i sveže kao raspreamljeni krevet sa čistom, uštirkanom posteljinom koji je čekao na nas.

16

Tog leta sam otkrila da osećanja imaju boju, ukus i miris. Nadasve miris.

Vreme koje se u mom sećanju zaustavlja na nekom važnom događaju, koje se gomila i zgušnjava oko njega kao smola, uvek ima neizbežni mirisni oreol po kome ga pamtim.

Ljubav je smaragdno-zelene boje, što, vremenom, prelazi u duboko-plavu; njen miris se razlaže sa zadržkom; u početku odvažno rezak, razgrađuje i bogati svoju jednostavnu lahorastost novim slojevima, raskošnom polifonijom opojnih i pomalo oporih nijansi, a ukus...

17

Dan, pucketav od vreline, polako se gasio. U sumraku, more je bilo čudesno mirno, glatko i kao od svile. Svaki pokret koji smo napravili nas dvoje, poslednji kupači na plaži, remetio je pljuskanjem veličanstvenu staklastu tišinu mora. Vasilis je plivao daleko, izranjao i igrao se sa mnom kao ljupki, pitomi delfin. Lagano me je vukao ka obali, sve dok nismo dodirnuli dno.

Rukama je obavio moj struk. U vazduhu je treperelo očekivanje. Nisam znala šta treba da radim. Samo sam zažmurila i prepustila se. Osetila sam njegove usne.

Sve oko nas, i mi sami, bilo je toplo i slano.

A unutra, u poljupcu prijatno sveže.

To je, zauvek, ukus ljubavi.

Slana svežina.

18

Nikada više nisam srela čoveka koji tako ljubi.

Uzaludno traganje za njegovom rukom koja spoljašnjom stranom klizi po mom obrazu dok ne dospe do usta koja ocrtava prstom, pažljivo i pribrano, kao da ih tim pokretom pravi i stvara da bi ih uzeo, za usnama koje tačno znaju kako i kada da se otvore, za osećajem tople prisnosti, bez zbunjenog početka i neizvesnog kraja, za mirisom »Karelja« cigareta u dnu poljupca. Za njim.

19

Konačno su se pojavile ptičice, dočekuje nas njegovo društvo kad se priključimo noćnim sedeljicama na plaži; više te ne viđamo, čoveče, kažu Vasilisu pomalo prekorano.

Slobodni i »naduvani«, unosili su u mene nelagodnost; ne umem da se smestim, svaki pokret mi je krut i napregnut od silne želje da delujem prirodno i neopterećeno - smotana devojčica u rezeda tunici, na leđima pokupljenoj u raskošnu mašnu. sa (obliva me rumenilo kad se toga setim) »bauš« rukavima i krem-lanenim pantalonama. čiji je napor unapred bio besmislen pored devojaka koje, opuštene i pomalo razuzdane, ustaju da zagrlje Vasilisa, da mu se, kao slučajno, obisnu o vrat, mazno ga pitajući gde je do sada, kao da mene nema, kao da ja ne postojim.

A Vasilis mirno seda među njih, neuzdrman u svom spokojstvu, oživeli, nasmejani bog Eros na koga su navikli da oko sebe širi radost i ljubav, a koji sada i sam voli, koji sada brine o svojoj Psihi, koji oseća i guši njenu nelagodu, koji ne dozvoljava da se ona oseća glupo i suvišno, čiji posednički zagrljaj ubija njihove sumnjičave poglede, zar ona, zar od svih. Da, baš ona; da, od svih ona; Eros i Psiha, Ljubav i Duša, Vasilis i Marina.

20

Kad je jedne večeri, kružeći, »joint« stigao do mene, Vasilis je odgurnuo ruku koja mi ga je dodala. Nastao je smeh: šta je, Vasilis, jesi joj ti tata, da, odgovorio im je, vidite kako imam lepo dete.

Je l' i ti duvaš svako veče, pitam ga kasnije, dok me prati kući. Kad radim - da, kaže. Vidi da vrtim pramen kose, pouzdan znak da sam zbunjeno-nervozna; slušaj, kaže i podiže mi bradu da ga pogledam, nema razloga da brineš, trava nije »navlaka«, kaže, nikad nisam bio na »horsu«; i nikad se ne bih fiksao. Nemoguće je raditi celu noć a da si »down«. Pa, ako je tako bezopasno, što ne daš meni da probam, pitam.

Pogledao me je, smrtno ozbiljan, on koji mrzi patetične situacije i pridike: tebi ništa ne treba, ti si savršena, da, naročito sam savršena, ne mogu da se sastavim sa sobom, vidiš kako me i tvoji iz društva gledaju, kako, kao da sam pala s Marsa, pa i jesi pala, ali sa Meseca, zato si tako bela, nemoj uvek da se zezaš, ne, ne zezam se, ti se stvarno razlikuješ od sveta u kome se mi krećemo,

ali niko nije lud da ne vidi tvoje vrednosti, toliko si čedna, da prosto boli kad te čovek gleda. Čutim, povređena. Mislila sam da ima nekih drugih stvari koje su u meni važnije, kažem napokon; naravno da ima, ali sve je obojeno tim tonom, sve je kod tebe tako čisto i nevino. Vasilis, kažem tiho, ali odlučno, nemoj više da duvaš, neću, kaže, nikad kad sam sa tobom, ti si moj »speed«, a kad nisi, pitam, (gutajući suze što naviru pri pomisli da ćemo se opet rastati), kad odem i kad cela pusta godina bude pred nama... Ne, kaže, više neće biti tako; dolaziću da te vidim kad god uštedim novac. Kačim mu se o vrat, ljubim ga, stvarno ćeš dolaziti, pitam, stvarno, kaže; toliko ću dolaziti da ću ti na kraju dosaditi.

Vasilisovo da bilo je - da, a ne - ne.

Ispunio je obećanje.

**»PUŠENJE ILI ZDRAVLJE
- ODLUČITE SAMI«
ili
»TEŠKO VAMA, FARISEJI...«**

»Teško vama fariseji, licemeri. što ste kao okrečeni grobovi, koji se spolja vide lepi, a unutra su puni kostiju mrtvačijeh i svake nečistote. Tako i vi – spolja pokazujete se ljudima pravedni, a iznutra ste puni licemerja i bezakonja.«

Matej, 23, 27

Kampanja protiv pušenja se poslednjih godina pretvorila u pravu ideologiju netrpeljivosti prema konzumentima duvana, s blagim prizvukom poziva na eksterminaciju cigaret-zavisnika. Zemlja koja prednjači u satanizaciji pušača je Amerika. USA. Žestina i krutost kojom se ona sprovodi, ponekad me navodi na neugodno i opasno poređenje sa dobro poznatim traganjem za »konačnim rešenjem«. Scenario je zastrašujuće sličan: pušači, za sada, ne moraju da nose trake na rukavu, ali možda će se pribeći i ovoj meri. U međuvremenu se getoizuju. Sledeći korak je osnivanje konc-logora za sve »loše momke«, a bogami i devojke, koji ne žele i ne mogu da se osveste. Budući da su ekološke zveri.

Pušenje je hipostazirano zlo nad kojim se sprovodi egzorcizam. Pokorne pred svevidećim okom koje posmatra sa Svemoćne Zelene Novčanice, ostale države dokazuju lojalnost Jedinoj Velikoj Sili, sprovodeći iste mere; na sreću, mnogo blaže i sa većim stepenom tolerancije.

Neuverljivo i bledo, anti-pušačka kampanja je kod nas počela i završila se nekakvim mučno siromašnim spotom, koji je, kao poentu i slogan, isturio hamletovsku dilemu: pušenje ili zdravlje, odlučite sami.

Jašta nego ćemo odlučiti sami.

Da pušimo.

Ovu odluku sam protumačila kao retku iskrenost i probuđenu hrišćansku svest u Srba; implicitno priznanje da ima mnogo većih poroka kojih treba da se kurtališemo, e da bismo se baktali oko duvana.

Uzmimo da je obračun sa Nikotinskim Porokom započeo zbog brige Države za zdravlje njenih podanika. Uopšte, zbog brige za Planetu Zemlju i njen sve tanji ozonski omotač na kome pušači prave rupe. Pa dolazi do efekta »staklene bašte«. I tako dalje. U redu. Pretpostavimo, makar u snu, da je Državi više stalo do mene nego meni samoj. Dešava se. Međutim, zabrana pušenja koja prelazi u histeriju, je čist primer farisejstva u zemlji koja pliva u drogi. Svesna zamena teza; kao kad bismo svu pažnju usmerili na to kako da bolesnom od gube zalečimo kijavicu. Amerika će se očistiti od napasti duvana, pokazaće svetlim primerom kako se upornošću može iskoreniti porok, sve snif-ujući, trip-ujući, ekstazi-rajući i krekećući. Kakvo licemerstvo!

Dobro su mi poznati moralni čistunci, spolja okrečeni i beli, ni fleke, ni mrlje na njima, divota jedna, a iznutra močvara i glib. Ja sam bila jedna od njih. Zato gajim najdublje nepoverenje prema ljudima koji nemaju ospoljene poroke. U čijem prisustvu ne možete ni da dišete normalno, sve misleći da ste nešto krivi.

Prilično kasno sam shvatila da se sa đavolom, svakako, u dil mora ući, pa je bolje dušu prodati na malo, nego na veliko, odjednom. Zaokupljena uzdržavanjem od bezazlenih poroka, punila sam se grehom nad gresima. Čuvajući se sitnih padova, pala sam u đavolje ruke celom težinom. Mora da je bio zadovoljan plenom. Jer, generally speaking, đavo naprosto obožava ljude tako fine, da vam je muka od njih. Pravo da vam kažem, iščupala sam se iz njegovih kandži tek kad sam počela da pušim, psujem i sa užitkom popijem po koju. Onda mu više nisam bila interesantna. Mislio je da je završio posao. Da sam propala.

U stvari, moj posao je time tek počeo; priznanjem i poznanjem sopstvene grešnosti stupila sam na uzan put i pokušala da uđem na tesna vrata.

Savlađivanje greha ne vodi nužno ka vrlini, ali zasigurno vodi veri. Ukazuje na mogućnost iskupljenja, kroz svetu tajnu pokajanja. »Ne mogu sebi da oprostim« nije pokajanje srca, već poravnavanje dugova; zatvoreni krug strogosti u kome sam sebi, ujedno, i zakonodavac i porota i sudija. Sve tu počinje i završava se. Nema nikoga iznad, ni da ti pomogne, ni da te osudi, ni

da ti oprosti. Najveće iskušenje za moju lucifersku gordost bilo je zamoliti za oprostaj. Nije lako podneti milost, čak ni kad dolazi od Onoga koji nas njome štedro obasipa.

U svom »svetačko-asketskom« periodu bila sam užasno stroga prema sebi. Svet je bio podeljen na dobro ili zlo, crno ili belo. Čisto manihejstvo, bez prelaza i nijansi; previđala sam beskrajni valer između dva pola; moralni daltonista koji hoće da sudi o bojama. Tuđe propuste, naročito prema meni, sam opraštala; ne iz ljubavi prema bližnjem, već iz sladostrasnog osećanja superiornosti. Sebi nisam. Kad bih učinila nešto što je dolazilo u koliziju sa mojim moralnim propisima, nastupilo bi samokažnjavanje. U različitim oblicima. Kinjila sam se do iznemoglosti, besna i ogorčena svojom slabošću. Uverena da sam bolja od drugih. Da mogu više od drugih. Jednom rečju, bila sam neporočna, ili se trudila da takva budem jer je greh ponižavao moju sujetu. Od koje sam živela. Zbog koje nisam ni primećivala, jer bi to bilo uvreda za oholost, koliko drugima dajem (a davala sam se bez granice i smisla, bez nužne samoodbrane od preteranih zahteva), koliko od mene uzimaju kao iz samoposluge iz koje se izlazi natovarenih korpi, neizmirenog računa. Ljubaznost i predusretljivost prema ljudima beše hladna, jer je bila, zapravo, ravnodušna; dobrota koja zveči kao prazno zvono. Čemu ljubav, mislila sam, čemu srce kad je reč o etici. Ako razumno prosudim da nešto radim iz dobrih namera, taj postupak je moralno čist.

Vasilisa sam izdala sledeći visokomoralne principe i racionalno odvagane razloge. Sa najboljim namerama. Kojima je, prečesto, popločan put do pakla.

»Teško vama, fariseji!«

21

Oktoibar.

Katarina već danima razrađuje sa mnom ratni plan, jer Vasilis stiže u Beograd. Ne znam kako da sa njim budem što više, šta da radim u ovom sivom, pustom gradu, koji mi se odjednom čini tako mali, ružan i neugledan. Pokazalo se da su sve moje strepnje bile nepotrebne. Dočekalo ga je ono što je najviše voleo: kiša nad Beogradom i ja, promrzla i mokra.

Prilazio mi je, lagano razmičući gužvu, viši za glavu od svih, Vasilis Prekrasni, bez traga umora na licu. Levis farmerke, ispasana košulja, podvrnute manžetne i belina potkošulje što proviruje, američka vojna jakna, čizme i ranac. Spram njega su svi na stanici delovali musavo i zgužvano, a ja provincijski smešna u svojim brižljivo odabranim »zvoncarama« sa najširim nogavicama na svetu i kariranom, uredno zakopčanom kaputu. Bože, pomislila sam, mora da je zgranut, Bože, mora da mu delujem još gluplje nego na moru, Bože, pomoz mi, ponavljala sam, a on je već stigao do mene; ne mogu da verujem da sam ovde, govorio mi je kroz poljupce; »ovde« je izgovorio sa takvom srećom i ushićenjem kao da se nalazimo na bleštavo osvetljenom aerodromu neke svetske prestonice, a ne pod škiljavom svetlošću sirotinjskog perona.

22

Na moje iznenađenje, odmah je zavoleo Beograd i snalazio se u njemu bez ikakvih objašnjenja ili zbunjenosti. Sutradan me je sačekao ispred gimnazije. Dogovor je bio da, posle časova, odem po njega u hotel. Trebalo je smisliti alibi za izlazak, trebalo je smisliti gde posle; nerazrešivi problemi za mene, zbog kojih sam ceo dan rasejana. Šta da radim, mislim, kako ću, mislim, a strah kuca u stomaku kao časovnik.

Izlazili smo u bulumenti, gimnazijski razdragani što je kraj nastave, što je veče, što vičemo i bezrazložno se guramo, i ja sam ga spazila. Sedeo je na ispustu ograde, tražeći me pogledom.

Mislim da su do tada svi koji su čuli, naravno ne od mene, već od moje Katarine, da imam »dečka« i da će on doći u Beograd, sumnjali u postojanje mitskog Vasilisa. Devojke iz razreda su me saletale, što se, bre, ne smuvaš s nekim, je l' gotiviš nekog, da, kažem, a one, zainteresovano, koga, kneza Miškina, odgovarala sam najozbiljnije; jesi ti stvarno otkaćena ili glumiš ludilo, pitale bi me u nedoumici. Tri godine tako, a sad, on je tu, glavom-i- bradom; upoznaje se sa mojim drugovima, koji bez zazora zbog preterane radoznalosti prilaze da ga vide, ne Miškina, već Vasilisa, sa gustom crno-cрном kosom uhvaćenom u rep, sa držanjem iz koga je zračila, za nas, gimnazijalce, magnetska privlačnost zrelosti i iskustva koje se stiče na ulici.

Bučna gomila razmakla se, kao i uvek kada je nailazio Šele. Oko nas se fizički napravio prazan prostor; drugi su se malo povukli i sada stojimo izdvojeni nas troje, pred radoznalim i ponekim zluradim očima koje čekaju kako će se završiti susret.

Manirom urođenog šmekera, koji je u stanju da javio prizna svoj poraz, Šele mu je pružio ruku:

- Znači, ti si taj Vasilis.

23

Te večeri, ispred gimnazije, otvorili smo prvo poglavlje stare verterovske priče. U kojoj se, nažalost, samo glavni ženski lik pokazao nedoraslim i nedostojnim da bude heroína.

Postoji kratak period istinske čednosti u životu muškaraca, negde između sedamnaeste i dvadesete godine. Samo u tom dobu, kada odanost svojim Šarlotama, gorčinu poraza i razočaranja proživljavaju intenzitetom koji se može porediti jedino sa snagom kataklizmičkih prirodnih katastrofa, oni su Verteri. Zato određenje »mladi« predstavlja pleonazam; Verter ne može ostariti, njegova večna mladost se obnavlja rađanjem novog, u svakom pokoljenju.

Naklonost, koja je među Vasilisom i Šeletom zaiskrila posle prećutnog, ali časnog odmeravanja snaga, prerasla je u nepomućeno prijateljstvo. Savez koji je sklopljen zbog mene, trajao je, kasnije, uprkos meni. Tvrdo muško prijateljstvo u koji žene više nisu imale pristupa. Jednom izgubljena Šarlota se ne može zameniti. Svaka druga je *samo* žena, koja unekoliko ispašta greh svoje davne prethodnice i trenutke oporih muških suza.

24

Šele je upao u moje odeljenje kada je, odbivši da polaže razredni ispit, zbog nagomilanih neopravdanih časova ponavljao drugi razred. Nekrunisani kralj i neprikosnoveni vladar gimnazije, pred kim su svi koji ne žele kavgu spuštali pogled, prezrivo nas je osmotrio, kao insekte, zabacio duge šiške i rekao devojci do mene:

- Prošetaj, ja sedim s njom. Suđene su mi sestre Konstantinović, kaže; prvo Katarina, a sad sestrice-pametnica. Je li - obraća se meni - ima li još neka Konstantinovička na lageru, da znam da rasporedim školovanje?

- Konstantinovičeva - kažem.

- Molim?

Kao, nije čuo, a ja, iako sam znala da ne preza da te »ukopa«, hrabro ponavljam:

- Za devojku se kaže »Konstantinovičeva«, a ne »Konstantinovička«.

Tu je bio kraj mom junačenju; krenulo je da me obliva izdajničko rumenilo. Ali Šele se najednom sažalio, smekšao i nije me dokusurio. Okrenuo se po učionici: šta je, šta ste zinuli; a meni, tobože ozbiljno: ma nemoj, dobro si mi rekla. I, poverljivo, šapatom: sine, kako si pocrvenela, strefiće te srčka; oladi malo.

Znala sam ga, površno, kao Katarininog druga, iz nekoliko slučajnih susreta, kad bih dotrčala na odmoru do njihove učionice. Posle su ih prebacili u suprotnu smenu i više se nismo videli, sve dok nije ponavljao.

Deljenje iste klupe prihvatili smo kao nužno zlo. Ja sam zazirala da mu se otvoreno suprotstavim, a on je izabrao mene, najboljeg đaka, računajući na dobrovoljne ili iznuđene usluge uspešnog suflera i pouzdanog izvora za prepisivanje. Ubrzo smo oboje promenili mišljenje.

Od kada je prozreo da se ispod moje nezainteresovanosti koju je veselo-raspričani, pretežno devojački razred, tumačio kao odbojnu uobraženost, krije zbunjenost, od kad je shvatio da ja šaptačko-prepisivačku sposobnost kojom se gotovo celo odeljenje nonšalantno i obilato koristilo, ne doživljam kao pružanje pomoći, već kao pogodnost kojom se oslobađam kipteće energije i mora podataka, mora koje se ulivalo u mene gotovo bez volje, bez muke i napora, od kad se uverio da nisam nadobudni štreber i bubalica, već, nezavisno od škole i gradiva, pravi zavisnik pisane reči, Šele je, na opšte iznenađenje i čuđenje, postao moj zaštitnik i najbolji drug.

Bio je čudna i zanosno šarmanтна mešavina neospornog buntovništva, genijalnih ludosti i dobrog domaćeg vaspitanja koje je poneo iz svoje čuburske kuće. Kroz njegovo džentlmensko ponašanje provejavao je patinirani sjaj starinskih salona, ukrašenih vrednim slikama, koje je tetka-Žana, Šeletova Majka, poreklom Francuskinja zajedno sa svojim aristokratskim manirima, donela kao tužnu uspomenu na devojački, pariski dom.

Naše druženje mi je omogućilo prvi prodor u slobodu. Moji uvek sumnjičavi roditelji imali su neograničeno poverenje u Šleta. Dozvoljavali su da, povremeno, sa njim izađem. Do deset, u minut, kažu na vratima, nema da brinete, kaže Dejan.

Do deset, ali i to je nešto.

»Verona« i prvo kuvano vino od kog sam se napila, filmovi u »Kinoteci«, FEST, koncerti »Bijelog dugmeta« klizanje na Tašu, ekskurzija u Bečićima i kafana sa ciganskom muzikom; za mene je sve imalo opojni ukus. Svesna da nadamnom bdi Šele, bezbrižno sam se prepuštala novim iskustvima. A on se beznadežno zaljubljavao u mene.

Iz najdubljeg osećanja časti, kodeksa tadašnjih pravih beogradskih mangupa, nije to krio. Ni predamnom, ni pred drugima. Nosio je svoju jedinu slabost upadljivo, kao orden na grudima, dozvolio da se o njoj priča i nagvažda, najpre šapatom, a onda i otvoreno, kroz aluzije i zadirkivanja koja je podnosio sa strpljenjem sveca, on, nestrpljiv i razdražljiv, sklon da svaku uvredu okonča tučom, mudro oduzimajući mogućnost bilo kome da ga iznenadi i u nezgodnom trenutku otkrije njegovu tajnu.

Kada sam mu, po povratku sa letovanja, ispričala sve o Vasilisu, ćutke je odslušao. Kao da nije poverovao. Delovalo je nestvarno i daleko, neki-tamo-Vasilis-u-nekoj-tamo-Grčkoj, možda jedna od Marininih fantazija na koje se on odavno navikao. Vasilis će uskoro doći, kažem, a on me rasejano pita nešto, kao da je prečuo definitivnu presudu svojoj neuzvraćenoj ljubavi.

25

Sada presuda stoji ispred njega.

- Znači, ti si taj Vasilis - rekao je i čvrsto mu stegao ruku. - Gde si se smestio?

Čim je čuo da je u hotelu, Šele je odreagovao:

- Čoveče, bolje da za tu lovnu kupimo »stuff«; ti ćeš, brate, živeti kod mene.

- Ako te ne remetim, onda je O.K. - rekao je Vasilis, koji je namah sve razumeo, Šeletov odnos prema meni, moj prema njemu, naš budući odnos utroje - a što se doupa tiče, doneo sam najbolju travu.

Presekla sam ga hladnim pogledom; zezam se, kaže, namigujući Šeletu.

Šeletovi roditelji, do servilnosti ponizni pred svakim Dejanovim zahtevom, prihvatili su Vasilisa krajnje uglašeno, kao Šeletovog druga koji će, do daljnjeg i po potrebi, tu živeti. Tako je njihova kuća postala Vasilisov, a Vasilisov stan u Solunu Dejanov drugi dom.

Da raščistimo stvari, rekao mu je Šele iste večeri, dok se Vasilis raspakivao; pametan si momak, ionako bi skapirao; ja je gotivim, ona voli tebe, kraj priče; nema frke? Ma ne, odgovorio mu je Vasilis, sve je O.K., nema frke; uvek postoji suparnik, meni je to jasno. Baki, sine, nema ovde rivalstva, nisam ja nikakav suparnik, ona je izabrala. Sem toga, dodao je Dejan, sad kad sam te video, nema šta; ti si pravi čovek za nju.

O, slatka, neponovljiva verterovska nevinosti!

26

Preskačući vreme, jer hronološki sled nema mnogo veze sa načinom na koji se događaji ređaju u sećanju, u širokom luku zaobilazim godine bremenite zgusnutim dešavanjima i dovršavam priču u kojoj se ljubav, prijateljstvo i izdaja, na srceparajući način, kao da podilaze ukusu i potajnim željama palanačkih usedelica što razneženo šmrkću u batistane maramice, grickajući od uzbuđenja zanoktice i slatkiše, zajedno sa junacima iz svog štiva, preplicu i slivaju u melodramski zaplet, na kliskoj ivici kiča.

Neku godinu nakon njihovog upoznavanja, početkom '80, dok je Vasilis bio u vojsci, kada se naš »trojni savez« već bio raspao, kada je svako od nas već išlo svojim putem, Šele je »pao«, i to, da ironija bude veća, ne zbog heroína, na koji se već navukao, već zbog malo »trave« koju su mu našli, prilikom slučajnog pretresa. Ležao je godinu dana u CZ-u. Potom mu je umro otac. On je pokušao da se leči. A mene nije bilo nigde. Posvađali smo se dan pošto sam raskinula sa Vasilisom.

Banuo je kod mene, lica iskrivljenog od besa, i s vrata mi rekao:

- Kaži mi samo, jesi li to uradila zbog onog intelektualnog drkadžije?

Tako je, isključivo, od kad ga je upoznao, zvao mog budućeg muža.

- Jesi li zbog njega sjebala Vasketa? Sludeo te je totalno. Podilazi tvojoj sujeti, nabeđena genijalko, a ti si na to pala kao poslednja glupača.

- Našao je ko će da prosuđuje o mojim postupcima. Jedan propali narkoman. Pogledao me je s nevericom koja je u trenutku ustupila mesto čvrstini u očima:

- Propali...? Zapamti, *ti* ćeš propasti zbog tog idiota, i to onako, najstrašnije. Okrenuo se i izašao.

Pomirili smo se godinama posle toga.

Slučaj je hteo da Šele upozna mog bliskog prijatelja Mladena, neuropsihijatra na KBC »Dedinje«, gde se skidao sa heroina. Tokom jednog dežurstva, Mladen je skoro celu noć pričao sa njim. Sutradan mi se javio:

- Na odeljenju mi je tvoj drug iz gimnazije.

- Koji?

- Dejan Šelević.

- Šele...

- Čoveče, vidim ja da je momak pametan, zainteresujem se, a on opleo priču o nekoj Marini. U neko doba ukapiram da se radi o tebi, jer je spomenuo Vasilisa. Onda sam sve povezao. Vasilisa znam samo iz priče, o njemu ne mogu da sudim, ali Dejan i ti... koji manijaci, čoveče. Oboje indukujete opsesiju - ti Vasilisom, Dejan tobom; vi kao da ste preležali isti virus. Je l' to bila trojna zaraza? Je l' i Vasilis monoman?

(Tada nisam mogla da mu odgovorim. Tada nisam znala da li i on oseća prokletstvo čežnje, da li se njena dvostrukost utrostručuje.)

- Mladene, u kakvom je stanju? Molim te, reci mi iskreno.

- Ni u kakvom. Ali, mora da je bio nešto stvarno izuzetno, kad umrtvljen sedativima može tako duhovito da priča. Prošlo mi je dežurstvo da nisam ni osetio.

Otišla sam na Čuburu čim sam čula da je Dejan izašao iz bolnice. Kada mi je otvorio vrata, ćutke smo se zagrlili.

O Vasilisu nismo progovorili ni reč. On nije počinjao, ja se nisam usuđivala da pitam.

Zato je tu bila tetka-Žana. Ta divna, uzvišena žena, ta istinska heroina koja je, svojevremeno, imala dovoljno hrabrosti da se uda za Srbina, ignorišući užasavanje svoje porodice i anateme koje je na nju bacio otac, kada je video da će preko svih molbi ipak otići u divlju, komunističku zemlju, ostala je do fanatizma ubeđena kako čovek treba da sledi svoje ludo, hrabro srce, ma kakve posledice to nosilo.

Upućena u odnos satkan od tri različite, ali jednako snažne ljubavi između Šeleta, Vasilisa i mene, prihvatila ga je i razumela bez trunke majčinske surevnjivosti prema Vasilisu, ili pristrasnosti prema Šeletu. Prisustvovala je

jednoj drami koja se okončala smrću njenog sina, a da nikada nije sudila ni prebacivala; poštovala je, najdublje, težinu i snagu naših osećanja. U sumraku velikog salona, posle osam godina mog odsustva iz njihove kuće, delovala mi je naglo ostarela. Sa tragovima lepote na izboranom licu, grgoljeći svoje nazalno »r«, poverljivo mi je pričala kako je Vasilis o njoj brinuo, kako se redovno javljao i slao novac dok je Šele bio u zatvoru.

- Pitala sam Dejana da li ti je rekao, a on kaže, pusti, mama, ne treba... Mislim da nije u pravu... treba da znaš...

- Da znam - šta?

- Vasilis se oženio. Ima dve kćerke. I ostao je da živi na Kritu.

- Oh, tetka Žana - jeknula sam. - Nemoguće. Nije istina. Recite mi da nije istina...

Nije se oženio moj Vasilis, mislila sam, ne može on nikoga da voli, samo mene, mislila sam, Vasilis sedi negde na obali mora i čeka me, mislila sam.

Zagrlila me je.

- Zlato moje, nije trebalo *ovako* da se završi. Nikako nije trebalo *ovako* da se završi...

U tom »ovako« slegla se sva nesreća Šeletovog drogiranja i mog promašaja; sav zgrudvani bol.

Neposredno pred smrt, kao da je slutio svoj kraj, Šele mi je doneo cedulju sa Vasilisovim brojem. Pozovi ga, rekao je, kad osetiš da si spremna. Duguješ mu bar jedno izvinjenje, jebi ga.

Umro je u junu '95. godine.

Overdose.

Nisam pozvala.

Vasilis se javio meni, dve godine nakon Dejanove smrti.

27

Zar smo mogli pretpostaviti šta će se desiti sa nama tada, u jesen '76?

Večeri pune kiše, a nas troje u toplini Šeletove sobe, našeg skloništa i utočišta ispunjenog pričom, zagrljajima i prijatnim krckanjem gramofonske igle po pločama koje Vasilis bira i menja.

Uz Dejanovu pomoć sam uspevala da svako popodne i veče budem van kuće.

Kako to obično biva, kerberskoj pažnji roditelja izmakle su upravo najveće obmane.

U mom strogo kontrolisanom životu pojavljivale su se pukotine koje su se tokom četiri »vasilisovske« godine sve više širile, a da oni to nisu primećivali ili nisu hteli da ih primete; na neverovatan način su prihvatili neubedljiva objašnjenja i očigledne protivrečnosti u mojim i Šeletovim pričama. Njihova inkvizitorska pitanja odjednom su prestajala na mestu gde bi se razotkrila gomila prevara. Ohrabrena time, zapadala sam u sve riskantnije situacije, prihvatila sam i sprovodila Dejanove sulude planove, sa iracionalnom ubeđenošću hazardera da će se kuglica zaustaviti u markiranom ležištu. Pokazalo se da je sve bilo moguće. Ostvarljivo. Hodala sam po vodi, jer ne bejah maloverna; ni trunke kolebanja u meni.

28

- Zašto ne kažeš roditeljima za nas? - pita me Vasilis. - Moraju prihvatiti da se zabavljaš, a tebi bi bilo lakše. Ne bi morala stalno da muvaš i da strepiš.

Ne moraju oni ništa, mislim; za najmanju sitnicu sazivaju porodično veće, streljaju nas »kako-ste-nezahvalne«, »šta-vama-nedostaje« pogledima. Tebe sigurno ne bi prihvatili, mislim; već ih vidim kako ga posmatraju, duga kosa, potpuna nonšalancija, sloboda koja izbija iz svakog njegovog pokreta, gde si našla ovog probisveta, već ih čujem, ali ja ga volim, rekla bih im, našla si koga ćeš da voliš, običnu protuvu, taj ni ne studira, ko zna od čega živi, ne daj Bože da kažem radi u diskotekama, narkomana si našla, rekli bi, mama bi se, kao, onesvestila, vidi šta si uradila, jesi li sad zadovoljna, znala sam da ćeš nam ovo kad-tad prirediti. Vidim ih kao da se već sve desilo, e, nećete mi uzeti ovo što je moje, mislim, prvi put moje, bez vaših odluka i saveta.

- Osećam da su sasvim O.K. ljudi. Nemoguće da bi im smetalo što si se zaljubila.

Moguće je, mislim. Neću da slušam ono »šta vama nedostaje« moje majke, kojim počinju njene beskrajne propovedi i pridike, ono »dakle, stvarno ne mogu da razumem«, ono »sve smo vam pružili«, pod kojima u grlu ostaju potisnute i zgnječene moje reči: jeste, mama, sve - sem poverenja i vazduha da dišemo.

- Uostalom - kaže Vasilis - neću da se mešam. Uradi kako misliš da treba. Važno je da mi znamo šta je naš cilj i da se za njega izborimo.

- A šta je naš cilj?

- Da uvek budemo zajedno - pa me pogleda kao upitno. - Je l' jeste?

29

Nizali su se opojni, već prilično hladni dani. Lunjali smo Beogradom, koji je osvetljen plamenom Vasilisovog oduševljenja, mađioničarskim hokus-pokus pokretom zbacio koprenu sivila i otvorio pred nama dveri svojih tajnih kutaka. Šetali smo po dorćolskim i zvezdarskim i čuburskim ulicama, po kaldrmi Kosančićevog venca, po kalemegdanskim stazama. Prešetali smo čitav Beograd i svuda se ljubili, najslađe pod krilima Zmaja od Noćaja.

- Zar ti se ne čini neverovatnim da ćeš otići? - pitam ga poslednje večeri.

- Čini mi se užasnim.

- Pa nemoj da ideš. Ne znam kako, ali nemoj.

- Moram da krenem sutra. Osećam se kao poslednji slepac. Nemam više para, a neću da se grebem o one ljude; ionako sam im okupirao kuću. Slušaj, sad ću da se bacim na šljaku i zaradiću veliku lovu. Onda ću ostati ceo mesec, je li važi? Vidi je sad... Maraki, nemoj da mi spuštaš tu kosu, daj da te vidim. Eto, znao sam da plačeš.

- Naravno da plačem. Zašto moramo da se razdvajamo? Zašto nisi stalno sa mnom?

- Bićemo mi stalno zajedno. Obećavam ti.

30

Došao je početkom decembra, da zajedno dočekamo novu, 1977. godinu. U toj zahuktaloj godini, meseci i godišnja doba stapaju se u radost njegovih dolazaka, koji su svojom učestalošću uveliko prevazilazili i potirali povremene i kratke, ali za nas sve besmislenije, preduge i jedva podnošljive rastanke.

Samo preko datuma na već ishabanim listovima pisama, mogu da razaberem periode razdvojenosti. Povratak iz gimnazije i, docnije, sa fakulteta, bio je uvek povezan sa kratkim strujnim udarom - pogled u sandučić i plavocrvena ivica avionske koverta u njemu. Snalazili smo se, bez muke, u našoj haotičnoj korespodenciji; pisma su letela, sustižući jedno drugo; odgovor na njegovo treće stizao bi tek u mom petom pismu, jer je on prva dva, kao i ja svoja četiri, poslao pre odgovora, kao unapred-popunjavanje-praznine, kao unapred-brisanje-suza koje još nisu potekle, ali sigurno hoće, kao izvidnicu koja će upozoriti na opasnost, kao predstražu koja će budno motriti na bol;

uspostavljali smo iščašenu, ali nama razumljivu logiku retroaktivno-predviđajućeg čitanja.

Pisao mi je kratko, bez pompeznih reči i mudrovanja. A uspevaio je da kaže sve što mi je bilo potrebno.

U danima kada osećam bogonapuštenost, sebenapuštenost, opštenapuštenost, kada više ne mogu, kada više nije važno šta ne mogu, već samo ne mogu, uzmem, nasumice, neko njegovo pismo i, bar na kratko, Vasilis je kraj mene. Beograd postaje podnošljivo mesto, a ja se, na trenutak, sjedinim sa svojim pravim životom.

**PARALELNE LINIJE SE IPAK SEKU,
MAKAR NEGDE,
U ZAMIŠLJENOJ TAČKI, U BESKRAJU**
ili
**UTICAJ PRESTABILIRANE
HARMONIJE NA MONADE**

Ukoliko ne znate, onda mi verujte na reč da je Lajbnic strašan tip.

Jedan od »Top ten« ljudi, ne samo u filozofiji, već uopšte u mom životu. Za one koji ne znaju, on je tvorac diferencijalnog računa. Čula sam da je to nešto strašno pametno, mada nisam upućena u pojedinosti. Kad je o matematici reč, ja sam čist duduk. Tabula rasa. U mojoj glavi, cela ta božanska nauka svedena je samo na dve okrepljujuće činjenice. Obe predstavljaju teoretski, dakle umni dokaz, da Bića, makar bila matematička, makar bile čiste ideje, osećaju potrebu prožimanja i spajanja.

Prva činjenica se tiče brojeva.

Pitagorejci su neparne brojeve pretpostavljali parnim; podeljeni na dva, parni brojevi se razdvoje na identične skupove i između ne ostaje ništa. Praznina. To kenon. A Ništa je za Helene - Haos. Neparni, pak, brojevi, pri deljenju imaju jedinicu viška. Nešto. Sponu što ostaje između.

Druga je vezana za geometriju i glasi da se paralelne linije *ipak* seku, u zamišljenoj tački, negde, u beskraju.

Užasava me pomisao metafizičke neprobojnosti, svako ne-presecanje, ne-spajanje, prizor ispruženih ruku koje ne mogu da se dodirnu. Mrzim čak i rastavne veznike. Zato **stavljam** utešno »i« gde treba i gde ne treba, samo da je što niše tih »i«, što više mogućnosti da se naprave mostovi nad prazninama.

No, da se vratimo Lajbnicu. On je svet zamislio kao skup monada. Svaka od njih je samostalno, nezavisno biće, individuum zatvoren u vlastito postojanje.

»Monade nemaju prozore«, veli Lajbnic.

Rečenica se zabada kao nož u srce.

Iz nje lije tuga kao kiša iz kabla.

Zamislite hladnoću bez-prozornog sveta (o vratima ne možemo ni da sanjamo, zato bolje da ih ne pominjemo) - nemogućnost prisnog ili radoznalog provirivanja kroz navučene zavesice. Monade se ni ne dovikuju, čak i kad se osećaju jako usamljenim, jer ne znaju za postojanje drugih. Svaka od njih, bez mogućnosti međusobnog uticaja, ima svoju predstavu sveta. U njima se ogleda univerzum. Kod aktivnih monada ta slika je jasna i razgovetna, a kod pasivnih zbrkana i mutna. Ali šta im vrede te slike, šta im vredi znanje, kad su bez prozora i zatvorene u sebe? Čisti užas. Međutim, rekla sam vam već da je Lajbnic tip i po. Tipčina.

Kao u bajci koja se lepo završava, sažalio se on nad svojim sirotim, ćutljivim monadama i dopustio im, na kraju, da se ipak (kako je dobar ovaj dvosmisleni, sastavno-rastavni veznik koji, ponekad, a nama sada, u dobar čas, donosi povoljan obrt u drugom delu složene rečenice; u znak zahvalnosti ću ga ponovo ispisati, neka se šepuri, mali, hrabri veznik - »ipak«, »ipak«, »ipak«) međusobno spoznaju, osete i spoje. Kako? Svetom, veli Lajbnic, vlada zakon prestabilirane harmonije, unapred određenog sklada kojim su one obuhvaćene. Dobri Bog, vrhovna monada, dirigent veličanstvenog kosmičkog orkestra, po svom unapred određenom planu, vaspostavlja među njima harmoniju.

Dubok uzdah olakšanja - eto nama spasioca, eto nama prestabilirane harmonije umesto princa na belom konju, ali ko sad još i o princu da misli, predodređeni sklad ili princ, šta mari, važno je da nema više one ledene tišine ni strašne usamljenosti - neće naše monade ostati zauvek odvojene, pa makar bile i bez prozora, đavo neka nosi i prozore i vrata.

31

Vasilis i ja u paralelnim svetovima:

Vasilis u jedan sat posle podne silazi u »Bombu«, lokalnu kafanu, da sa mister Nikosom, osamdesetogodišnjim hroničnim alkoholičarem koga je vremenom navikao na rok-muziku, popije prvo piće dok slušaju do daske pojačane Stonse i »Satisfaction«; Vasilis na koncertu Pink Floyd-a u Beču; Vasilis u Parizu ili Amsterdamu, gde bi nepredvidljivo odlazio, radio na benzinskoj pumpi, u diskoteci, šta bilo, pa se vraćao. U Beograd, meni.

Ja, maturantkinja u crnoj kecelji, sa gomilom knjiga u rukama. Čitanje kao zamena za stvarno proživljene doživljaje, čitanje kao beg u sigurnost kule sa koje sve mogu da osmatram, a da ni u čemu ne učestvujem.

On je sa životom sarađivao, ja sam se prema svom odnosila kao prema nečem stranom. Ja sam teoretisala o slobodi, Vasilis ju je okušavao; ja sam analizirala, on je osećao. Vasilis je prihvatio sebe i mogao da prihvati druge, ja sam o ljudima prvo sudila, kao činovnik moralne policije, mereći postupke na vagi opšte Pravde i Nepravde, slagala dosijee, vodila svoje beskonačne »unutrašnje parnice«, da bih mogla da ih zavolim.

Vasilis je sledio svoj unutrašnji, tajanstveni red, ma koliko on izgledao kao prividna raspojasanost i spoljašnji kaos. Moj život je imao dvostruki lik boga Janusa, čije nam se jedno lice srdačno smeši, dok je drugo iskrivljeno nakaznom grimasom podsmešljivog keženja, od koga se ledi krv u žilama. Nasmeheni, do tančina sređeni život u kome sam sve obavljala cepidlački tačno i precizno, skrivao je drugi, iscereni lik unutrašnjeg nereda.

On je bio iskonski mudar i zato jednostavan i malorek; ja sam mudrosti težila kroz mnogoznalaštvo, zlu majstoriju.

Vasilis je bio svetla i jasna, a ja tamna i zbrkana monada. U njemu se svet ogledao bistro i bez senki, u meni je sve bilo mračno. Onda je snažni mlaz njegove svetlosti prodro ne kroz prozor, jer to bi bilo odjednom-suviše-svetla, već kroz otvor ključaonice i obasjao me.

Paralelne linije su se presekle, ispružene ruke dodirnule.

Bog nas je uklopio u svoj plan predodređenog sklada među monadama i postali smo delić prestabilirane harmonije.

32

Prelazim preko izobilja naših nežnih trenutaka, sa otmenim mirom prebogatog čoveka, sa oholom sigurnošću nespornog vlasnika koji nema potrebu da se razmeće, svesna da se njihovoj neopozivoj prošlosti mogu u sećanju vraćati kad god poželim, i iz niza događaja te '77. godine izdvajam jedan.

Odluku da upišem filozofiju.

Samo me je Vasilis iskreno podržao.

Šta misliš, pitam ga, kad je došao u aprilu, šta imam da mislim, to je prava stvar za tebe. Jedino se plašim da ćeš skroz da se zaludiš, a i ovoliko je dovoljno.

Približavao se upisni rok. Vasilis se, neplanirano, pojavio u Beogradu. Da budem uz tebe, kaže, znam koliko ti je važan ovaj trenutak. Zajedno smo otišli na Filozofski i predali moja dokumenta.

Gotovo, kažem. Kako - gotovo, a prijemni ispit, pita. Ne polažem, kažem, zbog uspeha u gimnaziji. Vasilis počinje da se smeje, ne može da prestane; šta ti je, pitam, ništa, kaže, ja, budala, došao da ti čuvam strah.

METAFIZIČKI DOKAZ DA (NI)SAM STVARNA ili IZBOR FILOZOFIJE

Zašto filozofija?

Osećala sam otpor, čak averziju prema samouverenosti prirodnih nauka koje su razdrobile pretpostavljenu razumljivost bitka u različite oblasti svojih prinadležnosti. One nisu mogle da ugase metafizičku žeđ koju sam osećala. Težila sam drugačijem sagledavanju stvarnosti, sveobuhvatnom objašnjenju koje ide *iza* i *preko* štedre, ali prolazne i nestalne, varijabilne raznovrsnosti oko nas.

Zato - filozofija.

Filozofija je carstvo uma, a um je carstvo slobode za kojom sam čeznula; i to ne slobode kao raspojasanog voluntarizma i terora subjektivnosti, oslobođene moralnih principa i odgovornosti, već samosvesne nezavisnosti.

Zato - filozofija.

Avaj, što sam više napredovala na putu, bivalo mi je sve jasnije da se moje lične protivrečnosti ne ukidaju i da se moj život, bez obzira na proučavanje filozofskih sistema Kanta i Hegela, u kojima se misao neprotivrečno slivala u pregledan i jasan umni totalitet, ni najmanje nije promenio ni uzvisio.

Duboko verujući u doslovnu istinitost stava da je sve što je umno - stvarno, a sve što je stvarno - umno, a svesna da je moja nemirna, uglasta, ćošasta, bodljikava i kvrgava, jednom rečju, potpuno nesavršena i neumna egzistencija, nepodesna i nedostojna da bude primljena u inteligibilni svet čistih, savršenih noumenona - sa stoičkim mirom sam prihvatila da, metafizički posmatrano, ja ne postojim.

Za nekoga ko se ozbiljno bavi filozofijom, postupak jednog Aristotelovog učenika i dan-danas predstavlja skandal; taj je, naime, hteo da pobije elejsku

teoriju da kretanja, u metafizičkom smislu, nema, tako što je ustao i prošetao. Možda se on, mučenik, i šalio, ali u istoriji filozofije ostao je zapamćen kao magarac.

Živeći usprkos metafizičkom nepostojanju, osećala sam se kao primitivno, hodajuće poricanje teoretskog dokaza i, podstaknuta grižom savesti, prilježno uvežbavala svoju smrt, sve dok, na samom kraju studija, na kraju pređenog puta, nisam naišla na delo jednog filozofa koji je, u vreme apsolutne dominacije Sistema Uma, imao hrabrosti da protiv Sistema ustane i odbrani neponovljivost egzistencije.

Sistem ukida protivrečnosti u višem obliku sinteze, sistem odbacuje čudo i apsurd, Sistem ne priznaje skokovitost »odjednom« i ne trpi paradokse. Taj »skrušeni melanholik« je, međutim, paradoks živeo, protivrečnosti prigrlio i verovao u apsurd i čudo.

On me je vratio na ono od čega sam bežala pod skute čiste apstrakcije: da čovek, jednim svemu-prethodećem izborom, sebe bira kao ličnost, kao individuu, kao slobodu. I u tome mu ne mogu pomoći ni filozofski Sistemi, ni tuđe iskustvo; tu ne postoje recepti, uputstva i kanoni, jer je svaka egzistencija jedinstvena i neponovljiva.

Shvatila sam da i u filozofiji treba izabrati svoju filozofiju.

Ja sam izabrala Viteza Subjektivnosti. Serena Kjerkegora.

Tako sam, bez obzira na sve Sisteme, protivno svim Sistemima, ponovo postala stvarna.

33

Prvih dana po upisu, u amfiteatru 101, gde smo slušali antičku filozofiju, mi, zbunjeni brucoši, jasno smo se odvajali od starijih kolega, već sasvim nonšalantnih i upućenih u komplikovani svet legendarnih predavanja-u-nastavcima profesora Pavlovića. Zato smo se okupili u grupu, mladi iskušenici koje čeka vatreno krštenje. Nas desetak, do kraja studija nerazdvojni.

Nikada više onakvog zanosa. Ponavljali smo večnu dramu sazrevanja, a činilo nam se da niko pre nas nije doživeo takvo ushićenje.

Kafana »Grčka kraljica«, mitsko mesto naše mladosti; toplina nad čašama kuvanog vina i pepeljarama iz kojih se prelivaju opušci; beg od dosade porodice, od čemerne svakodnevice. Padaju nam na pamet briljantne ideje, mi ćemo promeniti svet; prijateljstvo povernika u veliku tajnu i šifrovani jezik zbog koga smo tako ponosni: doksografska tradicija, reinterpretacija ili izvorno tumačenje grčke filozofije, transcendentalni idealizam, fenomenologija duha, hermeneutika; detinjasto smo se razbacivali terminologijom čijoj kritičkoj upotrebi još nismo bili dorasli.

Bile su to godine ideološkog mraka; laži lažnog sistema su već bile istrošene, očekivali smo promenu, želeli da učestvujemo u njoj. Strašna hajka na Kiša i »Grobnicu za Borisa Davidovića« bila je na vrhuncu. u oktobru je umro Jedan i Jedini, onaj koji je u obučarskom podrumu sa škiljavim svetlom ispaštao potpunu ignoranciju i političku isključivost neobrazovanih berbera i šlosera (o, Bože, tolike u nepovrat izgubljene godine; umesto da su klekli ispred njega, da su ga molili da se vrati i piše, zlorado su uživali u njegovom emigrantskom zlopaćenju, pakosno likovali što ruka od Gospoda blagosiljana za pisanje kucka cipele). Zar im nije dosta, govorili smo ogorčeno, vraćajući se sa sahrane Crnjanskog, zasuti vejavicom (ispratio ga je, kao u bajci, gusti, tihi, ruski sneg kakav je voleo Rjepnin), zar ponovo hoće da satru novog Prvog i Neponovljivog.

34

Jedna od vrhunskih gluposti koje sam napravila vezana je baš za Kiša.

Početak druge godine studija.

Hladan novembarski dan. Gotovo prazna Knez Mihajlova, nekoliko smrznutih prolaznika i On. U stvari - drugi ne postoje; samo On. Ide mi u susret. Trenutak se produžava u beskraj, da li da mu priđem, šta da kažem, volim Vas, obožavam Vas, znam svaku reč iz »Mansarde« napamet, sve što bih izgovorila bilo bi mucanje zbunjene frajle, već se mimoilazimo, priđi mu, glupačo, priđi, već je iza mojih leđa, potrči, glupačo, tutnji mi u ušima, ne mogu.

I otišao je.

Nikada nisam prežalila.

Trebalo je, prosto, da ga pozovem na piće; sigurno ne bi odbio, Sjajni Princ naših mladosti, duhovni otad i brat, Danilo Veliki, mali Andi.

U holu, pre predavanja, videla sam Kiša, lažeš, gde, sad, u Knez Mihajlovoj, i, ništa, kako ništa, lepo, nisam smela da mu priđem; huk razočaranja, koja prilika, čoveče, a ti je propustila.

(Izgleda da je moj usud da propuštam sve važno u životu.)

35

Jurimo na književne tribine; to može da se desi samo u ovoj jebenoj zemlji, ni jednu knjigu nisu valjano pročitali, diletanti diletantski, a udarili na Njega, Maga i Majstora, na slobodu i talenat. Na književnim večerima, na Kolarcu, u Domu omladine ili SKC-u, hvatamo u letu svaku misao što se krijumčarila kao dragocenost ispod kakve-takve glazure deklarativnog nesuprotstavljanja komunističkoj doktrini, smešili se i podgurkivali; sjajan je Nikola, kako im je zavukao, dosta je ispiranja mozga, Bogu hvala da neko sme da progovori. Sutradan, onima koji nisu bili: ne možete da zamislite šta ste propustili, šta, a mi ponosno prepričavamo svaku reč.

Retki su bili profesori koje smo uvažavali ne samo kao predavače, već kao ličnosti. Nikolu smo, sa dubokim poštovanjem zvali »Profesor« (većinu sopstvenih, potcenjivački: »Predavač« ili, cinično: »Mahalac lepeze sa leve strane Faraona«); superiorno-ironičan, oživeli orator sa antičke agore, gde se borilo umom i dokazima, Profesor je držao pažnju, podižući tenziju svakom

rečenicom, da bi, na kraju, uz obaveznu dramsku pauzu, duhovito poentirao; genije je, kažemo, kakav govornik, čoveče, ma ja bih to radikalnije, ako si tako pametan što ne napišeš, napisao sam, sutra se objavljuje u »Studentu«, jesi li siguran, jesam, obećali su da će ići do kraja. Od uzbuđenja nas podilaze žmarci, nećemo stati, niko nas neće učutkati, srušićemo neizdržljiv teret nakazne ideologije, mi, zaverenici koji nikad neće prodati svoju nezavisnost.

(A uglavnom smo je prodali, i to budzašto).

36

Još puna leta u sebi, nestrpljivo sam iščekivala Vasilisov dolazak u novembru. Sve što bih proživljavala potvrđivalo je svoj značaj i težinu tek kada bih podelila sa njim. Stigao sam, javio se jednog jutra. Odjurila sam Šeletovoj kući.

Neverovatno je koliko bih se svaki put iznenadila kad ga vidim. Iznova sam se ushićivala činjenicom njegovog prisustva kao što pleme koje obožava Sunce nesmanjenim entuzijazmom pozdravlja njegove svakojutarnje izlaske, verujući da će svojim revnosnim obožavanjem uzrokovati i utvrditi njegovo javljanje,

- Popodne te vodim u kafanu gde sedi moje »tvrdo jezgro« - kažem.

- Upoznaću, znači, te ljute filozofe.

- Ja sam ih već upoznao - kaže Šele. - Sine, nemoj da se džabe trudiš. Žešći kreteni.

- Ne lupaj, Šele - kažem.

- Slušaj ti mene, Vaske. Ti studenti, sve je to go mangup. Sve ja to izdržavam sa ovih deset prstiju - kaže, do guše porinut u svoju »high« fazu, teatralno podižući iznad štafelaja ruke umrljane bojom.

- Čuj, on nas izdržava. Kukala nam majka, ako nas ti izdržavaš.

- Da, da... Ja, nezavisni umetnik i ova jedna radnička klasa, na čijoj grbači vi badavadžišete.

Prasnuli smo u smeh.

- Hoćeš sa nama?

- Ni za živu glavu.

- Daj, Šele - kaže Vasilis. - Idemo.

- Čoveče, ti ne znaš u šta se upuštaš. Prošli put su mi ozračili glavu, još uvek repariram spržene moždane ćelije.

- Onda, adieu - kažem.

Šele se teatralno klanja:

- A tout a l'heure, mademoiselle.

37

Otvaramo vrata »Grčke kraljice« i sa zadovoljstvom vidim da su svi tu. Zadubljeni u razgovor, nisu primetili da im se približavamo.

- Ovo je Vasilis - obznanila sam, prekidajući ih.

Nehajno pravim mesto da sednemo, skidam kaput, odlažem torbu, pretvarajući se da ne primećujem zadivljene poglede upućene Vasilisu, uživajući u rečitoj ćutnji koja redovno pozdravi upadljivu pojavu sjajnog Feba.

- A ovo je moje društvo - kažem, i počinjem pojedinačno predstavljanje. - Last, but not least, štaviše najznačajniji član naše male, ali ubojite terorističko-anarhističke grupe, uvaženi...

38

Na ovom mestu, u priču koja neodlučno lavira među žanrovima, prelazeći od drame u melodramu, pa u tragediju sa primesama horora (u priču koja *namerno* zatamnjuje likove i događaje, koja svojom svedenošću izvlači na videlo samo glavne junake, junake osvetljene snažnim snopom svetla, dok druge, nesumnjivo važne ličnosti, ostaju po strani kao statisti, kao sparušeni recidiv antičkog hora, kao nevidljive siluete čije se prisustvo tek naslućuje, u tu, dakle, *svesno* redukovanu priču mog života, čija aljkava i upadljivo nevešto izvedena scenografija odaje utisak kako je jadan i neprimeren dekor, traljavo sklepan od očigledno na-vrat-na-nos obojadisanih kulisa, lišen čak i trodimenzionalnosti, sa lažnom, naslikanom trodimenzionalnošću, namerno ostavljen kao efektni kontrast pojavi tri-četiri aktera, jedinih glumaca na sceni), u tu i takvu priču stupa anti-junak, bad gay, vešto kamufliran uljez, koji na vrhuncu melodramsko-tragične predstave iznenada prestaje da glumi, strgne kostim i pretvori je u životnu grotesku.

Ne mogu, zaista, da mu nadenem neko izmišljeno ime; u sebi ga, naviklo, oslovljavam - Oziris, Bog Smrti.

Moj budući muž.

39

Oziris je posedovao genijalan um, gladan novih sadržaja; hvatao bi ih u letu, kao proste sirovine iz kojih bi neshvatljivom lakoćom i brzinom izvlačio čudesno, tanano predivo čistih ideja, tako udaljenih i prefinjenih u odnosu na početnu materiju. U svemu je bio za deset koraka ispred nas. Jedinac iz stare beogradske porodice, dete koje je sa lakoćom ispunjavalo imperativ da bude briljantno i uvek prvo, čiji se takmičarski duh sa uspehom oprobao i u sportu, koji je pored redovne gimnazije završavao muzičku školu, pojavio se među nama kao očigledan primer savršenstva bez konkurencije, čija bi se nesumnjivost lakše podnosila da je, kao znak božanske ravnoteže, krasila nekakvog jadnog, bubuljičavog knjiškog moljca koji nosi naočare debele kao pivsko dno i kompenzuje svoje komplekse drilujući intelekt. Sasvim suprotno, Oziris je bio visok, crnokos, lep, sav od takta i gospodskih manira. Brada puštena tek toliko da osenči lice i prostudirana nonšalantnost u odevanju, u kome je rokerski i boemski stil uvek imao i natruhe nečeg dendijevski otmenog - otkopčan »montgomeri« mantil, ili, ako je zima, predratni, predugi »grombi« kaput, postali su njegov zaštitni znak.

Iako nije bio sa našeg fakulteta, dolazio je, povremeno, na poneko predavanje. Pojavio bi se nenadano, sedao u poslednji red, ne obraćajući pažnju ni na koga. I odmah po završetku bi odlazio.

Bože, kako je lep, jeste, ali, brate, uobražen je do zla boga, i ti bi bio na njegovom mestu, jao, da me pogleda, srušila bih se, šuškali smo, zbijeni u grupu, dok je on nadmeno prolazio hodnikom.

Ne znam ko je prvi predložio da posle jednog od seminara odemo na piće, što se kasnije ustalilo kao nezaobilazni, obredni deo naših studija. Sećam se da je Oziris u taj mah prolazio kraj nas i da se Sonja osmelila da mu se obrati:

- Idemo, onako, kolektivno u »Grčku kraljicu«, pa ako hoćeš...

- Svakako - rekao je bez promišljanja.

Dok smo u grupicama odmicali Knez Mihajlovom, prišao mi je.

- Mislim da nisam imao čast. Ja sam... - izgovorio je svoje ime i pružio ruku.

- Marina...

Upao mi je u reč:

- ... Konstantinović - nasmejao se. - Znam.

Dodir njegove ruke me je iznenadio. Bila je meka i hladna; vlažni, amorfni sunder. Umesto očekivano kratkog i energičnog stiska, dodirnula sam mrtvu, sluzavu ribu.

Uzaludno velika, bez čvrstine, ukazivala je na nesklad i defekt.

Prenebregla sam suviše očigledno upozorenje.

Te večeri nas je zasenio. Bio je neumoran. Elokventan, superioran u svakoj temi; film, muzika, literatura, istorija, filozofija; teme su se ređale, a on ih je razrađivao i razgrađivao, sa podjednakom lakoćom svaku koje bismo se dotakli, da bi ih nanovo sklopio na neočekivan način. Poigravao se svojim kilometarskim rečenicama; odlutavši u neku od brojnih digresija, bogateći digresije digresijama, držeći nas najpre u neizvesnosti (čemu ovo vodi, gde je poenta), a zatim uspevajući da nas umrtvi, uspevajući da zaboravimo početak, trijumfalno se vraćao na glavnu misao i dovršavao je. Izgledalo je kao da su te rečenice džinovske zmije koje je on čvrsto zgrabio za glavu i rep, dopuštajući im da se migolje i izvijaju, dok ih on, sigurni dreser, prevejani fakir, drži, hipnotisane, u svojoj vlasti.

Bili smo opčinjeni.

Kako su odmicale studijske godine, naš »kružok« iz »Kraljice« je zbog njega postao poznat. Dolazili su da ga slušaju. Svako ko je držao do intelektualnog rejtinga, morao je da se dokaže na ovim »slobodnim tribinama«, na kojima je Oziris bio nadmoćni suveren; otelotvorenje volje-za-moć, lišen iskrenog zanosa prema bilo čemu, egocentričan i tašt, pobeđivao je gvozdenom logikom, britkošću koja se oštrila na sebi samoj.

40

Ali, sad smo tek u onoj novembarskoj noći kada se Vasilis i Oziris upoznaju.
- ... uvaženi Oziris - rekla sam.

Dok je neko dobacivao, greška, Marina, ne teroristička, mi smo anarho-liberalistička grupa, a drugi, *contradictio in adjecto*, kakva kontradikcija, nema kontradikcije u sistemu socijalističkog samoupravljanja, dok su se dobacivanja umnožavala, pluralizam interesa i tako to, pričaj mi malo o pluralizmu, keve ti, dabogda ti Kardelj pričao, Sonja je, nadjačavajući žamor i, očigledno u ime ostalih prisutnih devojaka uzviknula, ljudi, ovo je najbolji frajer koga sam ikad videla; lepši je od Ozirisa. Posmatrala sam kako se Oziris, koga je opaska kosnula do srži, učtivo pridiže, pruža ruku i na Vasilisovo »please to meet uou«, sa ironičnim osmehom kaže »pleasure is *all mine*«.

S kakvim uživanjem je te večeri parodirao uslužnu predusretljivost prema Vasilisu. Izvodio je svoju šaradu tako perfidno da su svi drugi poverovali u pojavnu uverljivost srdačnosti, dok je meni, namerno, kroz precizne aluzije i

izraze lica, otkrivao njeno opsenarstvo i lažnost trikova koji zadivljuju publiku, ali ne i onog kome se dozvoli da vidi mehanizam prividnosti. Usredsređen, tobože, na to da se Vasilis dobro oseća, svako malo mi se obraćao, hoće li tvoj dečko, da li si pitala svog dečka, sve dok ga nisam prekinula.

- Pitaj ga sam, ako te interesuje. Sem toga, ukoliko si prečuo, on se zove Vasilis, a ne 'moj dečko'.

- Svakako - rekao je i do odlaska vodio razgovor sa Vasilisom.

Šta studira, čime se bavi, da li je pročitao, da li ga interesuje, pitanja postavljena sa ishitrenom radoznalošću i sa lažnom snishodljivošću, tako različitim od Ozirisove uobičajene, hladne logičnosti, pitanja postavljena sa *neobičpom* revnošću, kao da predstavljaju deo važne, samo njemu znane misije, bila su usmerena na to da Vasilisa u prvom naletu, pri prvom susretu, porazi i učini smešnim. Efekat je bio obrnut. Svojom prirodnošću i neusiljenom duhovitošću, Vasilis je ponižavao Ozirisovu nametljivost. Očaravajući, usput, sve prisutne.

Na prvi pogled *slični* (obojica izrazito crni, markantni i visoki) delovali su mi kao dve strane novčića na kome je utisnut isti lik. Ipak, postojalo je nešto upadljivo različito; ne crte lica, koje su, naravno, bile drugačije, ne njihov raspored; razlikovao ih je izraz, ospoljena duhovnost koja je kroz *njih* izbijala.

Dok sam ih, igrom slučaja sedeći baš između njih dvojice, naizmenično posmatrala, odjednom mi je sinulo šta je to što nedostaje Ozirisu; njegov nasmireni um nije mu donosio duhovno usrećenje, ni blaženstvo. Zato je u njegovoj lepoti bilo nečeg zlokobnog i pretećeg. Vasilis je bio kalokagathia, otelotvorenje antičkog ideala Dobrote koja je, ujedno, Lepota; Lepote, koja je, samim tim, Dobrota. Vasilis je bio unutrašnje ozarenje i prosvetljenje koje se emaniralo, koje se iz njega neštedimice izlivalo, a da se iznutra nije trošilo niti smanjivalo.

U jednom trenutku Oziris je naglo ustao; žurim, moram da noćas dovršim tekst. Vidimo se sutra, kaže, gledajući u mene. Da, kažem, doćićemo zajedno, Vasilis i ja.

- Znači, imaćete kolegu više?

- A, ne - kaže Vasilis. - Dosta je jedan filozof u porodici.

Ozirisove obrve se izvijaju u upitni luk.

- Našoj budućoj porodici - kaže Vasilis, privijajući me.

- Da, da - kaže Oziris, pometen. - U svakom slučaju, laku noć, drage kolege.

Otišao je, vidno uzdrman.

Raspoloženje za našim stolom se, nakon toga, oslobođeno akademskog tona koji je Oziris nametao, razmahalo.

Stvarno si gledao Stonse uživo, stvarno jesam, smeje se Vasilis, je l' gotiviš džez, šta misliš o Dorsima, kakvi Dorsi, pitaj Vasilisa ko je glavni »tata«, Mik, kaže Vasilis, Mik je car, to čoveče, udara ga Ilke po ramenu, šta se trpaš, kaže Saša, vidi ga, hteo bi da se pokaže, čekaj, bre, ne mogu da se setim kako se na engleskom kaže... čoveče, ti ne znaš ni srpski, a ti kao znaš, e, jeste čuli fazon kako se kaže »vojno lice«, kako, »military face«, a »kako ko«, kako, »how who«; smejemo se glupostima, zato što bi nas te večeri zasmejala i najveća besmislica.

Istovremeno, a van vremena, van tog prostora, nezavisno i od nas dvoje, Vasilisova i moja ruka su se spojile i otpočele samostalni život.

Njegovi prsti klize preko mog dlana, penju se do zglavka, pa ga miluju i obavijaju, da bi se lagano spustili ka mojim prstima i obuhvatili ih. Odjednom sam se u duhu odvojila, kao uzletela iznad tog stola gde zajapureni i veseli žamorimo, i postala svesna da sam, da smo svi mi, baš tog časa, odlomili parče čiste sreće.

Nagnula sam se ka Vasilisu:

- Uspela sam da uhvatim ovaj trenutak.

Razumeo je, potpuno.

Stegao mi je ruku:

- I ja sam.

Potom su se događaji ubrzali, kao grudva što poleti niz padinu.

41

Oziris nije trpeo poraze. U letu je promenio svoju taktiku prema meni i ispoljavanje naklonosti koja je, očigledno, prevazilazila prijateljske okvire, zamenio intrigirajućim odnosom.

Shvatio je da bi radikalni napad na Vasilisa izazvao suprotan efekat. Zato je počeo da rovati, opasnom i zastrašujućom upornošću protiv njega.

Uočio je moju slabu tačku, nezalečenu melanholiju, koja se Vasilisovim prisustvom samo primirila, kao zatvorena kaverna koja ne predstavlja akutni, ali svakako potencijalno žarišni čvor, pun sveže krvi što se sladostrasno može izliti u svakom trenutku.

Strpljivo je pleo lepljivu paukovu mrežu.

Podstrekivao je moj urođeni pesimizam, poturao sofisticirani nihilizam kao aristokratski pogled na svet. Uvek blago ironičan, ujedno me je obavijao svojom naglašenom pažnjom. U kafani, dok naručujemo, i jednu kafu bez šećeri, kaže, i na upitne poglede, za Marinu, kaže, kako zna, mislim, kako se setio; za

rođendan mi kupio anemone, čuo je, mislim, zapamtio je, a drago mi. Nabavljao mi je knjige do kojih se nije moglo doći, zvao bi me u ponoć da me pita tek nešto, a razgovor bi, oslobođen početnog motiva, potrajao satima. De Kiriko, Maljevič, Crnjanski, Musil, Berđajev; Septembrini i Nafta, Miškin i Stavrogin, Leverkin i Jozef K.; asocijacije su se umnožavale kao odraz u beskonačnom nizu naspramno poređanih ogledala.

Govorili smo o jednom, a oboje znali da se radi o nečem drugom; drugo je delovalo kao smeli let sa trapeza na trapez, čija je navodna neustrašivost osigurana razapetom mrežom koja će u svoju mekotu uhvatiti onog što je promašio ruku ili šipku. Zaklonjena faustovski preciznom dvosmislenošću, nametnutom sa njegove strane i radosno prihvaćenom sa moje, upustila sam se u intelektualnu koketeriju, uvek spretno zaustavljaju na mestu gde bi moralo da se izađe na čistac.

Virus je, odomaćen, harao, a ja živela u blaženom neznanju da će me uskoro uništiti.

42

Već krajem prvog semestra, uljuljkana u sigurnost koju mi je davao Vasilis, često nisam obraćala pažnju na to kako njegove oči postaju odsutne. Poznavala sam taj stav kad se neprimetno i uljudno isključi. U svemu učestvuje, a nije tu. Otišao na Vasilis -planetu. Je l' ti dosadno, pitam ga, katkad, usred zažarene diskusije u »Kraljici«; glupo mi je da ti sve prevodim. U redu je, kaže, nemoj da se opterećuješ. Ali, više nije bilo kao pre, kao u Šeletovoj sobi. Umesto da ga vratim, umesto da upalim one plamičke u dnu očiju (a mogla sam, jedino ja) previđala sam njegovu nenametljivu izdvojenost. Bila sam obuzeta nečim drugim. Čekala sam, sa nestrpljenjem, da Oziris odreaguje, ubaci svoju repliku i zada poslednji udarac protivniku. Osećala sam, tada, kako mi igraju damari, kako se kroz mene širi toplota, slično kao kad me Vasilis ljubi.

Vasilis i Oziris; nesreća se zahuktavala, ja sam je pospešivala; u jednom sam imala sve, u drugom sam tražila još-malo-preko-svega; intelektualnu igru, mislila sam, ništa više, uveravala sam sebe; a, ovamo, stalno ih poredila.

43

- Zašto ne pročitaj »Idiota«, možda bi me bolje razumeo - kažem Vasilisu, ljutito.

Povod je bio besmislen i nevažan, ali ja namerno produbljujem raspravu. Sve češće mi se dešava da sam neobjašnjivo hladna kad smo sami.

- Pročitao sam.

- I?

- To je jezivi svet u kome nema pravog spasa, u kome je lepota propast, a ljubav bolesna i histerična.

- Naravno, ništa drugo nisam ni očekivala. Kako ti možeš da shvatiš slovensku dušu?

- Nema šta tu da se razume ili ne. Radi se o tome da li prihvataš takvo shvatanje; ja ne mogu.

Njegova priroda je intuitivno odbacivala svaku razarajuće-očajničku misao. Valjda zbog toga nikad nije bio nervozan ni ljut; bar ne kad je sa mnom. Zašto mi to smeta, mislim, što ga kinjim. Njegovo vedro spokojstvo je lek za moju razdražljivu tugu. Zar se oko toga svađam, mislim, šta mi je.

- A je li ona specijalna - pita posle par minuta, sa smehom u očima - ta slovenska duša?

- Da - kažem i dalje osorno - vrlo je specijalna.

- E, onda sam, kaže, počastvovan što poznajem najspecijalniji specijalni primerak.

Istrajno ćutim, ignorišući njegov pokušaj da šalom prevaziđemo nesporazum.

- Ne ljutiš se ti zbog Dostojevskog - kaže, uozbiljivši se. - Reci šta ti, u stvari, smeta.

Ne znam, mislim, budala sam, mislim.

- Zašto si se udaljila od Šeleta?

Nastavak »i od mene« ostaje neizgovoren. Svejedno ga osećam kao kandžu koja mi je šćepala srce.

(Šele bi, ponekad, svratio do »Grčke kraljice«. Jesam li propustio nešto *važno*, obratio bi se, kao ozbiljno, Vasilisu; jesu li svršili za večeras? Nervirao ga je Oziris, a on je nervirao mene. Naročito kad bih primetila da je »urađen«.

Opet se, bre, folirate, neviđeno ste dosadni, prekidao nas je; Šele, kažem, trudeći se da delujem smireno, ako te ne interesuje razgovor, što dolaziš? Nemoj da mi se uzrujavaš, ma petite, došao sam da vidim Vasu, kaže, i da zapalimo negde, ako ste raspoloženi; mislim da je dosta intelektualne onanije. Pogledala bih ga, besno i uvređeno, *ja* sigurno neću, a vi kako hoćete. Dobro, vidimo se kući, kaže Vasilisu i odlazi.)

- Zašto si takva prema njemu? - pita me Vasilis.

- Tone u drogu, idiot, a ja nemam nameru da lečim bolesnike. Pojavi se drogiran, bruka me, namerno me vređa. Šta treba da radim; da otpim, je l'?

- Ne vređa te namerno, grub je iz nemoći; oseća da te gubi. Znaš, iskrenijeg i boljeg prijatelja nećeš naći. Nemoj to tako olako da odbacuješ.

- Nikog ja ne odbacujem, Šele sam odlazi od mene.

- Jesi li sigurna da si se prema njemu promenila zbog droge?

- Jesam - kažem hladno. - I nemoj da više pričamo o njemu, nije Dejan centar sveta. Ne razumem zašto ga uvek braniš?

- Slušaj, Šele je zastranio, to je činjenica, ali ne bih ga menjao ni za kog od ljudi sa tvog fakulteta.

- Pa ne tražim ti da ga menjaš.

- A ti već jesi?

- Možda...

- Ljudi se ne zamenjuju, Marina. Svako ima svoje mesto.

- Ja sam na neki način prevazišla druženje sa Šeletom. Shvataš?

- Ne shvatam. Prijatelji se ne prevazilaze.

Stid je buknuo kao požar, Zašto sam to rekla, mislim, kako sam mogla to da kažem? Oči su mi se zamaglile od navale teških i toplih suza pokajanja. Oh, Vasilis, kako sam odvratna i zla; svađam se sa tobom, kažem, namerno se svađam, a ne mislim ništa od onog što sam ti rekla. Znam da ne misliš, kaže, smiri se. Razmahala sam se u novom društvu, pa mi smeta Šele, kažem rasplakana; kako možeš da me voliš ovakvu. *Nisi* ti takva, kaže, taman posla. Dođi ovamo, ti, luda devojko, kaže.

Obasipa me poljupcima, topi pokoricu što se uhvatila po meni. Nije meni bilo tesno u Vasilisu, nego u mom srcu.

TRAGANJE ZA ISTINOM ili DOZIVANJE SVETLOSTI

Rođena u krilu helenskog naroda koji je živio u spontanoj i radosno-rasterećenoj bliskosti sa najuzvišenijim bićima, poprašen i prožet aktivnim prisustvom svojih Bogova, filozofija se javila kao plod upitanosti i čuđenja nad ustrojtstvom sveta. Tragajući za prapočecima i načelima, za onim što je stalno u svim promenama, helenski mislioci su počeli da zamenjuju mitološke predstave i da tragaju za Istinom. Štaviše, po iskazu Onoga čije ime, srećnom podudarnošću znači »najbolji kraj« - ariston telos - (jer Aristotelovo delo beše kruna, sinteza blistave helenske filozofije), predsokratski mislioci ne samo da su za Istinom tragali, već »*primorani* od same Istine oni istraživahu«.

Istražujući, Heleni su imenovali svet i pojave sa nepogrešivim i tananim osećajem. Njihovi termini puni su energije, značenja i sadržaja; zreo nar koji puca od obilja.

»Istinu« su označili terminom »alithia«, što doslovno znači ne-skriveno. Istina je ono što iz mraka i skrivenosti, iz neke tajne, biva dozvana u svetlo, u ne-skrivenost.

Da se transparentnost termina »alithia« prevođenjem prenela u druge jezike, da nije posećena njegova etimološka veza, onemogućila bi se neograničena manipulacija svake vrste, obeležje naše epohe. Na žalost, desilo se suprotno. Smisao pojma čušnut je pod tepih kao: đubre, i termin »istina« nema više nikakve *veze sa* »ne-skrivenošću«, već je postao samo reč iz koje je isisana srž. Njena krv i meso.

Umesto da se ozbiljno zamislimo nad gubljenjem sadržaja iz ovog krucijalnog pojma, koji je postao prazan kao sud iz kog se prospe voda, i da konačno obavimo temeljno veliko spremanje duha epohe (pri čemu bi nauke, u koje se danas veruje kao u Zlatno tele, morale da preispitaju svoje osnovne

pojmove u skladu sa temeljnim određenjem istine), izmišljamo termine »nova osećajnost« i »nova realnost«, implicite sugerišući da smo staru, prevaziđenu osećajnost i staru, izanđalu, tobože davno spoznatu stvarnost, komotno zamenili novom. Udaljeni od stvarnosti više nego ikad, ulećemo u virtualne, da bismo prikrili unutrašnju prazninu. Bežeći od sokova života, stvaramo njegove surrogate, a ispraznost nadoknađujemo lažnim zanosima. Idolima.

Istina se otkriva čoveku. Ili je on otkriva. Biće, ponekad, nenadano naprsne, samo od sebe, i izađe pred nas iz prividnosti; češće, moramo da se borimo za njegovu istinu. Da je otimamo iz tame i skrivenosti.

Istina mog bića se otkrila pred Vasilisom.

Ogledajući se ne-skrivena u njegovim očima, duša nije bila sebi stranac i neprijatelj, već neko sa kim se mogu pomiriti i koga mogu prihvatiti. Jer je on umeo da je prihvati.

Nije meni bilo tesno u njemu, naprotiv.

44

Završetkom letnjeg semestra spao je teret sa mene. Ne zbog ispita, već zbog Ozirisovog prisustva. Nestalo je nemira koji je uporno ključao u slepoočnicama.

Šele i ja smo se ponovo zbližili i skovali komplikovan plan, sazdan od bezbroj laži i poluistina, kojim smo obrlatili moje roditelje da leto provedem u Grčkoj. Sve je izgledalo kao nekad, kao pre. Ta odrednica - »kao pre« - klizila je kroz misli kao jegulja, a da nisam sebe primorala da je definišem. »Kao pre« - čega ili koga; ostajalo je nedorečeno, čak do kraja neupitano; samo osećaj da se nešto promenilo, a da je »kao pre« ulaz u dobro poznate odnose, u lagodnost i rasterećenje.

Vasilis je bio u Parizu dok je trajao junski ispitni rok. Da dođem, pita me, da ti čuvam strah pred ispit. Nemoj, kažem, nervozna sam i nemam vremena ni za šta. Kad se sve to završava, pita. Dvadeset i petog, kažem. Vidimo se onda, važi, kažem.

Stigao je uobičajeno raspoložen, sa gomilom poklona. Imam i ja za tebe poklon, kažem. Izborila sam se da mogu da ostanem čitava dva meseca u Grčkoj. Pametnice moja, ljubi me, oduševljen tom vešću, a još više ukusom »kao pre«, koje ga je dočekalo u mojim poljupcima, koje je prepoznao u zagrljajima, nežnijim nego ikad.

45

U Solunu smo ostali dva dana, čekajući da se okupi društvo. Konačno smo se popakovali.

- Šta je ovo? - pita Panos koji poslednji stiže zapanjen izgledom naših »limuzina«.

- Ovo su, uslovno rečeno, kola - kaže Vasilis.
- Vrlo uslovno - dodajem.
- Pa nećemo stići ni do auto-puta.
- Sedaj, bre, drkadžijo, krećemo.

- Bog čuva budale - tešim Panosa.

Zasigurno najveselije i najbučnije krtije na drumovima Evrope te godine, verno su nas poslužile.

46

Sklopim oči i - Grčka.

Helada.

Helada u Grčkoj.

Vidim je porinutu u more. Vidim je nevino otvorenu ka tri mora, brodove koji oko nje i ka njoj plove, čednu kao mladu nevestu, vidim je pod Suncem, sažetu u Suncu i sjaju, pod maslinama, pod grožđem, mirišem je u morskoj soli i šumu talasa, u plavoj prozračnosti vazduha, čujem kako bije još živo njeno srce u kamenju hramova.

47

Kola grabe ka Atini. Podne je. Vreo vetar huči kroz širom otvorene prozore.

Daj, Vasilis, kažem, stišaj malo tu muziku, mogli bismo, za promenu, da slušamo nešto pametnije, kao, na primer, šta, pita, kao, na primer, kažem, mogao bi da nam čitaš Kavafija, evo, imam knjigu, i to na grčkom, dobra ti je ideja, guše se od smeha, naročito ako nam Vasilis pročita onako, izražajno, što ste takvi, kažem, 'a-a-ajde, Vasilis, moljakam ga, na opšte veselje ostalih, makar jednu, makar »Ahilejeve konje«, znaš, kažem, da sam bila zaljubljena u Ahileja, znači varala si me, kaže, i još mi to priznaješ pred mojim društvom; ćuti, bre, budi bar jednom ozbiljan, stvarno sam ga volela, ne samo zato što je bio najhrabriji, najpametniji, najlepši od svih Ahajaca, ne samo zato što je imao besmrtno konje koji su plakali nad Patroklom, već najviše zato... što je bio peder, upada Vasilis, ja ga udaram po glavi, ne, kaže Manolis, već što je zajebao Agamemnona, nije on zajebao njega nego ovaj Ahileja, maznuo mu je ribu, čekaj - ko je koga zajebao, čoveče, svi su bili zajebani, ili sjebani, naduvani, čoveče, dodaje Vasilis, naduvani do bola, sram te bilo, kažem, kao, nisu, smeje se, mala Azija, heroin i trava, duvali su, i to žestoko, stvarno ste kreteni, kažem, dobro, kaže Vasilis, nego zašto, 'ajde, reci, zato, kažem, jer Homer za njega kaže da je bio zlatokos, *zlatokosi vojskomora*, tako ga zove, kažem, a oni se obruše na mene, kao, miluju me, kao, maze mi kosu, baš je to lepo, nemoj nemoj ti da se sekiraš

što si plava, nije to ništa strašno, evo Manolis je klempav, kaže Vasilis, a mi ga, ipak, volimo, a ti si blesav, kažem, pa te ja, ipak, volim.

48

O, to leto koje me je zasulo lepotom, kao zlatnom kišom.

Svečana i stroga tišina Meteora, Olimp sa koga su nas veselo pozdravljali bogovi, Akropolj i Partenon na čiji sam stub naslonila obraz, Epidaurus i Delfi; sledili smo zacrtani plan mog hodočašća po Heladi, u kome se ništa nije smelo preskočiti.

Gutala sam utiske, trpala ih u sebe, ne mareći mogu li svi da stanu (a slegali su se i slagali, taložili se, ne zauzimajući mesta, padali na samo dno mog bića, zarivali se kao sidro u pesak, te neprocenjive uspomene, to nemerljivo, nevidljivo bogatstvo, pretežnije od sveg merljivog i vidljivog), toliko previše željna da ništa nije bilo previše za tu žudnju, za neprestano osećanje »još«, za širom raskriljeno srce koje je iznova primalo, a nije se prepunilo.

- Gde, bre, da se mlatimo po ovom suncu - pokušaju ponekad da me skrenu sa isplanirane maršrute. Još samo ovo, molim ih, još samo to da vidim, kažem, šta ćeš, širi ruke Vasilis, detetu nije dobro, »eladitis« joj upalio glavu, bolje da je vodimo. I vodili su me. Ne samo tamo gde sam ja želela; bila sam deo njih, Grka, koji su duboko voleli svoju rođenjem, a moju duhovnu domovinu, koji su podjednako uživali u ludim noćnim provodima po najboljim atinskim diskotekama, kao i u miru zabačenih mesta, nedirnutih sela sa svega nekoliko kuća, gde su ribari, snebivajući se zbog svog siromaštva, delili s nama jednostavnu, božansku hranu - ribu, sir, masline i recinu, i otvarali nam vrata svojih skromnih kuća da u njima prenoćimo; omogućili su mi da Grčku osetim iznutra, njenu čistotu i nenakićenu prirodnost, da doživim prisno, srdačno gostoljublje i prostodušnu otvorenost ljudi koje sobom nosi duboko usađeno pravoslavlje.

A sve to nestalo je u nepovrat, svega toga odavno više nema.

49

Posle raskida sa Vasilisom, čitavu večnost nisam otišla u Grčku. Putovala sam drugde, bežala od nje, a ona me je, ipak, svuda pratila; »kud god da otputujem, Grčka mi nanosi ranu«. Rana se otvarala kad bih ugledala karirane,

plavo-bele stolnjake grčkih restorančića na Monmartru, nestvarno lake i lepršave nabore Nikinog hitona u Luvru, antičke građevine u Rimu, te odbleske božanske Helade, veličanstvene reljefe sa partenonskog timpanona u londonskom muzeju; Grčka me je, nenadano, dočekala i u maloj crkvi na Crvenom trgu u Moskvi, gde sam na večernju, među običnim, jednostavnim svetom koji je, metanišući, horski pojao sa sveštenicima, do suza bila dirnuta hrišćanskom, toplom krotkošću ljudi, istom kakvu sam doživela u skromnoj bogomolji ribarskog seoca na Mikonosu, gde su uglavnom žene, ožalošćene udovice mora, obučene u crninu, povezane crnim marama, predano šaputale molitvene reči, milo pogledajući u mene, očigledno zalutalu strankinju u njihov krševit svet omeđen nebom i morem.

U našoj zemlji se već osećao miris rata u vazduhu kada je iskrsnuo neizbežan službeni put u Solun. Posao se neočekivano zakomplikovao. Trebalo je otići i do Atine. Ponovo sam prokrstarila Grčkom. Bila sam zaprepašćena promenama. Sve je bilo podređeno prizemnom ukusu masovnog turizma; Grčka je sebe iznela na prodaju i izgubila svoju elementarnu izvornost. Vidni materijalni uspon osiromašio je duh; u ponašanju se osećala skorojevićska nadmenost.

Moju Grčku sam pronašla samo u mirisu vina, samo u ukusu »horijatiki« salate, u strmim ulicama solunskog Gornjeg grada koji je još uvek živeo nedotaknut komercijalizacijom, u radnjicama gde su i dalje dočekivali mušteriju sa iskrenom srdačnošću i upuštali se u razgovor; obradovani što znam njihov jezik, gazde su slale dečake-potrčke da na poslužavniku, nalik pijačnom »kantaru«, hitro donesu kafu za gošću.

Moja Grčka je ostali na mom dnu, na dnu dna gde su pale i složile se slike vizantijske crkvice podno Akropolja, stepenica Partenona u toplom sumraku, vetrenjača sa Mikonosa, glatkih, kamenih sedišta Epidaurusa, surih vulkanskih litica San Torinija, uličica Plake i borova na Halkidikiju.

50

O, to blagosloveno leto u kome smo, posle Atine, krenuli na ostrva, duboko u zelenu modrinu mora. Da nam je korak malo veći, mogli bismo skočiti sa jednog na drugi: Mikonos, Paros, Naksos, Ios, Astipaleja, Patmos; na kraju ili na početku, pre svega i posle svega, vrhunac lepote i moje zaljubljenosti u Grčku - San Torini.

San Torini i njegov minijaturni arhipelag ostrvaca; San Torini i njegovi plovući.

Tira - možda ostatak Atlantide, poslednji trag izgubljene zemlje, ostatak spašen od vulkanske kataklizme, upozorenje da dole, duboko, postoji neka tajna.

Ostrvo koje sam prepoznala kao sliku koja mi se nekoliko puta, u dužim vremenskim razmacima, ukazivala u snovima.

Ostrvo na kome sam bila, čije sam ulice prolazila, pre nego što sam na njega stvarno stupila.

Devičanski beli grad što leži na zaravnjenom vrhu ostrva, pa se okomito spušta niz padine, okružen plavetnilom. Plava pučina. Plave kupole crkvi. U plavo ofarbane drvene stolice i mali stočići, ograde i kapije.

51

O, to radosno leto u kome se nismo odvajali ni za tren; svuda zajedno, bela Mesec-devojka sa crnim Orfejem.

- Idem po cigarete - kaže Vasilis i lenjo se proteže.

Sedimo u dubokom hladu restorana, a trafika je takoreći preko puta.

- Hajde sa mnom, Marina.

- Čoveče, ti si poludeo - više celo društvo. - Postao si pravi Turčin. Ostavi je, bre, da diše, nećemo je pojesti.

- Let's go, Marina - ponavlja, ne hajući za njihove šale i Marina ide sa njim. Svuda.

Let's go, Marina; let's go, my love.

Nisam pitala kuda.

Ni tada, ni osamnaest godina kasnije.

Osamnaest godina kasnije, kada sam od udarca automobila zadobila teško unutrašnje krvarenje i na operaciji lebdela na granici života, ta ista rečenica me je u odsudnom času spasla.

**»SAMO ONAJ KOJI U DONJI SVET
SILAZI, VOLJENU SPAŠAVA«**

ili

VASILIS, MOJ ORFEJ

Klizim kroz vodu, roneći ka dnu; grabim ka tišini i miru, ispunjena spokojstvom kakvo odavno nisam osetila. Iznenada se, iz suprotnog pravca, iz mraka dubine pojavljuje Vasilis, ozbiljnog, usredsređenog izraza lica. Strelovitom brzinom dolazi do mene, obuhvata me oko struka i snažno povlači na gore, ka površini i Suncu.

Izranjamo u bleštavu belinu velike sobe, nalik kutiji, bez prozora i vrata. Iz daljine dopiru glasovi. Neko me doziva, pomalo uspaničeno. Gledam Vasilisa, u nedoumici. On me uzima za ruku:

- Let's go, Marina.

Ne pitam gde smo.

Ne pitam kuda me vodi.

Idem za njim. Dolazim do zida sobe koga Vasilis rukom pocepa, kao hartiju.

Kroz prvu poderotinu koja se napravila ugledala sam nepoznatog čoveka sa zelenom kapom na glavi. Vasilis ispušta moju ruku i blago me gura napred. Okrećem se, uspaničena; zid se zatvara i ja ostajem ispred. Sama.

Zaslepljena svetlošću reflektora, polako shvatam da ležim na stolu u operacionoj sali. Svest se vraća u delovima: pocepane krpe koje plutaju po mutnoj vodi.

- Probudila se - kaže hirurg. Obraćajući se meni, zabrinuto-nežno - Maki, operisana si, biće sve u redu.

Poznaje me, mislim, ko je on, pitam se. Ne mogu ničega da se setim.

- Maki, Marinče, gledaj me, nemoj da spavaš, 'adje, trgni se... - glas mu je prilično uzrujan. - Napolju je Katarina, čeka te, nemoj sad da nas sekiraš, nemoj da mi odeš.

Čika Laza, naš porodični prijatelj; setila sam se. Otkud on, mislim. Otkud ja ovde, mislim. Još samo po neka, više ne ni krpa, već krpica, končić svesti, slamka koja predstavlja most ka svesti – Katarina je tu – ali i ta nit se kida.

- Jebi ga, gubimo je – čujem.

Iznad mene nastaje gužva. Vade mi plastične tube iz usta, udaraju me po obrazima. Želim da me ostave na miru, da me puste da se vratim nazad, s one strane zida, da ponovo vidim Vasilisa.

U tom trenutku nisam znala da me je on, u stvari, vratio sa obala reke Stiks.

Sišao je u podzemni svet neumoljivog boga Hada i uspeo da me iz njega izbavi.

Preveo me je na stranu života.

Vasilis, moj Orfej.

52

O, to poslednje naše leto, u kome sam procvetala pod njegovim pogledom; zaokruglili se kukovi, popunile se grudi, još uvek mršavija nego što treba, ali se već uobličujem u devojku. Kako imaš dobre noge, kaže mi, obožavam tvoju kosu, kaže mi, ohrabruje me, do tada nikad ohrabrenu (skupljala se u sebe kao puž, savijala se i grbila da prikrijem grudi, saplitala se u koraku samo da bih bila neprimetna, da sebe, ako je moguće, poništim); naterao me je da izađem iz večnih pantalona, da nosim njegove majice kao haljine, nehajno pokupljene kaišem na struku. Potajno se zagledam u svoj odraz - pa i nije tako loše, mislim, sva srećna; belotrepo pače koje se, doduše, ne pretvara u labuda, ali gubi, barem, svoju trapavost.

53

O, to leto beskrajne slobode i ljubavi, kakve više neću okusiti.

Igrali smo se »kuće«; sednem mu između nogu, a on sklopi ruke oko mene; sad sam te zatvorio, neću te pustiti; pa ja i ne želim napolje, samo me ti drži ovako zauvek; hoću, ljubavi.

Bradom se naslanja na moju glavu, sad smo dvoglava aždaja, kaže, jedno telo, a dve glave; ne, kažem, sad smo savršeno biće; znaš onaj mit o tome kako su muškarac i žena, kažem, nekada davno bili jedno telo, pa su, nastavlja sad on, tako sjedinjeni bili nepobedivo, moćno biće, pa su ih, upadam ja, ljubomorni bogovi, uplašeni snagom i savršenstvom rasekli na dva dela; pa se, kaže on, od tad polovine traže po svetu, a samo jedna jedina polovina predstavlja savršeni par za drugu, dovršavam ja, i zato je gotovo nemoguće pronaći baš nju na celom svetu; možda je na drugom kraju planete, ili je živela u nekom veku pre tebe... Hvala Bogu ili sudbini, mi smo se našli, kaže; je l' tako, ljubavi? Nas dvoje smo sada nepobedivo, savršeno biće.

Zar je moguće da sam prema njemu bila drska, pomislila sam, zar je moguće da sam ga poredila sa bilo kim, mora da sam luda.

- Hvala ti.

- Za šta hvala? - pita iznenađeno.
- Zato što postojiš.

54

Gde si se zajebala, Marina?

Sad znam gde i kada.

- Skini to - šapuće mi.

Njegove ruke su svuda po meni, zavlače se ispod majice, prelaze preko grudi. Začudo smo sami u stanu, u Atini, noć pre polaska na ostrva.

Blago ga odgurkujem.

- Šta ti je?

- Ništa.

- Ne boj se, niko neće naići.

- Nije u tome stvar. Vasilis, ne mogu...

- Može li nešto kod tebe da bude spontano?

Ćutim, uvređena, i ustajem.

- Kuda ćeš?

- Idem napolje.

- Čekaj, šta te je spopalo?

- Ništa. Idem da ne bih kvarila tvoju spontanost.

- Daj, nemoj odmah da se duriš, samo sam hteo da ti kažem da se opustiš.

- Ne mogu da se opustim.

- Zašto? U čemu je problem?

Vraćam se do kreveta i sedam kraj njega.

- U meni, kažem.

- Marina, zar ne misliš da je ovo već nenormalno?

- Verovatno, ali ne mogu da se oslobodim straha.

- Od čega? Od koga? Mene se bojiš?

- Ne, ne tebe - kažem, a sećanje nadire.

55

Ležim skamenjena, probuđena iz najdublje sna, predosećanjem da će opet, da ću čuti.

Bila sam mala-mala, a do mene su dopirali neki polušapati, neki nerazgovetni šumovi u našem malom stanu, u stanu u kome su živeli »šumši«,

ali to nisu bili njihovi koraci, njihove korake sam prepoznavala, ovo se kretalo i postojalo samo noću. Prvo bi počeo da škripi krevet na kome su spavali mama i tata, a onda bi se začulo još nešto, nešto prigušeno i daleko, što me je užasno plašilo; bila sam mala-mala, a htela da budem još manja, da ne padne noć i ne oglase se tihi, sustegnuti zvuci, jezivi baš zbog toga što su bili kao progutani, kao ujedeni, kao oteti iz usta koja su poklopljena rukom, neki zvuci od kojih mi se piškilo, a nisam se usuđivala da ustanem ni da se pokrenem; kad bih se, ponekad, nehotice oglasila ili zakašljala, to nešto, to dahtavo, to šljepetavo bi se skamenilo i prestalo da se kreće, a ja sam znala da je živo, da se samo pretvara kako ga nema, da čeka da me uhvati san, pa će ponovo; i zato sam zarivala glavu u jastuk i zaklinjala se da ću sutra, baš sutra reći, napokon, mami i tati, reći im za zvuke i za to kako se bojim; neću više kriti, moram ih upozoriti; jeste da krijem da postoje šumši, ali to je drugo, šumši nisu opasni, a ono jeste, ono možda hoće njih da povredi, uvek je tamo, u onom delu stana, meni i Katarini ne prilazi.

Kada bi me sutra dočekali njihovi pogledi, spuštala sam svoj, neću reći, možda sam sanjala, govorila sam sebi, a znala sam da nisam sanjala, kao što sam znala da ne treba ništa da im kažem.

I nisam.

Ni sa Vasilisom ne mogu o tome da govorim.

A posle, kada više nisam bila mala, posle, dok sam rasla, progonili su me odlomci slučajno uhvaćenih razgovora iz sveta odraslih, delići stišanog razgovora mame i njenih prijateljica, neki tamni jezik tajnovitih dubina, odlomci nečeg što je delovalo kao pretnja i kazna, reći kao: menstruacija, abortus, odnos, zbog kojih sam poklapala uši i ponavljala: neću da znam, neću da porastem, neću ništa.

A posle, moja ženskost je, iako neželjena, provalila iznenada, bez najave. Tamna krv me je sablaznila; osetila sam gađenje, vrtoglavicu i muku. Drhturila sam i čekala Katarinu da dođe iz škole, da joj kažem.

Došla je mama. Šta ti je, pitala je, dobila sam, šta, pitala je, menstruaciju, jedva sam izgovorila, crveneći mučki-gustim, teškim rumenilom koje je ličilo na krv što se točila iz mene. Neka ti Katarina sve objasni, rekla je: s njom sam već prošla kroz ovo, rekla je, a reč »ovo« je izgovorila sa gađenjem koje je zaledilo dalji razgovor. Svašta, dodala je, uzimajući novine sa stola, tako rano: i pogledala me je, podozrivo, kao da sam izazvala periodu, kao da sam svesno požurila u svet odraslih žena.

Kamo sreće da jesam.

LUKAVSTVO UMA ili ŽENSKI LOBI

Visoki napon spekulativnog mišljenja nemačke klasične filozofije prirodno je rezultirao shvatanjem da povest nije puki hronološki sled istorijskih događaja, već da u njenoj pozadini, na metafizičkoj ravni, postoji određeni Pokretač, kao i konačni Cilj.

Tako Hegel veli da, vođeni Lukavstvom Uma, narodi sukcesivno stupaju na istorijsku pozornicu, odigraju zadatau ulogu, stvarajući određenu državnu strukturu i silaze sa iste kad njihov duhovno-državni sklop biva prevladan novom povesnom formom. Kako će se posle taj narod snaći, da li će netragom nestati, ili će zapasti u stanje letargije i stagnacije, to više nije briga Uma. Kad ih jednom njegovo Lukavstvo sažvaće i ispljune, narodi za njega postaju ispušene lule.

Verujem da je ovo rečeno suviše apstraktno za uši današnjeg čoveka, naviklog da mu se objašnjenja činjenica i događaja serviraju u moronski simplifikovanoj formi.

Budući da postoji prava pomama za otkrivanjem i demistifikacijom raznih tajnih grupa, udruženja i mističnih bratstava koja, navodno, iz pozadine diriguju svetskim kretanjima, prikloniću se »main stream«-u našeg vremena i Hegelovu filozofiju povesti izložiti u modernoj formi teorije zavere.

Tačno je da odvajkada istoriju pokreće i njome diriguje jedan deo čovečanstva koji, se međutim, ne može identifikovati kao grupa, udruženje, savez ili bratstvo.

Reč je o ženama.

Naime, planetarni zbir pojedinačnih, žensko-lukavih umova, po čuvenom zakonu prelaska kvantiteta u kvalitet, proizvodi kvalitativno novo biće - Lukavstvo Uma kao takvo, neuništivu kinetičku energiju celokupne povesti.

Ma koliko smelo zvučala, ova konstatacija je potkrepljena činjenicama. Faktima.

Kao što je svima poznato, ljudska istorija počinje proterivanjem iz raja. Do koga je dovela Evina, a ne Adamova, radoznalost i neposlušnost. Njen dalji tok je takođe iniciran ženskim uticajem. Da ne pomislite kako sam, kao pripadnica pola o kome je reč, pristrasna i sklona neobjektivnom uzdizanju ženskih zasluga, s ponosom ističem da je jedan Kant, poznat kao neženja i, usudila bih se da dodam, ginekofob, priznao da su upravo žene, tačnije - gradske žene, izučivši veštinu ulepšavanja, primamile nomade, site svojih prašnjavih i raščupanih družbenica, u grad, i time prouzrokovale povesni napredak - prelazak od nomadskog života na zemljoradnju i život u naseljima. »Nije valjda veština šminkanja zamajac istorije«, podsmehnuće se neko. Jeste. Istorija čovečanstva je sabrana u konkretnim, praktičnim dostignućima, čija su otkrića i potonje usavršavanje bitnija i plodotvornija nego nasilne revolucije koje, uzgred budi rečeno, predstavljaju pravu mušku specijalnost.

Vazda nespretni kad treba da se nađu pri ruci u tugaljivim situacijama bolesti ili smrti, i uglavnom neraspoloženi ili iznebuha zauzeti kad treba krečiti, preseliti, dotegnuti ili šta popraviti, muškarci najednom postaju prpošni, drčni i veoma aktivni kad spremaju i dižu revolucije; to što će se život vraćati u normalu preko ženskih leđa predstavlja sitnicu nevažnu pomena.

Prelazeći sa šireg na lični plan, sužavajući fokus ove zanimljive i intrigirajuće teme na pojedinačni slučaj, prinuđena sam da priznam da je moj, dugo vremena odbojni stav prema ženskom principu, poticao iz konfliktnog i nikad razrešenog odnosa sa majkom, koja je bila izrazita predstavica onog tipa žene što se na našem podneblju označava terminom »rasna lepotica«,

Njene bujne grudi, izraženi kukovi, tanak struk i ostali prateći atributi ženskosti, budili su u meni stidni otpor i želju da pobedim nju u sebi.

Da budem drugačija.

Da večno ostanem koščata i anoreksično mršava.

Nije slučajno što sam, kasnije, bila okružena isključivo muškim društvom. U tom svetu sam bila voljena, zaštićena, poštovana i privilegovana, zato što smo izgradili savršeni primer zasićenog lanca uzajamnosti iluzija. Muškarci su zadovoljavali moju potrebu da stalnim prilivom spoljašnjih gratifikacija i potvrda učvrstim svoju anksioznu, difuznu raspršenost i steknem samopoštovanje; s druge strane, ja sam predstavljala otelotvorenje muškog arhetipa žene-svetice-majke-devojčice.

Kada sam se, posle razvoda, priključila već postojećem Katarininom »ženskom lobiju«, krajnje nekoherentnoj i elastičnoj neorganizovano-

organizovanoj organizaciji, uvek otvorenoj za prijem novih kandidatkinja - samosvesnih i otresitih »članica« različitog porodičnog, društvenog i materijalnog statusa, nestalo je moje iluzije da samo muškarci mogu da mi pruže osećaj zaštićenosti i sigurnosti; počela sam da ga crpem iz sebe.

Ženski životni princip, kome sam dozvolila da se razmahne i u kome sam otkrila istinsku snagu, raskrtilo je novi duhovni horizont. Više nisam bila ni devojčica ni svetica; sišla sam sa zahtevnog pijedestala muškog ideala i postala žena koja se bori.

»Ženski lobi« je, pored svojih uobičajenih aktivnosti - pružanja brze i efikasne pomoći i podrške onoj od nas koja bi se trenutno nalazila u nekakvoj krizi, najčešće emotivnog karaktera - pokazao zadivljujuću sposobnost delovanja u vanrednim situacijama. U uslovima kada se ceo svet urotio protiv naše zemlje, ženski lobi je, lukavstvom primerenim vrhunskoj konspirativnoj organizaciji, doskočio i toj planetarnoj zaveri; uspostavljena je mreža tajnih kanala kojima je život, meandrirajući, zaobilazio zastoje i, uprkos embargu, uspevao da se održi na nužnom minimumu.

Čula sam da u Kabali postoji izreka da Bog broji ženske suze.

Suze kojima oplakuju ono što najbolje razumeju.

Život koji daju i obnavljaju.

Podsvesno izbegavajući identifikaciju sa majkom, bežala sam od svega ženskog u sebi.

Možda zato Bog dugo, predugo nije brojao moje suze.

56

- Mogu da spavam sa tobom, ali to ne bih bila ja.

Iako je svaki Vasilisov, čak i uzgredan dodir (dlan koji me okrzne dok se saginje po cigarete, miris ravnomerno osunčane puti, prizor njegovog prekrasnog tela, zategnutih, pločastih mišića na ravnom stomaku, vretenastih ruku što snažnim zamasima seku vodu dok pliva), činio da u momentu ogluvim od bezumne želje, da u tišini ispunjenoj samo šumom navale krvi osetim kako gorim i kako se gubim, nemoćna pred nadiranjem vreline što se širi kroz glavu, grudi i stomak, do središta požude koje zadihano pulsira, iako sam htela da se prepustim njemu koji je tako pažljivo, tako brižno, tako ljubavno uklanjao sve prepreke u meni, ja sam se, uplašena probuđenom čulnošću, zgađena nad time što sam samu sebe, u trenucima kada se strast nekontrolisano razbuktavala, podsećala na šljapave, mokre šumove iz detinjstva, na nešto što me je tada mučilo svojom neodređenošću, a što me je sada, pojmljeno i shvaćeno, protreslo strašnom i slepom snagom, prvi put pred Vasilisom zatvorila.

- Još se migoljim u svom telu.... Stidim ga se, čak i pred sobom, kad sam nasamo. Molim te nemoj da se ljutiš na mene.

- Ljutio bih se da mi nisi rekla šta osećaš. Više od svega na svetu mi je stalo do naše iskrenosti. Da li znaš da si jedino biće kome do kraja verujem? To je ono što neću da izgubim. Taj tvoj dečiji pogled odozdo... Doslovno, se raspadam od ljubavi kad me tako gledaš... Sve je u redu Maraki, sačekaćemo pravi trenutak.

Eto kad i gde.

57

Senka boga Ozirisa lakomo je proždrala sunce koje sam sobom donela, ubrzo po povratku u Beograd, doziranim podsmehom mom oduševljenju, uzgrednim nipodaštavanjem koje bi usledilo kao komentar, danima pošto bih ispričala neki detalj sa mog letovanja; nikad odmah i direktno, već kroz aluzije,

u kontekstu sasvim drugog razgovora. Kad je na ogromnoj mapi Grčke, okačenoj iznad radnog stola, ugledao crvenim flomasterom obeleženu svoju letošnju maršrutu, podigao je upitno obrvu: jesmo li to markirali mesta ljubavnog hodočašća?

Pokreće se novi časopis, kaže mi, sve je dogovoreno tokom avgusta, dok si se ti... Šta, mislim, dok sam ja - šta; reč »provodila«, sa celom težinom negativne konotacije, ostaje da visi u vazduhu.

Blede Vasilisove reči da u životu nije sve tako surovo-dramatično kao što ja doživljam; šta on zna kad živi u normalnoj zemlji, ovde je sve drugačije, ovde je sve uvek smrtno ozbiljno, uvek biti-ili-ne-biti, u Beogradu stalno visi poneki mač nad glavom, u pravu je Oziris, letovanja i ostrva, napaljena kao klinka, u pravu je Oziris, zaboravila sam večeri u »Kraljici«, oni sprovode naše ideje u delo, a ja...

58

- Doći ću za dan-dva, imam nešto važno da razgovaram sa tobom.

Glas mu je čudno zvučao; kao prelomljen.

- Šta se desilo? - pitam uznemireno.

- Ispričaću ti kad se vidimo,

Sećam se, našli smo se »Kod konja« - sto na spratu, u uglu, do prozora. Nakašljao se i spustio pogled kao krivac.

- Nemoj me više mučiti, reci šta je.

- Treba da idem u vojsku. U maju.

Kafana počinje da se okreće kao ringišpil, sve brže. Znala sam da to stoji ispred nas, ali zar sada, zar već.

- Neću izdržati... Ne mislim fizičke napore, već dve i po godine bez tebe... ne mogu... Jedino ako...

- Ako?

- Čekaj, ovo bi trebalo da uradim kako valja...

Uzdahnuo je duboko:

- HUUU, čoveče... Evo: hoćeš li da se udaš za mene?

Srce je poletelo u visinu, kao soko. To sam želela od kad sam ga srela; ispalo je prebrzo, vojska, udaja, odjednom ću sve prekinuti i odseliti se iz Beograda, neka, baš me briga, moram ići za njim.

- Da.

- Da, hoćeš? Da, pristaješ?!

- Da, hoću. Da, pristajem.
- Skočio je, naglo, i zagrlio me. Jedna šoljica se otkotrljala na pod i razbila se.
- Što je ovo? - pita namrgođeni kelner koji se obreo kraj nas.
- Ova devojka će se udati za mene kaže Vasilis, najozbiljnije, na engleskom.
- Što zbori?
- Da ćemo se venčati - kažem, osmehnuto.
- E? Pa, nek' vi je sa srećom. Reci mu, majke ti, da vam čestitam. U'ša je ođe namrčen, a viđi ga sad... sav sija. A što je on?
- Grk.
- E! Pravoslavac - kaže tiho.
- Pravoslavac.
- Pa, nek' vi je sa srećom!
- Izvinite za šoljicu - kažem.
- E! Kakva šoljica! Da ste mi živi i zdravi. I đecu da izrodite.

59

- Da znaš da sam se uplašio... - kaže mi, dok polako idemo ka mojoj stanici. - Ćutala si jedan trenutak, a ja sam pomislio da ne želiš, da ćeš me odbiti.
- Kako da odbijem? Gde si ti, tu je moj dom.
- Treba da razgovaraš sa roditeljima, hoću, kažem, toliko stvari moramo da završimo, kaže, videćeš kako će vreme proleteti.
- Otići, preseliti se, zujalo je u glavi; rastanak od Katarine i mog društva; ispiti, fakultet, valjda će se sve srediti, neću sad da mislim ni o čemu...
- Gde si odlutala, pita me, nigde, kažem, samo bih volela da sklopim oči, a kad se probudim da je već gotovo, da sam već u našem stanu, da je novi život već počeo, da mogu da preskočim sve što me deli od ovog trenutka do odlaska u Solun; zašto, pita, čega se bojiš, od sada sam uz tebe u svakom trenutku, od sada postojimo samo ti i ja, zar nisi zbog toga srećna, pita, jesam, najsrećnija na svetu, kažem.

REČ-DVE O SREĆI
ili
PRIČA ZA LAKU-NOĆ-I-MIRNO-SPAVAJ,
SARI, KAD JE BILA MALA

-Nekada davno, živela jedna tužna devojka...

- A zašto je bila tužna?

- Polako, nemoj me odmah prekidati, sve ću da ti ispričam po redu. Zato što je bila usamljena i bez ikog na svetu...

- Je l' ni mamu nije imala?

- Nije imala nikog, sama samcita. Sedela jednog dana ta tužna devojka na obali sinjeg mora.

- A zašto sinjeg, kad je more plavo?

- Dobro - plavog mora, kad je ugleda Bog sa nebesa i sažali se na nju. Kako se ona igrala sa kamenčićima, on reši da jedan pretvori u kamen sreće. Iznenada, kamenčić koji je ona uzela, snažno je zasijao na njenom dlanu, lepše od bilo kog dragulja.

- A ona?

- Isprva se silno obradovala, ali je pomislila: možda ima još ovakvog čarobnog kamenja na plaži, pa je pažljivo spustila svoj i krenula da traži drugo.

- I onda?

- Išla, tako, išla, spustio se mrak i ona shvati da je kamen samo jedan jedini, i pravljen samo za nju, pa brže potrči nazad, ali više nije mogla da ga nađe.

Sari već podrhtava brada.

- A sutra, kad je bio dan, je l' ga onda našla?

- Nije, more ga je odnelo sa sobom.

Suzice se skupljaju (bajka treba srećno da se završi, šta je sad ovo).

- A zašto ga je more odnelo?

- Zato što nije bila dovoljno dobra. Bog joj je spustio sreću u ruke, a ona nije znala da je zadrži. Polakomila se i htela još. Ali tu nije kraj bajke. More čuva taj kamenčić sreće i izbacice ga pred neku drugu devojkicu koja ga bude zaslužila i koja će znati da ga sačuva.

- A meni je, ipak, žao i one devojkice što ga je izgubila - kaže pospani glasić.
(I meni je.)

- Šta je sa njom dalje bilo?

- Ne znam. Nije ni važno; samo ti lepo sanjaj.

(Znam, ostala je na obali i još uvek moli more da joj vrati njen dragi kamen).

60

Prvo sam saopštila Katarini.

- Da se udaš?! Da odeš u Solun?!

Između nje i Vasilisa je vladao harmonični odnos zasnovan, pre svega, na ljubavi prema meni. Vasilis je nju zvao »sister of all sisters«; ona u Vasilisu videla nekog ko može, osim nje, da bude moja spona sa svetom. Zato sam bila zatečena:

- Zašto?... Mislila sam... verovala sam da ćeš biti oduševljena...

- Samo sam zbunjena... Zašto tako... preko kolena?...

- Ti, Katarina, nemaš poverenja u njega... da može da bude normalan...

- Kako... normalan...?

- Tako... Ne veruješ da je u stanju da vodi normalan život.

- Ne... nije to... Samo... zašto da sediš tamo dve godine... Ne znam... Verujem u njegovu ljubav. Ali, ne mogu da ga zamislim kao nekog... šta ja znam... nekog koga drži mesto... odgovornost. I ko da te izdržava dve godine?

- Dado, možda sam... Nije trebalo...

Bila mi je potrebna njena reč ohrabrenja.

A nije je moglo biti, jer se već tada (svesna da njeno uplitanje u tuđe živote i sudbine, suprotno namerama, nosi sobom miškinovski razarajuće efekte po druge i po nju samu, mučena krivicom zbog toga, ne shvatajući da problem leži u suvišku, da svet ne može i ne ume da primi suvišnu dobrotu u čistoj formi, dobrotu koja sve i svakog razume i pravda, bez kriterijuma i kritičnosti, koja se zbog toga izobražava u svoju suprotnost i tragediju), njena obzirna dobrota pretvorila u rasplinutu, nedelatnu gnjecavost, koja je rastvarala čvrstinu odlučnosti kao što voda rastvara so.

Uplašena mogućnošću da u meni prevagne njen uticaj, naglo se povukla:

- Ne slušaj ti mene... Znaš kako uvek komplikujem stvari...Evo, upropastila sam ti možda najbolji trenutak u životu. Dođi da te zagrlim. Ma šta odlučila, ja sam uz tebe.

Ali, posle toga, nisam imala hrabrosti da se suočim sa roditeljima. Ne znam kako, nadala sam se da će se cela stvar razrešiti nezavisno od mene.

I u mom društvu, vest je, suprotno očekivanju, dočeka na sa očiglednom zbunjenošću. Zar vam nije drago, pitala sam, dok mi se radost gasila na licu; ništa se neće promeniti, često ću dolaziti, kažem, ma, da, kažu, ma, sve je O.K, samo je ispalo nekako naglo, ali, ako si odlučila. ma, čestitamo, ma, naravno da se radujemo, kažu neubedljivo.

61

I onda Oziris.

Naslonjen na veliki stakleni zid, podsmešljivo je posmatrao scenu. Nigde ti nećeš otići, doviknule su mi njegove oči, kada su se pogledi na trenutak sreli.

Iskoristio je momenat kad sam ostala sama da mi priđe:

- Da se udaš u dvadesetoj - kaže, s gadljivim potcenjivanjem - kao pastirica.

Trgla sam se kao da me je ošamario, a on je odjednom preobrazio izraz lica, sasvim drugi čovek, srdačan i nasmešen:

- Šalim se - kaže. - Malo je iznenadno, ali valjda je to ono što se zove sudbina?

Opet preduhitivši moj odgovor, uz još širi osmeh, u odlasku:

- U pravu je bio Heraklit, zar ne, kad je rekao da je *karakter* čoveku sudbina?

Posle te munjevite scene, ponašao se prema meni obzirno i pažljivo, namećući mi osećanje da sam bolesnik koji zahvaćen vatrom i bunilom ne zna šta radi.

Pozivao bi me noću:

- Slušaj ovo. »Osetio je da ona zaista odlazi« - čitao je. - »Da je tri meseca, a možda i više, sasvim sigurno neće moći ni videti. Pitao se i da li će je uopšte, ikad više, videti. Iako je bilo očigledno da ona, mirnije, podnosi to, što se sa njom događa, nego on, Rjepnin se trudio da se ponaša, tobože razumno, i lepo, kako su ih, u detinjstvu, vaspitali... Da, na rastanku, ne pokaže svoju žalost, ni strah, i, da sakrije, da će možda i on zasuziti.« Ne idi, Marina - kaže na kraju tako tiho, da jedva razaznajem reči.

- Da ne budem »raseljeno lice« - izgovaram s mukom.

- Da ne budeš nešto drugo od onog što treba da si - kaže. - Ne možeš ti preživeti u onakvoj zemlji. Prazno je tamo.

(Zmijica u stomaku se migolji i uspravlja glavu; nije prazno tamo gde je Vasilis, mislim, a svesna sam da je Oziris pronašao mesto kroz koje će uliti otrov sumnje. Sve dok su odlasci u Grčku predstavljali vreme koje ću provesti sa Vasilisom, nisam pridavala značaja tome što su njegovi drugovi, nesumnjivo dobri i njemu beskrajno odani momci u stvari nezainteresovani za bilo šta sem za provod i gluvarenje, što su svaku ozbiljniju temu pretvarali u povod za šegačenje i utrkivanje u duhovitosti.

Sa njima sam i nalazila zajednički jezik, prepuštajući se neopterećujućoj razmeri pošalica, ali su me užasavale grčke devojke. Isprazne, površne, svoju energiju i sav kapacitet uma stavljale su u službu pronalaženja dobre partije za udaju. Ionako nevična komunikaciji sa ženskim svetom, pred njima nisam mogla ni da odglumim ljubaznost. Koliko god se trudila, između nas je stajao nepremostiv jaz apsolutnog nerazumevanja.

»Zauvek«, reč koja me je suočavala sa neopozivošću odluke, pred kojom sam se osećala kao osuđenik, budila je predosećaj da će tamo meni biti prazno, da možda ni Vasilisovo prisustvo neće uspeti da to natkrili).

Sve češće sam noću, ispunjena neodređenom jezom, prelazila u Katarinin krevet. kao nekad kad sam bila mala.

- Šta da radim, Katarina? Sve se nekako iskomplikovalo... Ne mogu... Nisam još razgovarala ni sa mamom i tatom... Ne mogu, Kajo...

Moja Zvončica bi me nemo prigrlila.

I onda Vasilis.

Sa kakvom predanošću se bacio na to da reši milion praktičnih sitnica. Gradio je naš budući dom, nesvestan da ga ja iznutra razgrađujem. Ne sluteći da se lomim i uveliko uzmičem, javljao mi se, nežno; sve teče po planu, govorio je, zašto si neraspoložena, pitao bi me, a ja sam se pretvarala da je sve u redu, trudeći se da ne primeti ni nagoveštaj mog predomišljanja.

Naši naredni susreti su proticali u napetosti. Na svako Vasilisovo pitanje koje je zahtevalo smislen i određen odgovor, uzvraćala sam nervoznim plačem, najednom bez reči, najednom bez želje za njima.

Bila sam mu zahvalna što ni na čemu ne insistira što preko mog očigledno nesuvislog ponašanja prelazi sa svojstvenom blagošću.

I košmar se uslojavao.

62

Strpljivi sapatnik koji stoički podnosi potrebu da iznova proživim ovo sećanje, da iz prošlosti pokušam da razumem sebe, moja Katarina koja pristaje da podeli teret prokletstva onih što su svojom krivicom izgubili osobu koju vole, pa rečima iznova dozivaju njeno prisustvo, jednako završi uzdahom:

- Nisi kriva; sablaznio te je Ozirisov demonski um.

Izgleda da u srećnom izbegavanju porodične sličnosti koja me užasava (šta znači to nepotrebno ponavljanje nečijih očiju, usta, izraza, čemu kopije postojećih mana i vrlina; zar ne bi bilo dobro da svako bude samo svoj) nisam umakla jednoj liniji u genskoj matrici naslednog prokletstva - da nesvesno hrlim ka onom što me uništava i grešno žudim za nestankom i smrću.

VIHOR KOBI ili DANAK BOGU TANATOSU

Izrazito lepi i stasiti, svi odreda obeleženi ljupkom rupicom na bradi kao pečatom porodičnog raspoznavanja, moji Konstantinovići su nenamerno širili oko sebe utisak bahate raskošnosti i neumerenog rasipanja; istom nemarnošću kojom su trošili novac ili bilo šta materijalno, trošili su i sebe, lako, nehajno i nenaporno.

U dedinoj kući, stalnom mestu našeg okupljanja, život se odvijao u deliričnom tempu organizovanog haosa, pri čemu je ritam ustajanja, obroka, noćnih partija preferansa, silnih dolazaka i odlazaka, dočekivanja i ispraćanja bio usklađen sa večno-gorućom vatrom baba Jelinog crnog šporeta na drva, od milošte nazvanog »garov« (baba do kraja života nije upotrebila električni šporet, jasno uviđajući prednosti svog ognjišta, nad kojim je bdela kao vestalka, u odnosu na nepouzdanu spravu koja zavisi od nečeg tuđeg) sa koga je pristizala reka đakonija i mirisnih jela, zgotovljenih u posudama neverovatnih veličina. Moji Konstantinovići su sve radili en gros, neštedimice, potpuno ravnodušni prema dejstvu njihove nepresušne životne bujice koja je, poprimajući oblike preteranog gostoprimstva, napadne radne energije ili beskrajnog lenčarenja i mira, nepomućenog pomenom bilo koje obaveze, ukoliko bi njima palo na pamet da se odmaraju, sablažnjavala pristojan svet, na primer moju doživotno u konstantinovićevski sazdan mikrokosmos neuklopljenu majku, čija je poslovična vojvođanska težnja ka tačnosti i redu, a pre svega prema onom »tako-treba-jer-tako-sav-normalan-svet-radi« izgubila bitku sa njihovim, na kraju krajeva i mojim, nepresušno obdarujućim stavom prema svetlu, tako različitim od grotesknog tvrđičluka njenih sestara, bogatih i po merilima bogate Vojvodine, koje su do bola strepele nad svim i svačim, pa makar to bilo i nešto

što je trunulo, neiskorišćeno u njihovom obilju, samo da se ništa ne da, ne potroši i ne ospe.

I onda su se nad moju familiju, oličenje životnog naboja i snage, samo dve godine po Sarinom rođenju, nadvila tamna krila boga Tanatosa.

Za njihove iznenadne bolesti i prerane smrti, obeležene agonijama i mukama nedostojnim ljudskog bića, ne umem da pronađem drugo objašnjenje, do ovoga: preterujući, kao i obično, obilato su đubрили seme smrti, izdašno ga grejali i zalivali ekstatičnim životnim nabojem, sve dok nisu uspeli da mu skrate normalan period vegetacije, te je ono ubrzanim procesom isključilo, procvetalo i precvetalo u bezmirisni, voštani cvet.

Oba sina, kćer, otac i majka, cela porodica, uključujući i pridošle članove uklopljene u taj penušavi, dionisijski svet, dakle žena mlađeg sina i zet, svi su otišli u razmaku od četiri godine. Moj otac - poslednji. Nad ogromnom, senovitom kućom deda Andrije, šabačkog prote, pao je pokrov tišine.

Kada su otužni prizori bolnica, lekova, lažnih utešiteljskih osmeha i nesuvisle bolničke konverzacije nad posteljama svih njih koji su postajali prozračni kao da ih iznutra obasjava svetlo sa onog sveta, bili okončani pogrebnim povorkama, mi, preživeli, unuci i unuke, prosto smo se razbežali, svesni da smo na neki način obeleženi, da je kob suviše očigledna i da će sustići i nas.

Mit veli da je Nioba, najsrećnija majka sedam sinova i sedam kćeri, razljutila bogove kad se hvalisavo isprсила pred Letom. Kazna je bila surova; sva deca su joj pobijena u jednom danu. Setila sam se toga na očevoj sahrani kada mi je stara porodična prijateljica rekla:

- Bože, kako je bilo videti vas dvanaest u crkvi dok deda-Andro gromko poje; činilo se da vam niko ništa ne može. Onako visoki, zdravi, lepi... Ne mogu da verujem.

Ne mogu ni ja. Ali, svi su otišli. Zauvek. Utihnula je najveselija kuća, u čijim su prostranim i za sve pridošle, zvane i nezvane goste (čiji je broj često nadmašivao našu nesumnjivu množinu), dovoljno velikim sobama odjekivali glasovi, pojačani do neslućenih visina; drali smo se uglas, kao da smo nagluvi, upadali u reč, nestrpljivi da saslušamo drugoga, stvarajući prestissimo kakofoniju ludački raspuštenog orkestra koju je jedino tetkin nestvarni, srebrnogrleni smeh uspevao da nadjača i prekine.

Neosveščena oholost moje familije bila je naplaćena izdašnim dankom bogu Tanatosu, kao što je moj greh prema Vasilisu strpljivo čekao da naplati svoj dug; Proviđenje se materijalizovalo u vidu kola koja su na mene naletela.

Ili sam se pod njih sama bacila?

63

Početak aprila '79., napisala sam Vasilisu pismo. Da raskidam sa njim, da ga molim za oprostaj ako sam ga povredila, sve gluposti ovog sveta koje se, obično, pišu i izgovaraju u takvim prilikama.

Umesto poziva ili odgovora, stigao je on. Probudio me je rezak zvuk telefona, u osam izjutra.

- Ja sam.

- Jesi li kod Šeleta? - pitam uzdrhtalim glasom.

- Ne. Hoću, najpre, da te vidim.

Prepodne, mutno i hladno. Idem Knez Mihajlovom, odlučna da raskinem i žurim da to učinim kao neko ko ide na odstranjivanje kamena u bubregu, uplašen, ali sa svešću da je operacija neizbežna.

- Zašto? - pita me čim sam sela.

- Ne znam.

- Reci mi, uvek smo bili iskreni.

- Ne znam.

- Ne znaš? Tek tako?

- Mislim da smo olako doneli odluku.

- Ne mogu da verujem. Sad mi to kažeš? Sad?!

Zapalio je cigaretu i pokušavao da se smiri.

- Što se mene tiče - kaže već pribranije - ja je nisam doneo olako. Ja stojim iza nje. A ti mi reci - šta se promenilo?

Vrtim pramen i gledam u sto:

- Ne mogu da se udam. Ne mogu da odem iz Beograda. Hoću da ostanem na fakultetu. Probaću da postanem asistent; ti to ne razumeš.

- Šta ne razumem? Dolazićeš i davaćeš ispite, u čemu je problem?

- Nije to isto. Moram da budem ovde. S mojim društvom.

- Da biste menjali svet? Marina, ja njih sve volim, ali to su budalaštine, kakva promena sveta, samo vas slušam... Znaš li ti da u Grčkoj istu, u dlaku istu priču pričaju studenti po atinskim kafanama. Oni šapuću o levim idejama, a vi o desnim, oni nose slike Mao Ce Tunga, vi pljujete po komunizmu, a niko ništa

neće promeniti, svet ionako ide svojim tokom, videćeš kako će završiti svi ti vajni idealisti. Politika je kurva, Maraki, ne treba se u nju mešati, samo se uprljaš i prodaš.

- Zašto nikada nisi sa mnom o tome pričao?

- Puštao sam te da sama odrasteš; niko ne treba da ti uliva svoje ideje, ni da drugome oduzima pravo na zanos; čekao sam da se otrezniš.

Dirnuo me je u najosetljiviju tačku:

- Znači, ja sam nezrela.

- Ne kažem da si nezrela, ali nije život Dostojevski, ni Platon, ni Hegel....

- Ne, već »duvanje« i muzika, tvoja diskoteka i bazanje po Evropi. Našao je ko će da mi priča o zrelosti, ni fakultet nisi hteo da upišeš, ne znam ko je nezreo... - izgovaram rečenice, užasnuta što to pričam, užasnuta svojom neiskrenošću.

- Maraki, nisam došao da se svađamo, briga me je ko je zreo, sazrevaćemo zajedno, seti se kako nam je bilo letos.

- Nije život letovanje.

- Slažem se da nije samo letovanje; život smo ja i ti sveukupno. Kakvo bazanje, kakve diskoteke, svega mi je preko glave, želim da brinem o tebi, da imamo normalan i sređen život. Iznad svega želim da imamo dete. Zar bih ikad bio neozbiljan prema tebi i našoj deci? Kaži nešto.

- Nemam šta da kažem.

- Dobro, ako ne želiš da ideš iz Beograda, hoćeš li da ja dođem ovde; raspitao sam se za posledice - petnaest godina zabrane ulaska u zemlju, spreman sam i na to, ako želiš.

Ćutim.

- Hoćeš li da odem u vojsku, a ti ćeš dolaziti da me vidiš kad budeš mogla, meni je i to dovoljno.

- Neću ništa. Ne radi se o tome da nađemo rešenje za ove dve godine. Problem je u tome što ne znam šta uopšte želim.

- Ne razumem. Šta ne znaš? Ne znaš da li želiš da provedemo život zajedno? Kako može da se preko noći promeni nešto o čemu smo sanjali četiri godine?

- Nije preko noći. Odavno traje ta konfuzija u mojoj glavi.

- Kakva konfuzija? U vezi sa čim?

- Sa svim i svačim.

- Ali imaš dve godine za razmišljanje, ne moramo se odmah venčati.

- Ne želim te dve godine. Moram da prekinem sada ili ću prepući... Veruj mi da ovo radim iz najboljih namera.

- Prema kome? - pita gorko.

- Prema tebi; bolje je da sve bude čisto i jasno.

Gleda me s nevericom:

- Ovo nisi ti.

Odlučujem se za skok u ponor:

- U pravu si. Neko mi je ušao ne u srce, već u glavu. I više ništa nije isto.

Nije pitao - ko.

Zario je prste u kosu i sagao glavu. Nekoliko trenutaka je ostao tako, povijen. Sad će početi da mi prebacuje, pomislila sam, da se poziva na moje reči, na naše planove.

Nije uradio ništa od toga.

Prevukao rukama preko lica kao da sa njega skida nešto ljepljivo i lepljivo.

- Ako je tako, onda je zaista kraj.

Nije se ponizio. Nije me molio, ni ubeđivao. Ostao je do kraja onakav kakvog sam ga volela. Zbog čega sam ga volela.

Ustao je i izvadio moja pisma:

- Ne trebaju mi reči. Zadrži ih.

Izašli smo. Zagledao se u mene očima tako jezivo prisutnim, pribranim; slobodno mu kaži da ću ga ubiti ako te ikad povredi, rekao je i otišao niz ulicu; crna kosa i pognuta leđa, odjednom ostareo blistavi Feb.

On mi je pomogao da svoje neuređeno i haotično fluidno stanje uobličim. Mislila sam da sam dovoljno očvrstnula, a bila sam tek u fazi staklastog, lažno čvrstog stanja u kome su čestice i dalje raspoređene u neredu, ali s tom razlikom što su zgusnute u krhku viskoznost.

On mi je napravio krila, moj mudri Dedal, on ih je lepio i sastavljao, on je smislio kako da se izbavimo; kad smo poleteli, ja, usijana glava, mislila sam da mogu više i bolje; ostavila sam ga i vinula se ka avetinjskom suncu. Krila su se otopila i survala sam se.

Oziris me nije povredio, već razneo. Bez muke. Jer sam bila jednoćelijski organizam koji na svaki nadražaj reaguje celinom bića, svojom nepodeljenom i nepregrađenom ćelijom.

PROSTOR I VREME KAO FILOZOFESKE KATEGORIJE ili PROBLEM UNUTRAŠNJE ORGANIZACIJE

U filozofskom smislu, makar i letimično razmatranje problema prostora i vremena zahtevalo bi pisanje podeblje knjige. U kolokvijalnom značenju, ova dva pojma ne unose ni najmanju zabunu u komunikaciji; naprotiv, služe kao orijentiri.

Hajdeger je samouvereno krenuo da nam, jednom za svagda, pojasni fenomen vremena - i gde je završio? U ćorsokaku. Dobro, »Bitak i vreme« je jedno od filozofskih dela koja mogu pričiniti najveći užitak ukoliko se prepustimo čaroliji Hajdegerovih jezičkih majstorija; ima tu divnih rečenica, zgodnih da u kafanskim diskusijama uspešno zasene prostotu ignoranata, misli koje bi i šiparice mogle da upišu u spomenar, tako su slatke i lepo uobličene, ali ne dobismo odgovor na pitanje šta je vreme. Posle je on obećavao nastavke knjige, kao, »Bitak i vreme« je tek uvod, kao, pravo elaboriranje problema tek sledi, ali sve ostade na pustim obećanjima. Niente di niente, što kažu Italijani.

Da li da se, onda, držimo dobrog starog Kanta? Ja sam za to. Pošto on, obično, kod ljudi izaziva odbojnost zbog naporne terminologije koju je koristio, pokušaću da krajnje pojednostavljeno iznesem njegovo shvatanje. Uvaženi Imanuel smatra da mi ne znamo niti možemo znati da li prostor i vreme pripadaju stvarnosti kao njene odredbe. Ljudski rod ne može drugačije da saznaje bez tih formi opažanja koje su njemu svojstvene. Da li su, pak, zaista svojstvene i samim stvarima, nezavisno od našeg saznanja, ostaće večno pitanje. Predlažem da zamislimo sledeću sliku: ljudski rod (budući da je, gramatički, ova imenica muškog roda, izvinjavam se ženskoj čitalačkoj publici, ali prinuđena sam da to bude muškarac) oličen u formi jednog ozbiljnog gospodina - sedi, misli, a na nosu mu naočari, sa kojima se rodio i sa kojima će

umreti. E, te naočari na nosu saznanja ljudskog roda jesu prostor i vreme. Kako bi stvarnost izgledala bez njih - to je tajna. Mystery.

Međutim, nesumnjiva činjenica oko koje ćemo se, nadam se, složiti bez posebnog dokazivanja, je da postoje unutrašnji i spoljašnji prostor. Koji se mogu manje ili više pametno osmisliti.

Poučan primer uspešne organizacije spoljašnjeg prostora na mikro-nivou je uređenje takozvanih »stambenih jedinica«. Tako su nas u socijalizmu učili da zovemo ono što ljudi, inače, nazivaju »stan«, »kuća« ili »dom«. Dakle, u polusanducima, polu-bunkerima koji su kod nas besomučno građeni kao prilog razvoju socijalističkog društva, čovek konačno, dolazi do željene »stambene jedinice«. Nema veze što je ona, uglavnom i po pravilu, za barem 50 kvadratnih metara manja od potrebne; Bože moj, Srbi smo, odgajani na dve doskočice koje su nas kroz istoriju bodrile - »ćuti, ima i gore« kao i - »gde gosti nisu besni, ni kuća nije tesna«. U skladu sa tim veselo-patriotskim geslom, naš radni čovek se poduhvata da izvuče iz postojeće stambene jedinice sve što se izvući može. Tako se terasa, kao nepotrebnii luksuz, momentalno zaziđuje i pretvara u, kako kasnije ponosni domaćini objašnjavaju gostima (koji to znaju, jer su već davno isto učinili), »toplu i prijatnu spavaću sobu«, jer šta treba više, dovoljno je da može da se ugura ležaj, po pravilu na razvlačenje, za šta, inače, služi spavaća soba nego za spavanje, podgurkuju se domaćini i gosti, kao, razdragano; špajz postaje dečija soba, doduše bez prozora, ali ne može se sve odjednom udesiti, niti sve muve ubiti baš jednim udarcem; kupatilo je, ujedno, ostava, dok se prevelika dnevna soba pregrađuje na dve, a može biti i tri nove stambene površine. Uz malo dobre volje, od dvosobnog se dobija petosobni stan »kao bombona«.

Pospešujući domišljatost ovdašnjeg življa, jedan proizvođač nameštaja iz eh-Jugoslavije lansirao je reklamu koja je, tobože, bila prosto jedna duhovitost i ništa više, a ispod čije se lepršavosti, u stvari, proturala ideja da se nismo dovoljno dobro prostorno organizovali, da možemo još bolje da se sabijemo i nabijemo.

Pesmica, muzički fon reklame, glasila je: »Lako je za razmeštaj, kada imaš nameštaj«, a kroz vizuelni sadržaj nam je prezentirana ideja da nameštaj okačimo na plafon. To me je uzdrimalo. Shvatila sam da nisam dobro organizovala svoj unutrašnji prostor. Budući beskrajan, pružao je mogućnost svakojakih kombinacija, a ja sam ga bahato koristila kao jednu ogromnu, jedinstvenu celinu. Zato sam i bila izložena većoj količini patnje, jer je cela unutrašnjost, bez pregrada i ograda, stajala pred svakim ko bi prekoračio njen prag, »na izvol'te«. E, rekoh sebi u jednom trenutku, nećemo više tako.

Koristeći srpsko građevinsko umeće i iskustvo, bacila sam se na projektovanje, uređivanje, pregrađivanje i prerađivanje, dok nisam došla do podnošljivog, mada ne i optimalnog rešenja. Sada se moja unutrašnjost sastoji od:

a) predsoblja (prosto zato što se negde mora prvo ući);

b) prijemne sobe predviđene za stranke koje nisu zaslužile da se duže zadržavaju u mojoj duši; ali, ako su uporni i baš im je do čekanja, neka čekaju;

c) prostrane, sunčane, prijatne dnevne sobe, organizovane tako da se, po potrebi, možeš i osamiti u poneki kutak, kao što je klub-garnitura sa TV-om, kutak sa bibliotekom, dve-tri ogromne terase itd. Tu borave meni dragi ljudi, gosti koji manje-više redovno svraćaju i ostaju koliko god žele;

d) kuhinje i trpezarije kao najvažnijih prostorija; okupljanje oko ognjišta, gde se hranimo, grejemo i krepimo, gde delimo hleb i so naših duša, gde kuvamo i zakuvavamo, dodajući mirisne trave i skupocene začine;

e) niza pomoćnih prostorija u kojima skladištim ono što nije neophodno potrebno da bude uvek pri ruci, ali sa utešnim saznanjem da je ipak sve tu, nezagubljeno i neizgubljeno;

f) podruma, tabu-mesta, u koji se silazi mračnim stepenicama. On je pun neprebolnih rana, jada i s njima u vezi nastalih neuroza. Kada se stvari u gornjem nivou duše iskomplikuju, prinuđena sam da siđem dole, da iz temelja pretresem avetinjski podrumski sadržaj, u nadi da ću pronaći mesto kuršlusa i moći da ga popravim;

g) nekoliko spavaćih soba u kojima se smeštaju oni koji uvek prebivaju u mojoj duši. U dugim i sporim satima noćnih nesanica od kojih tako strašno patim, volim da odškrinem vrata i uverim se da su tu, meni najdraži ljudi, da im je dobro, da mirno i duboko dišu u snu. Ponekad im priđem, tiho, na prstima, i spustim poljubac na čelo. Vrata jedne od tih soba nikada ne otvaram noću. Preko dana je nameštam, provetravam i ušuškavam, ali ne umem (ili neću) da prosudim ni po jednom znaku da li je moj očekivani gost noćas tu boravio. Onaj zbog koga se svakog jutra ta soba posebno sprema. Nemam dovoljno hrabrosti da jednom upadnem, naglo, i proverim da li je tu. Ne smem da se suočim sa mogućim otkrićem da je moj krevet uzalud raspremljen, da nije bio tu, da neće ni doći, da radije prebiva na nekom drugom mestu, u drugom gradu, u drugoj sobi, u drugom krevetu i snu.

Neuhvatljivi Vasilis.

64

Na dan rođendana, stigla mi je pošiljka - nova ploča Pink Floyd-a, *Wish you were here*, na kojoj je pisalo: »Hvala za četiri godine pokušavanja. Vasilis.«

Prvo je bilo ništa. Nikakva reakcija, čak ni bol.

Samo, znači - gotovo je.

Samo praznina koja se iznutra širi.

Onda je došao junski rok i ja sam polagala neke ispите.

Onda su svi otišli iz Beograda i ostala sam sama.

Onda se u meni probudilo kajanje - ogromna, razjarena i gladna zver. Dahće i riče, moram da je hranim; evo ti ruka, evo ti druga ruka, oblizuje se, traži još, evo ti utroba, ni to nije dosta, čupam i bacam u razjapljene čeljusti srce, najedi se, pojedi me, neka nestanem, neka me nema.

Gospode, pitala sam se, da li me mrzi, da li me je preboleo.

65

Osamnaest godina kasnije, kad sam ga pitala o tome letu paklenih muka, pusti to, rekao je, sada više nije važno; meni je važno, rekla sam, nemoj me štedeti.

Škrto, bez patetike, bez želje da izazove naknadno kajanje ili osećanje odgovornosti, pričao mi je da se u Solun vratio kao lud. Zatvoren u sobi, danima nikog nije hteo da vidi. Pamtim da sam ponavljao Marina Marina Marina Marina, rekao mi je, sve dok se nisam izgubio. Jedne noći Panos me je silom izvukao. Otišli smo u diskoteku. Ušao sam iza šanka, uzeo bocu votke i popio naiskap, pre nego što je bilo ko stigao da odreaguje. Trovanje alkoholom, rekli su, kad sam se probudio u bolnici; zašto si to uradio, pitali su me, a ja se ničeg nisam sećao. Takav sam se pojavio pred regrutnom komisijom. Pomislili su da simuliram; ti ćeš, momak, služiti rok malo dalje od Soluna, rekli su, da se malo opametiš. Poslat sam na Krit.

Prvih meseci nisam ni znao gde sam. Šta god se dešavalo, išlo je mimo mene; marinamarinamarina je postojalo kao jedina stvarnost. Ništa više.

Jedne noći sam se probudio pred zoru, odjednom potpuno svestan. U mraku sam nazirao obrise drugih vojnika. Setio sam se kako su me ti, mahom neobrazovani momci koji su instinktivno osetili da ne foliram, »pokrivali« pred starešinama i trudili se, kako su umeli i znali, da me uključe u život. Moji drugovi, pomislio sam, ganut, i zaplakao. Prvi i jedini put u životu sam plakao, glave zarivene u jastuk.

Tada sam ozdravio.

66

A ja sam tog samotničkog leta tonula u najcrnje očajanje, u »bolest-na-smrt«, čija je strahota sadržana u tome da predstavlja zov smrti koja nikako ne dolazi, jer bi bila olakšanje Nema olakšanja. Nema predaha, čak ni noću. Očajanje je beskrajnost patnje, stanje apsolutne lišenosti utehe i suza.

Vasilis me je pohodio u snovima svake večeri.

Bol koji bih tada u snu osetila, stapao se sa stvarnim neprestanim bolom, bez koga više nisam mogla da živim, zahvaljujući kome sam znala da još postojim. Budila se ako bi makar malo popustio; osetim da je skliznuo i trzam se, hvatam ga za ivicu i ponovo navlačim na sebe kao pokrivač; vrati se, gde ćeš, lepi moj bole, šta bih ja bez tebe.

67

Dugo mi je bilo potrebno da naučim da protumačim uputstva koje je mi je kroz snove slala podsvest, mudrija i starija od razuma, jer simboli često nisu imali veze sa uobičajenim značenjem. Njihov intenzitet se pojačavao uvek kad sam tragala za nekim odgovorom, ili se nalazila pred donošenjem važne odluke.

Dešavalo se da ne shvatim poruku. Kao da se voze brzim pokretnim stepenicama u različitim smerovima, svest i podsvest bi se mimoilazile; zbog neprobojnog stakla među njima, uzaludni pokušaj podsvesti da nešto dovikne, da u magnovenju kratkog susreta na nešto upozori, ostajao bi samo pokušaj nemog očajnika. Onda bi se događaj odigrao, a ja sam, beznadežno kasno, shvatala smisao opomene.

Svakonoćni snovi u kojima se pojavljivao Vasilis postajali su sve više zgusnuti smislom koji mi je izmicao. Magma nesvesnog je ključala, nerazumljena, sve dok odgonetka, u vidu jedne knjige, nije dospela u moje ruke. Stopili su se do tada nejasni znaci nesvesnog sa realnim događanjem. I - ocelovala sam se.

Kjerkegor je bio objašnjenje za kojim sam vapila i odgonetka moje tajne.

Pucanj u glavu koji nije mogao da promaši.

PRIČA ZA NE-LAKU NOĆ
ili
KJERKEGOR, VITEZ VERE

»Samo onaj ko u teskobi strepi, mir svoj nalazi,
samo onaj ko u donji svet silazi, voljenu spasava,
samo onaj ko nož vadi, Isaka dobija«.

Seren Kjerkegor

Za razliku od bajki koje sam izmišljala za Saru, za njeno laku-noć-i-lepo-sanjaj, postoji jedna priča u kojoj je svaka reč istinita. Nije namenjena onima koji žive uvereni u svoju ispravnost, a na počinak odlaze sa istim »komotnim optimizmom« sa kojim plutaju po životu, kao lokvanji. Nije namenjena onima koji se ušuškaju u postelji i zaspe blaženi u svojoj neopterećenosti. Neka ugase lampu i utonu u san; oni, svejedno, ne bi razumeli ovu priču. Za one koji, pak, noću ostaju budni, za sve koji znaju šta je teskoba, koji su osetili ledeni dodir žestoke usamljenosti, evo priče ne za laku, već neminom i nesanicom ispunjenu noć.

Radnja se dešava u zemlji Hiperborejaca, u Kopenhagenu, na samom kraju prošlog veka. Glavni junaci su Seren Kjerkegor, danski filozof, i njegova verenica, Regina Olsen. Kako bi Kjerkegor rekao, pre istupanja na scenu, postoji jedno »prethodno nakašljavanje«; uvod, neophodan za razumevanje potonjih događaja.

Kjerkegor je bio dete starih roditelja. Otac - ugledni građanin, a majka služavka u njegovoj kući. Ko zna šta se tu zaista desilo, sem njihovih duša i Svevišnjeg. Ostavljamo, dakle, okolnosti njegovog začeca kao misteriozne. Majka je, možda, bila prinuđena na sramni odnos a možda to beše istinska ljubav između gazde i sluškinje, tek - venčali su se kad je rođen on, oličenje krivice za praroditeljski, u njegovom slučaju pravi roditeljski greh, zbog koga je,

kasnije, napisao u svom Dnevniku: »Imadoh trn u puti svojoj i zbog njega se nisam oženio«.

Mogu samo da domislím odrastanje preosetljivog deteta, po prirodi sklonog dubokoj melanholiji, u atmosferi malograđanske uskogrudosti Kopenhagena, koji na vezu njegovih roditelja sigurno nije gledao blagonaklono, i mračnog, sumornog doma u kome dominira krut, strogi otac.

Iako neshvaćen i usamljen kao mislilac, Kjerkegor postaje čovek eruptivne snage stvaranja; kao da želi da preduhitri svoju ranu smrt, počinje da piše i objavljuje već u 21. godini.

Kada je zavoleo Reginu Olsen, desio se preokret u njegovom životu. Video ju je, prvi put, kad je imala svega četrnaest godina; čekao je da odraste, negujući ljubav prema devojčici-detetu. Usledila je veridba.

Tokom perioda vereništva pokušava, svim silama, da potisne svoju suštinsku izolovanost. Ali kako, kad bolno doživljava nesposobnost da postane jedan od uvaženih muževa koji nedeljom, ruku pod ruku, odlaze sa ženom u crkvu, gde mirno, bez traga straha i drhtanja, odslušaju propoved, a onda, srećni zbog ispunjenja dužnosti, hrle kući na blaženi popodnevni dremež uz prijatni žamor domaće svakodnevice.

Shvativši nemogućnost da usreći onu koju voli najviše na svetu, ne želeći da Regininu ustreptalu nadu za sređenim domom, zavesicama i saksijama cveća, dečicom i veselim okupljanjem oko trpeze, pretvori u metafizičko samovanje i večnu strepnju koja njega obuzima, koja je on sam, bez dovoljno vere u mogućnost svoje promene, Kjerkegor iznenada, surovo i takoreći bez objašnjenja, raskida veridbu; okolnosti podešava tako da se Regina oseti izdanom i poniženom. Namerno u njoj izaziva gorčinu, koja joj može dati snagu da sve zaboravi kao ružan san, pravo da sve shvati kao poigravanje, laž i obmanu sa njegove strane.

Nije joj poverio svoju tajnu, niti objasnio razloge rastanka. Regina je mislila da ju je Kjerkegor žrtvovao, a on je, u stvari, žrtvovao sebe, zarad nje.

Dve godine nakon raskida, ona se udaje i zasniva svoju buduću brojnu porodicu; do nje nije dopro neizrečeni vapaj »spasi me od mene samog, pomози mi, uprkos mom ponašanju, uprkos mom odlasku, uprkos svim uprkosima«.

Zato grozničavo piše »Strah i drhtanje«. Progovorio je Johanes de Silencio, zavetnik ćutanja, zagrcnut od mračne tajne svog začeca, čovek koji je sve izgubio i koji više nije mogao da sa tim živi. Kroz stranice ispisane čistim bolom varira biblijsku priču o Avramovoj žrtvi. Ko ima uši da čuje, razumeće.

Da li je Regina bar tada čula?

Da li je shvatila Avramovu veličinu, da li je razumela Viteza vere koji je spremno krenuo da žrtvuje jedinca sina kad je Bog to od njega tražio, ujedno najdublje uveren da se to neće desiti, da će se Bog u poslednji čas pobrinuti da tako ne bude. Da li je razumela da je samo Vitez vere koji mirno (ne pačenički-mirno, već radosno- mirno, pouzdano-mirno) živi u apsurd, očekujući ništa drugo do nemoguće, ne očekujući ništa osim najčudesnijeg čuda, mogao da potegne nož na sina, da bi ga time spasao?

Pošto je ovo priča za ne-laku noć, nad kojom ljudi treba da ostanu budni i zamišljeni, dužna sam da kažem njen kraj.

Kjerkegor nije uspeo. Hiljade strana je napisao da bi sebe ubedio kako se biće koje izgubimo u vremenu može vratiti kroz čudo vere.

Regina se nije vratila.

Trn zaboden u putenost, polako je otpuštao svoj otrov.

Imao je samo 42 godine kad se okončala bolest-na-smrt. Očajanje je svojom snagom nadvladalo »na« i postalo smrt.

Šta god istraživači rekli, kakav god novi podatak iskrsnuo iz prašnjavih arhiva ili zagubljenih papira, molim vas da poverujete meni; ne pitajte me otkud znam, prosto prihvatite da je ovo istina: umro je od nepreboljenog bola.

U teskobi je strepeo, ali mir nije našao, u donji svet najstrašnijih duševnih patnji sišao, ali svoju draganu time nije dobio na dar, zamahnuo je nožem i izgubio Reginu.

Njegove suze što su za života kapale iznutra, opekale su svojom vrelinom moje srce.

68

Onda je prošlo i to bez-suzno leto koje sam odbolovala.

U septembru sam se pojavila na fakultetu kao rekovalescent; neprirodno mršava, sa modrim podočnjacima i kratko podšišana; staklo koje je opasno naprslo i čudom se drži na okupu da se raspe u srću.

Svako pitanje i bilo kakav komentar bili su izlišni. Vasilis je u mom društvu zauvek ostao zakopan ćutanjem.

Treća godina je, srećom, najteža. Predavanja, kolokvijumi, seminarski radovi, iščitavanje gomile literature, večeri u »Kraljici«; ritam koji je uljuljkivao bol kao što ujednačeni zamasi kolevke smiruju bebin plač.

Prionula sam na nemačku klasičnu filozofiju; drži se sintetičke moći apercepcije, drži se antinomija uma i shematizma pojmova, vidi kako je sve sređeno kod Kanta, kao u apoteci, vidi kako je lepo upakovano, kako je čisto, kako jedno proističe iz drugog, ovde nema zabune, ovde nema nesporazuma.

Pomagalo je.

Zapanjujuće brzo sam uspela da nevidljivim lepkom sjedinim svoje naprsline; više se nisu uočavale golim okom; mogle su se osetiti samo ako bi neko prstom prešao po njihovim neravninama. Ali, prstom se ne prelazi po duši. Nju može da dodirne samo druga; to više nisam dopuštala.

Želela sam da se uzdignem iznad Ozirisovog tihog likovanja; znali smo, oboje, da je predstavljao onu presudnu, poslednju trunku koja je na klackalici mog »ili-ili« preteгла na ovu stranu. Zato mu se jedino ja neprestano suprotstavljam, čak i kad mi nije do toga. Čim zausti, ja upadam: »mi, milošću božijom, kralj Filozofskog fakulteta«, on prelazi sa osmehom, završi tiradu, a ja »tako je govorio Zaratustra«; primećuje da se drugi smejulje, pa napravi blagonaklonu primedbu. Dopuštao mi je svaki hir, širokogrudno prihvatajući moje ćudi, zbog kojih su stradali drugi.

Usudio bih se da primetim, kaže, i počinje davljenje do smrti, a sve fino, u rukavicama, sve, naizgled, tolerantno; ne bi se okanuo žrtve dok je sasvim ne uništi. Samo kažite, kolega, izuzetno cenim vašu kritiku (dok u potaji sprema svilen gajtan na svilenom jastuku), ukoliko dozvolite, kolega, a kolega, naravno,

dozvoljava, ne sanjajući, pri tom, da će uskoro biti mrtav, kolega i ne zna, posle, zašto ga je to snašlo, uzgredna opaska koju je zaboravio, koju su drugi zaboravili, ali Oziris nije; taj ne zaboravlja i ne prašta, taj ne veruje u uzgrednost; najnevinija primedba je opasnost njegovoj superiornosti, koju niko i ništa ne sme da dovede u pitanje.

Obrušio bi se na onog ko bi dirnuo u njegovu sujetu, iskaljujući, usput, bes i zbog mojih upadica koje je gutao.

A svi su ćutali i trpeli razgoropađenog Zeusa koji se nadimao u svojoj moći, prihvatajući narastajuće dodvoravanje kao bogom dano pravo. Oziris će mi objaviti tekst, Oziris će napisati recenziju, prijatelj je sa uticajnim ljudima u izdavačkim kućama, Oziris sve može da sredi, što da mu se zameram; jeftina trgovina naših ideala je već tada počela.

To više nisu bili ljudi pred kojima bih pokazivala svoje rane, niti sebe ponizila do njihovog sažaljenja.

Više nisam imala kraj sebe Šeleta. I shvatila da bi on bio jedini pred kojim bih ja bila - ja.

Zgađena nad sveopštim ulizištvom Ozirisu, pronašla sam novu formu opštenja u kojoj sam se osećala udaljenom od svih.

IRONIJA ili ŽIVETI VAN SVOJIH REČI

»Jao nama koji smo izašli van sebe
i mrznemo se napolju.«

Sreten Stojanović

U dijalogu »Timaj« Platon izlaže slikovitu anatomiju čoveka. Naša pluća su, kaže, poput sunđera; primaju vazduh i na taj način rashlađuju užareno srce.

Moja pluća, na žalost, nisu mogla da ohlade srce iz koga je kuljala jara. Vrela patnja se izlivala i prelivala iz komora i pretkomora, rušila krhke zidove krvnih sudova, šikljala kao gejzir kroz vene, kroz arterije, ne mareći za pravilan put krvnog toka koji održava život. Osećajnost je opasna stvar, naročito ako je prenaplašena. Kao igra šibicama, gde palidrvce može namah da odleti i izazove požar. Moje palidrvce je nesmotreno palo i zapalilo nekontrolisanu vatru.

Morala sam da potražim spas.

Izašla sam iz sebe.

Naime, izašla sam iz svojih reči, što mu dođe na isto.

Živeti van svojih reči znači živeti van svog smisla i ustrojstva.

Zakoračila sam u osvežavajuću hladnoću ironije. Iako sam se, stojeći van sebe, osećala kao Afrikanac koji se nenadano obreo na Severnom polu, ni najmanje nisam čeznula da se vratim unutra, u vatru koja je sve gutala. Ne daj Bože.

Ironija je moje srce pretvorila u Snežnu kraljicu; sve što bi ga dodirnulo, ono je ledilo. Pošto zaleđene stvari i ljudi ne mogu da ti naude, to se pokazalo kao dobra zaštita višeg nivoa, nužna za one koji ne umeju da postavе prirodne granice prema svetу, prema spolja, ali i prema sebi. Koji ne znaju da ograde

nužni minimum nepovredivog tla i da ispred njega postave tablu »private property«, što znači da je ulaz zabranjen.

Zaronila sam u ironiju kao u otrovan životni stav; napustila sam vlastitost da bih parodirala sebe i druge. Parodirala sam »propalost-u-svet«, »sve-je-u-redu-smirenost« i prosečnost svakidašnjosti. Ironičan otklon mi je pružio neobičan, iskošen ugao pod kojim sam počela da gledam stvarnost. Svet je postao poligon poigravanja; pozorišna predstava koju delimično posmatram, delimično režiram, u kojoj delimično učestvujem, ali sa punom svešću da osećanja, reči i rečenice nisu stvarni, da su kobajagi. Nalik na cyberspace, gde se sve dešava kao da je stvarno. A nije. Upravo to »kao« čini suštinu ironičnog odnosa. Igru subjektivnosti koja sve pretvara u privid. Sunovrat u tobožnjost.

Tobožnjost zakriva svako pitanje koje može da nas dovede do nas samih. Zato mi je prijala kao beg od skrhanosti vlastitosti sa kojom nisam znala šta da radim.

Postala sam »mašina koja cvrkuće«.

Čisti govor duše kojim sam se Vasilisu obraćala, zamenila sam raspricavanjem, zapricavanjem, razvlačenjem, rastezanjem i naklapanjem; kroz te forme opštenja, moja suština se odšunjala i sakrila.

Čak i od mene same.

69

Oziris je, dakako, radosno dočekaao moje promene; nestajalo je svega što bi ga podsećalo na Vasilisa; najpre se izgubio nesigurni pogled odozdo, a zatim i potreba za, kako ih je Oziris zvao, »varvarskim« izlivima emotivnosti (koje je tolerisao jedino smeštene među korice knjige, jer ih je tako spakovane i nežive mogao kontrolisati, darujući im kroz sebe postojanje kad i koliko njemu odgovara); manifestno ponašanje je poprimilo formu socijalno adaptiranog.

Život je dobio grozničavo povišenu temperaturu; odvijao se pod tenzijom nametnute hiperaktivnosti koja me je zaokupljala i tešila da sam napravila dobar izbor.

Sve je lepo, da lepše ne može biti, sve je dobro, da bolje ne može biti, nisam pogrešila, govorila sam sebi. Svuda sam dočekivana sa uvažavanjem kao Ozirisova... Rečenica se nikad nije dovršavala; nismo bili zvaničan »par«, a opet, bila sam.»njegova« - prijateljica? ljubav? simpatija? devojka? Na kraju krajeva, bilo je dovoljno reći »Ozirisova« - nadamnom je, samim tim, lebdela aura nedodirljivosti.

70

Činio je sve da se osećam kao kraljica.

Ostavljao čokolade i ruže na mom pragu u dva sata noću.

Ubacivao pisma u listove knjige.

Kupio, kao iznenađenje, avionske karte i odveo me u Dubrovnik, na samo jedan dan, da bih se opustila pred junski rok.

Obraćao se, lično meni, na kraju svojih tekstova; pošto su oni za temu imali neko čisto teoretsko pitanje, nepotrebno je naglašavati koliko moje pominjanje nije bilo suvislo. A ipak je to radio; obratio bi mi se po imenu i ceo pređašnji tekst bi time obojio setnim, nežnim tonom.

Pa ipak, naša bliskost, lišena čulnosti, bila je uvek na poseban način uštogljena; ograničena samo na svet misli i ideja, gde smo se odlično slagali;

»banalnosti života«, kako je Oziris nazivao svaku normalnu pojavu i događaj vezan za njegovu praktičnu stranu, nikada nismo delili. Bilo da se radilo o jelu, piću, zimi, vrućini, odlasku kod zubara, o nekoj neprijatnosti ili kakvoj radosti - »banalnosti života« smo jednostavno preskakali, povlačeći se svako u svoj svet, da »odradimo« i tu, kako je Oziris nazivao, »mračnu stranu bitisanja«. Pred njim je bilo neprilično i preznojiti se, biti gladan ili otići u toalet. Pred njim je bilo nelagodno učiniti makar i aluziju na fiziološku stranu postojanja.

Sve dok Oziris nije upoznao moju porodicu.

Sve dok ja nisam upoznala njegovu.

71

Ozirisove učestale posete, u početku uvek pravdane konkretnim povodom, skriptama, neophodnom knjigom za ispit koju bi »iskopao«, problematičnim tekstom ili čime drugim, izazvale su u meni pravo čuđenje. Umesto onog Ozirisa, nadmenog, hladnog i ciničnog, pojavilo se njegovo drugo lice; opušten i srdačan, ubrzo je počeo da, prelazeći preko svih društvenih konvencija i preko svog vaspitanja, ostaje po čitav dan kod nas. Neretko bi se dešavalo da moji roditelji, naročito tata, pogledaju na sat iščekujući ga. Moj otac je znao da kaže: »Eto, ne dođe danas«. I kao da se izvinjava zbog te potrebe da ga vidi: »Radi, momak, sigurno nema vremena za bacanje«. A kada bi se Oziris ipak pojavio (jer više nije bilo dana da ne svrati), iskreno ozaren srećom što ga mi očekujemo, što nekome nedostaje, ostao bi sa mojim ocem zadubljen u razgovor do duboko u noć.

Potpuno se otvorio prema Katarini. Kada bi i ona bila sa nama, Oziris se pretvarao u malo dete željno njene milošte. Jer Katarinu ni najmanje nije dala zbuniti Ozirisova reputacija »nedodirljivog«. Čarobnica blagosti, ona se, jedna jedina, od početka ponašala prema Ozirisu potpuno spontano. I on joj je tako odgovorio. Znala je da ga uposli u kuhinji, da ga vuca sa sobom kroz grad u potrazi za nekom sitnicom, a on je za njom išao bez protivljenja, potpuno predan trenutno zadatoj »misiji«; poslušno kućence, željno da čuje zapovest voljenog gospodara.

Taj poseban odnos, u kome je on postao njen mlađi brat, taj odnos u kome je, nesvesno, i on počeo da je zove »dado«, približio je svojom ljudskošću i toplinom nas dvoje.

72

Kada me je prvi put, posle dugog insistiranja, odveo u svoj dom, činilo mi se da je ta, sa ukusom i smislom nameštena kuća, puna hladnog vetra.

Njegov otac je bio izuzetno uljudan, ali me je sve vreme procenjivački posmatrao kroz naočare koje su, kao urasle u koren nosa, delovale znojno i zamagljeno; odmeravao jesam li pristala »prilika« za njegovog sina (o Ozirisu je govorio stalno, trpajući ga u svaku rečenicu, isključivo ga oslovljavajući, na čudno prisvojan i izveštačen način, »moj sin«). Intelektualno praznjikav, neprimereno ozbiljnim, visokoparnim tonom izricao je opšta mesta i prilično banalne sudove, kao da saopštava stvari od svetskog značaja. Ozirisova majka - pomalo preterano vickasta, kao opuštena, kao razdragana - pomno je kontrolisana bleskom znojnih naočara koje su se često okretale ka njoj i pred kojim se ona na mah gasila i tonula u melanholičnu odsutnost.

Niz sitnih, nervoznih pokreta, odavao je Ozirisovu nelagodu. Pronašao je pogodan momenat da okončamo kurtoazno ćaskanje i da odemo u njegovu sobu.

Premeštao je stvari po radnom stolu, slažući hrpe papira na gomilu.

- On je slabić kome sam ja pokriće, bolje rečeno ulog za sve što nije postigao - izletelo mu je u dahu.

Na oklopu samouverenosti pojavila se pukotina koja me je raznežila. Seo je kraj mene, povijenih leđa, ruku oslonjenih na kolena.

- Meni se učinilo da je vrlo samozadovoljan čovek.

- Učinilo ti se. Ne znaš ti njegove *aspiracije*...

- A ti nemoj da pristaneš na te projekcije.

- Nije to tako jednostavno - rekao je. - Potrebna mi je tvoja snaga. Pored tebe... sa tobom.

- Moja... snaga?

- Ponekad mi se gadi - rekao je naglo, idući za svojim mislima.

- Ko? - upitala sam.

- On. Njegov ton. Njegovo prazno dociranje. Ja. Potčinjenost moje majke... Kako mrzim slabost! Gušim se ovde, Marina. Gušim...

Taj neočekivani izliv iskrenosti pokrenuo je moju samilost.

Zagrlila sam ga.

Poljubili smo se nevešto, kao postiđeni.

73

O Vasilisu nisam mislila.

Trudila sam se da ne mislim.

Samo, ponekad, dok bih posmatrala Ozirisa i svog oca, Ozirisa i svoju majku, Ozirisa kako se smeje sa Katarinom, osetila bih bolno probadanje koje bih u začetku zatrpavala; dobro je da bolje ne može biti, govorila sam sebi, dobro je, lepo je, *njega* ne bi ovako prihvatili, *on* ne bi mogao ovako sa mojim ocem, *on* ne bi... A onda bi proletela slika Vasilisovog lica, sećanje na njegov dodir. i ja bih se uplašila unutrašnje praznine u koju bih mogla ponovo da upadnem; brzo bih se trгла, uključivala u događanje; ne misli, govorila sam, ne misli, ne sećaj se, zaboravi.

74

- Sa devojčicom nije sve u redu, dodite što pre.

Ispuštena slušalica ostala je da visi u vazduhu, a moji roditelji i ja - prestrašeni, izgubljeni, skamenjeni. Ta rečenica što je, umesto radosne vesti kojom se srećnoj porodici obznanjuje dolazak na svet novog bića, zlokobno odjeknula februara '82. godine, predstavlja granični događaj, nultu tačku porodičnog letopisa, koja ga deli na dva jasno odvojena perioda - na »pre« i »posle« Sare, Katarinine kćerke. Ponekad pomislim da je sve »pre« Sare bio samo san.

Uvod u pravi život.

Udala sam se za Ozirisa »posle«.

Sara je imala pet meseci.

Od dana njenog rođenja, postao je spiritus movens moje porodice. Pribran, sušta podrška, svuda je stizao, sve organizovao. Naslanjala sam glavu na njegovo rame i tražila utehu; smiri se, govorio je, medicina je uznapredovala, govorio je, raspitaćemo se za pomoć u inostranstvu, već sam kontaktirao sa nekim ambasadama, dobićemo spisak najboljih klinika za rekonstruktivnu hirurgiju u svetu, naći ćemo rešenje, videćeš.

Kada mi je prilikom jedne od naših redovnih noćnih šetnji rekao: hajde da se venčamo, mirno sam rekla »da«.

Venčali smo se u junu, po mojoj izričitoj želji, tiho, bez pompe i zvanica.

Mislila sam da otvaram vrata koja kriju sigurnost i mir.

Otvorila sam vrata pakla.

75

Dalje sećanje je fragmentarno i nepouzđano; iskrzani film, sa zaustavljenim kadrovima. Opustošeno vreme kojim dominira jedan događaj; njegova snaga potire sve druge ili su svi drugi, privučeni centrifugalnom silom, upali u vrtlog koji se oko njega pravi, preko reda, bez reda.

76

Slika prva:

Toplo je i sparno od kiše što je pala prethodne noći.

Oziris i ja se nismo videli nekoliko dana pre venčanja. Izgovarao se zauzetošću oko sređivanja stana koji smo iznajmili. Nisam posumnjala.

Svojim ulaskom u moju kuću, tog zagušljivog juskog prepodneva, Oziris je uneo atmosferu napetosti. Neprirodno uzrujan, upinjao se da se ponaša normalno. Uprkos tome, delovao je kao čovek koji jedini zna da će se desiti katastrofa, a iz nekog, višeg razloga, to mora da prikriva pred drugima.

Šta ti je, pitala sam ga tiho, kad smo se malo izdvojili, ništa, odgovorio je, ne osećam se najbolje.

Počeli smo da se ponašamo kao automati; zavlādala je opšta nelagodnost.

Sećam se Katarininih uplašeni h očiju. Osetila je. Svi su osetili.

Na fotografijama (kuća, opština, čin venčanja, ručak) izgledamo kao kostimirani glumci koji bezvoljno otaljavaju predstavu čiju propast sprečava samo dobra uvežbanost učesnika.

Pre nego što smo posedali u kola htela sam da kažem - stanite, ovde nešto nije u redu; izgledalo je kao da smo krenuli na izjavu saučešća, a ne na venčanje.

Zašto nisam?

Zašto niko nije?

77

Slika druga:

Otkako smo se, posle mučnog ručka, napadno veselo rastali, začutili smo.

Nisam bila ni ljuta, ni uvređena, ni besna. Osetila sam da se dešava nešto što se ne može logično objasniti, nešto što prevazilazi povode uobičajenih svađa i rasprava.

Ulazimo u naš mali, iznajmljeni stan.

Nema ni poljupca, ni zagrljaja.

Napolju je uveliko sumrak, gotovo noć.

- Idem da se raspripremim - kažem, tek da bih prekinula tišinu.

Dugo stojim pod tušem. Voda se sliva preko kose i lica i meša sa suzama. Zar je ovo dan mog venčanja, mislim, zar ovako?

Zatičem ga kako i dalje nepomično sedi kraj otvorenog prozora u mraku.

Nesvestan da ga posmatram, delovao je nezaštićen i razoružan.

Spuštam ruku na njegovo rame.

Pogledao me je iznenađeno, kao da je zaboravio da sam ja tu. Veštim, neprimetnim pokretom oslobodio se mog dodira:

- Kakav dan. Potpuno sam slomljen.

78

Slika treća:

Legao je u krevet, tiho, dugo posle mene.

Fluorescentne kazaljke na satu su se neprimetno pomerale; znala sam da ih i on krišom posmatra. Proveravali smo da li odmiče noć mukle tišine među nama.

U jednom trenutku se okrećem ka njemu, rešena da ga zagrlim, rešena da razjasnim o čemu se radi. On uzmiče još dalje od mene. Odmičem se i ja.

Sat je prokleta sporo odbrojavao minute, dok smo se mi pretvarali da spavamo, svako na svom kraju kreveta.

Trudio se da me čak ni slučajno ne dodirne.

Ja sam se trudila da glasno ne zaplačem.

Tako se završila prva noć.

79

Slika četvrta:

San me je, verovatno, savladao tek pred zoru. Ustajem. Na kuhinjskom stolu me dočekuje ogroman buket ruža u vazii i poruka: »Nisam hteo da te budim. Dolazim oko tri. Volim te.«

Tupo sam posmatrala cveće. Nisam znala šta da radim sa sobom.

Prosto sam čekala da se vrati.

Pojavio se svež i raspoložen.

- Idemo negde na ručak. Imam svašta da ti pričam. Nemaš pojma šta se zakovalo za ova dva dana. Znaš onog Mojsilovića o kome...

- Ne želim nigde da idem - prekinula sam ga.

- Zašto?

Pogledala sam ga, na ivici suza, i otišla u sobu.

Legla sam i skvrčila se toliko da su mi kolena dodirnula bradu.

On nije došao za mnom.

Ne znam da li sam uopšte ustala ili sam tako dočekala noć. Ili još jednu. Ne znam tačno. Sve se pomešalo.

Pamtim način na koji se bešumno uvlačio u krevet kraj mene, posle dana ispunjenog ćutanjem; ispružio bi se, nepokretan, kao da je mrtav.

Pamtim ledenu tišinu što se spuštala na moje vrele oči.

Pamtim da je u gluvo doba noći (jedne? druge? obe?) tiho ustao, obukao se i izašao. Znao je da ne spavam. Vratio bi se pred zoru i jutro dočekao u kuhinji.

80

Slika peta:

Čujem kako sa nekim razgovara telefonom, bodrog glasa, žovijalan i vrcav; da, da, spava, jeste, smejaio se srdačno, naravno da je sve u redu...

Stresla sam se od jeze.

- Videćemo se, možda već večeras ako Marina bude htela... Ne, ništa ozbiljno... samo je, tako, malo van forme... Da, da... razumljivo... - topio se od ljubaznosti.

Lagao je, bezočno. Bez napora.

Kako može, mislila sam, kako može.

Pokrila sam lice jastukom, da ga dalje ne slušam.

- Hoćeš li da popijemo kafu pre nego što krenem? - Dovikuje mi.

Ušao je u ovaj dan, mislim, kao da je obukao novu košulju posle tuširanja, mislim, kako može, mislim.

Posle kratke pauze, bez mog odgovora, nastavlja:

- Javili su se tvoji... Treba da ih pozovemo, da dođu do nas.

- Ne treba nikoga da zovemo, već da porazgovaramo. Ti i ja. To treba da uradimo.

- O čemu?

- Gospode, dokle si spreman da ideš? Nemoj me više ponižavati. Prestani da glumiš. Bar predamnom nemoj - zadrhtao mi je glas.

Namah se potpuno promenio.

- Izvini, Musja. Izvini. Razgovaraćemo kad se vratim; danas neću dugo ostati.

On odlazi.

Pokušavam da se priberem. Pokušavam da raspremim kuću. Svaka stvar koju uzmem ispada iz odrvenelih ruku.

81

Slika šesta:

Ćutke ga fiksiram pogledom, dok nervozno šetka po sobi.

- I? - pitam, napokon.

- Slušaj, Marusja, užasno mi je teško da počnem.

»Marusja«, mislim, rekao je »Marusja«; znači dobro je, nije ništa strašno, mislim.

(Nadimak »Marusja« ili »Musja« je za Ozirisa predstavljao način na koji je dotadašnju ogradio od svoje Marine; polagao je isključivo pravo na njega; niko drugi nije smeo tako da mi se obrati.)

- Podozrevam da će ovo što ću ti reći, izazvati krajnje sumornu reakciju, jer, zaista, ne treba biti veliki poznavalac ljudske prirode pa pretpostaviti...

- Poštedi me svojih uvoda.

- Da, u pravu si - kaže i dalje okrenut leđima. - Patetično... A znaš koliko se užasavam patetike... Diskurs u koji utapam anksioznost... Nedostojno... Dakle, moje ponašanje od onog jutra kad smo krenuli u opštinu... Hvala ti što nisi insistirala, znam kako ti je bilo... ustajao sam i šetao noću, nemoćan da smislim način da ti saopštim... Mučio sam te ćutanjem, mila moja, oprosti... Legao kraj tebe kao kamen, a u svakom trenutku sam želeo da ti kažem...

- Šta?

- Doveo sam te u situaciju... Musja, ja sam potpuno svestan da proživljavaš stanje neverice čiji sam, dakako, jedini uzročnik upravo ja. Kako bi Frojd, uz sve ograde koje prema njemu...

- Molim te da bar jednom, bar sada, izostaviš i Frojda i Junga, da izostaviš bilo koga. Ovde je reč o *nama*.

- O *nama*, da... Marusja, mila, pokušavam da iz umornih i tupih refleksa moje emotivnosti, da iz ponora svog čudnovatog, »nakrivljenog« senzibiliteta koji si jedino ti osetila, grčevito iscedim istinu i položim je pred tebe. I ne smem, pri tom, da se suočim sa tvojim licem lirske čulnosti kojom odišu samo izabrani, čak, rekao bih, ukleti... u plemenitom smislu - ukleti... Već ovako, kukavički, bez da ukrstimo poglede... Pokušavam da...

Stoji okrenut ka prozoru.

- Tragam za rečima koje niko nikome nije rekao, jer bih jedino tako mogao da izrazim ljubav kojom te volim, jednom za svagda. Hteo sam da ova nadzemaljska ljubav dobije svoj adekvatni, nadzemaljski odraz.. Ali, na žalost, ja sam samo običan čovek... Samo lakrdijaš tužnih očiju...

- Nemoj me plašiti... šta sve ovo znači?

- Sve ovo je... Sve ovo je moje priznanje.

- Kakvo priznanje?

Vidim kako mu podrhtavaju ramena u nizu sitnih grčeva.

- Musja, u meni nema seksualne želje za tobom. Nikada je nije ni bilo. Nisam nikada želeo da te uprljam bilo čime lascivnim, vulgarnim i banalnim.

- *Sad mi to kažeš? Sada?!*

(Isto pitanje je meni dve godine ranije postavio Vasilis, jednako preneražen i zatečen mojim ponašanjem kao što sam u ovom času ja. Da li je to ponavljanje - kazna?)

- Zar je ljubav lascivna i vulgarna? Zar je čulnost banalna?

- Ne, nije. Generalno. Ali ovde je reč o mom odnosu prema tebi. Više nema okolišanja. In medias res.

Naglo se okreće.

Oči su mu pretvorene u široko otvorene, crne zenice.

- Želeo sam da prihvatimo, to jest da prihvatiš formu života koju ti nudim...

- Formu života? Ne razumem. Kakvu formu? - pitam i nesvesno stežem prste do bola. - Da li je za tebe ovo forma života? *Ovako?* Je li mi to nudiš?

- Ne. Ne razumeš.

- Šta ne razumem? Zar je za tebe normalno to što nismo čestito ni razgovarali od... venčanja...? Zar je normalno da...?

- Nije. Naravno da nije. Ništa od ovog nije bilo normalno. Ali, ja govorim o sasvim *drugačijem* životu...

- Kako... drugačijem?

Desiće se nešto strašno, mislim, ali nemam nikakav predosećaj, čak ni nagoveštaj predosećanja o tome na šta se odnosi ceo njegov govor. Čekam to nešto, Otвориće se ambis, mislim, u koji ćemo se, napokon, stropoštat. Zajedno ili ja, sama. Svejedno, mislim, samo neka se okonča.

Dugo ćutanje.

Pročišćava grlo i trudi se da izgovori, ali mu glas zamire.

- Marina...

Ne znam da li je izgovorio tu rečenicu ili sam, u hiljaditom delu sekunde, sama shvatila.

Istina je, konačno, stajala okamenjena između nas dvoje.

Zurili smo jedno u drugo s izbezumljenim izrazima lica.

Iznenadna vrućina mi je paralisala telo. Nisam mogla više da govorim.

U ušima je tutnjala zaglupljujuća tišina, lišena misli; u ustima neizdrživo odvratan metalni ukus.

Cela utroba je krenula u grlo; skočila sam i odjurila u kupatilo. Povratila sam u mlazu, neku zelenu tečnost što je vonjala na kiselinu. Noge su mi drhtale toliko da nisam mogla da se pridignem.

On je dotrčao za mnom, Marina; molim te, molim te, Marina, molim te...

Pokušavao je da me uspravi. Da me odvede do sobe.

Nisam dozvolila.

Kleknuo je kraj mene.

- Marina, nemoj... Nisam hteo da te povredim...

- Nisi hteo?! Nisi hteo?! Zašto mi nisi rekao? Zašto sada? Gospode, mi smo se venčali. Dozvolio si da se venčamo... Nisi hteo?! Kako smeš da to izgovoriš? Kako smeš?!

- Ne znam - govorio je - Ne znam. Znam, samo, da ne mogu bez tebe. Nemoj me ostaviti, Marina, nemoj...

Više nisam slušala.

Klečeci, savijena, tamo, u tom kupatilu, na onim hladnim crno-belim pločicama, neprekidno sam, kao poslednju odbranu, šaputala: božemojbožemojbožemoj.

Samo obraćanje Premudrosti Svevišnjeg, u kome od Njega ništa nisam tražila, samo zazivanje imena Gospodnjeg koje je u sebi sadržalo sve drugo, sve što mnogoglagoljivošću nikad ne bih uspela da izrazim, očajničko dozivanje Njegove milosti, kroz neprekidno božemojbožemojbožemoj, spaslo me je te noći da ne pređem tanku liniju koja me je delila od ludila.

To je bila jedina tačka mira, jedina nepokretna tačka u opštem vihoru koji je besneo oko mene, za koju sam mogla da se uhvatim i ne potonem.

82

Slika sedma:

- Marina, pogledaj me... Nemoj me...

- Idi. Idi. Pusti me.

Budna sam dočekala praskozorje. Ustala sam i navukla farmerke i majicu.

Mislila sam da je Oziris u kuhinji.

Nije bio.

Na stolu je stajao moj ključ. Otvorila sam vrata i sišla niz stepenice. Grad se lagano budio uobičajenim kretnjama i zvucima, savršeno ravnodušan prema mojoj patnji. Na vrhu ulice sam ugledala taksi i mahnula.

Kad mi je, iznenađena zvonom u rano jutro, Katarina otvorila, nije uspela ništa da pita. Sručila sam se u nesvest, kraj njenih nogu, u hodniku.

83

Naredna tri meseca, do zvaničnog razvoda, bila su paklena. Za Katarinu. Za moju porodicu.

Telefon je zvonio neprestano, danju i noću; tražio je od Katarine da ga sasluša, ona mu je spuštala slušalicu; nebrojeno puta je bio vraćan sa našeg praga, ne, ne možeš da uđeš; ne, ne želi da te vidi.

84

- Dozvoli mi da ti kažem samo jednu stvar. Molim te, Marina - prilazi mi u hodniku Palate pravde.

- Ja tebe molim da me ostaviš na miru.

Onda su nas pozvali u sudnicu i to je bio kraj.

Nikada se više nismo sreli, zahvaljujući tome što smo podjednako revnošću izbegavali svaku mogućnost, svako mesto, zajedničke prijatelje, fakultet, pa čak i posao koji bi nosio rizik našeg viđenja.

85

Od kada sam se vratila u roditeljski stan, zurila sam u jednu tačku i neprestano vraćala iglu na početak pesme »Whish you were here«. I mislila na Vasilisa. Samo na njega.

»Whish you were here« Vasilis, ali tebe nema, vidiš li kako sam platila svoju izdaju, vidiš kako prolaze pametne glavice, volela bih da si ovde, Vasilis, da vidiš mudru mudricu zgaženu kao crva, volela bih da si ovde, volela bih da vidiš šta se dešava onome ko pljune na svoju sreću, volela bih da si ovde, a nema te, nikad nećeš doći da me vidiš, svog anđela bez krila, svoju sveticu bez oreola, svoju devojčicu koja nije umela da se igra, već je zgnječila i polomila svoj život. Whish you were here.

Vasilis, Vasilis, Vasilis.

SISTEMATIZACIJA DUŠEVNIH BOLOVA ili KAKO PREŽIVETI

Ja sam, uopšteno rečeno, jedno nežno i povredama sklono stvorenje. Kako spoljašnjim, tako i unutrašnjim. Zahvaljujući mahnitom brzanju, neprestano se u nešto udaram, što dovodi do pojave modrica, posekotina, ogrebotina itd, a koje, opet, teško i sporo prolaze zbog preosetljivosti, kako kože tako i krvnih sudova. Jednom mi je medicinska sestra, prilikom davanja injekcije, napravila hematoma poprilične veličine. Recimo, kao polovine dlana. Verovali ili ne, ta modrica se polako i postepeno povlačila pune tri godine. Zapravo je sasvim nestala tek onda kad sam na nju i zaboravila, kad sam se, u stvari, sa njom saživela. Podignuto na »enti« stepen, isto važi i za unutrašnje povrede, takozvane »duševne bolove i patnje«, koji su, takođe, izazvani mojom brzopletošću, trapavošću, nezgrapnošću, nesnalaženju i dezorijentaciji. Dakako, mentalnoj. Psihičkoj.

Kada bi broj stanovnika u starogrčkim polisima prerastao razumnoj meri, višak stanovništva se iseljavao u kolonije. Tokom života, moja duša je postala prenasanjena raznim bolovima, ali nisam uspela da osnujem neku vrstu mentalne kolonije, gde bih preselila makar manji broj bolova i patnji, koloniju koja bi zadržala prijateljske veze sa dušom-maticom, i pomogla da se dotična bar malo rastereti. Stoga sam ih razvrstala po kategorijama i pokušala da uspostavim neku vrstu aksiološke hijerarhije, kao i moduse miroljubive koegzistencije između njih i moje malenkosti.

Klasifikacija, vrlo uprošćeno, izgleda ovako:

Prva vrsta je akutni bol. Njega nazivam »talas-bol«, jer preplavljuje u trenutku; od njega se, doduše, gubi dah, ali ipak prođe relativno brzo, i spasonosni udisaj je tu. Bol-talas ima vremensku odrednicu, tj. dužinu trajanja.

Način savladavanja: predosetiti trenutak njegovog približavanja i, po mogućnosti, visinu talasa, da bi se na vreme uzelo dovoljno vazduha sa kojim se istrajava do prelaska talasa preko glave i njegovog povlačenja. Oni koji imaju iskustva sa surfovanjem, mogu izvršiti takozvani transfer znanja i primeniti apsolutno iste zakonitosti i tehnike pomoću kojih uspešno jašu talase. Fizičke. Morsko-okeanske. Još jedna primedba - ponekad se naizgled ogromni bol-talasi, u sudaru sa dobro pripremljenom dušom, pretvara u bezopasno poigravanje, ali bolje biti predostrožan nego se posle žaliti na svoj zli usud. Uspešno savladavanje akutnog duševnog bola povlači još jednu prijatnu posledicu: on se ne taloži u duši, dakle ne ostaje u njoj trajno. Zato na svakog novonailazećeg neprijatelja-uljeza treba budno motriti. Ukoliko se na vreme ne savlada i ne prevaziđe taj prefrigani imigrant isposluje, dok trepneš, državljanstvo ili green card, pa ti gledaj šta ćeš sa njim.

»Bol-kocka« se vrlo doslovno oblikuje u prostoru. On se koreni u sećanju. Ležim ja, na primer, bezazleno, kad, eto vraga, iskrsne neko sećanje i sa njim počinje, na moje oči, dakle sasvim fizički, perceptivno, da se pojavljuje bol koji se povećava. U mom slučaju, uvek je u pitanju forma kocke, različite veličine. Opipljiva je. Bol-kocka se lakše podnosi u odnosu na dole navedenu treću vrstu - jer je težina ravnomerno raspoređena po površini duše. Opasnost se sastoji u tome što bol-kocka može da preraste objekat na koji naleže i da potpuno poklopi. Naime, dušu. Bol-kocka je obično veoma težak. bez obzira što može biti od naizgled zavodljivih materijala; tako, recimo, kocka koja počinje da se stvara i raste je od leda; u, u, obrađujem se ja onoliko, divota, bolje od leda nego od kamena, kao, biće mi lakše, adi nije; fazon je isti kao u onom glupom pitanju, testu za ad hoc utvrđivanje IQ-a, kojim utucavamo decu u mozak, šta misliš. šta je teže, kilogram gvožđa ili kilogram perja, dete se zaleti, gvožđa, kaže, a mi, trijumfalno, e, nije. kilogram je kilogram, pa bio on od gvožđa ili perja; znači težina je uvek ista, kocka će rasti dok se ne ugoji do željene težine, ma od čega bila.

A mogu vam reći da je bol alava životinja; jede, na Boga ne misli. Dakle, bol-kocka-od-leđa uopšte nema prednosti; em teži jednako kao bilo koji drugi materijal, em, pride, rashlađuje poklopljenu dušu do temperature niže od 35°S, što dovodi do njene metafizičke smrti ili pretvaranja u surogat, zvani zamrznuta duša. poput zamrznutog povrća koje kupujete u samoposluzi. Lično se protiv bola-kocke borim tako što svu snagu ulažem u to da mu rast zaustavim u podnošljivim srazmerama.

»Bol-nož« (igla ili bilo koje oštro sečivo) se fizički uobličava u ogromnu, preteću iglu ili oštricu noža koja se silovito zariva i, tako zabodena, pored

akutnog, inicijalnog bola, nosi sobom niz daljih neugodnih konsekvenci i komplikacija, kao što su: infekcije, gnoj ili sepsa. Bol-igla ili bol-oštro-sečivo-noža predstavlja nerazrešiv problem za mene. Budući da ih imam, zasada, dva, zarivena temeljno i duboko, a zovu se Vasilis i Sara, držim da je tajna dosadašnjeg preživljavanja u tome što se prema njima, to jest bol-noževima ophodim ulizički, krajnje snishodljivo i maksimalno dvolično.

Oni imaju svoje sveto, ograđeno mesto, koje, prilikom uobičajenih, kako je moj prijatelj psihijatar, iliti popravljач kvarova na duši, rekao: »jalovih i mukotrpnih analitičko-cepidlačkih analiza sopstvenih intrapsihičkih procesa«, pažljivo zaobilazim. Iskupljenje za neopreznost je tako veliko, da sam razvila bezbroj mehanizama pomoću kojih sam rizik kazne zbog zadiranja u »nedodirljivu teritoriju« smanjila na minimum. Naravno da postoje i trenuci nesmotrenosti, za koje sam kažnjena ponovnim burgijanjem bola-noža po već gnojnom i raspadnutom mestu. Bol-kocka je trajno smešten u prošlost, u sećanje, i ponekad iz njega vaskrsava. Bol-nož, međutim, jednom nogom prebiva u prošlosti, a drugom nogom je čvrsto u sadašnjosti. Ova neuspela metafora trebalo je da pojasni da je bol-oštro-sečivo-noža nemoguće trajno preseliti u perfekat. On ne podnosi potiskivanje, niti bilo kakvo muvanje i premeštanje. Najbolje je dati mu dobar komad duše kao rezervat u kome će se naseliti. Ukoliko pokušam da ga izbacim iz duše, ili smanjim njegovu teritoriju, lukavo se udružuje sa nekim od podmitljivih unutrašnjih organa i sa njim skuje zaveru protiv mene, koja se materijalizuje u vidu psihosomatskih oboljenja. Moje telo postaje poprište tajnih dogovora i smrtonosnih planova, poput šekspirovski mračnih dvo-rova. Čisti užas.

Nota bene: iako induktivan, dakle zasnovan na klimavim temeljima empirije, još jedno uputstvo korisno za razrešavanje osetljivih pitanja duševnih bolova: s bolom najpre treba kurvanjski sarađivati; otvoriti se, pustiti neprijatelja u sebe; potom diplomatski izdejstvovati najugodniju formu preživljavanja ili zajedništva (afiniteti su, dakako, različiti), neupadljivim manevrima učiniti svoju situaciju podnošljivom i vremenom je poboljšavati.

Budući da sam zagrižena logikoljubiteljka, preferiram deduktivne zaključke.

Upakovana u čvrstu, trijadnu formu, sa precizno utvrđenim pravilima, dedukcija kraljevskom superiornošću garantuje valjanost zaključivanja. Baktanje oko toga da li logička valjanost zaključka dolazi u koliziju sa istinitošću, ona prepušta varljivim iskustvenim kriterijumima.

Evo jednog deduktivnog zaključka za kraj:

Svaki individuum ima neponovljivu egzistenciju.

Ja sam individuum.

Dakle, moja je egzistencija neponovljiva.

Osim što je izveden po logičkim pravilima, dakle valjan, ovaj zaključak je i istinit.

A to gorenavedenu klasifikaciju i eventualna rešenja problema čini bespredmetnim za opštu upotrebu.

Što, nadalje, znači da ovo poglavlje slobodno možete preskočiti.

86

Prisilila sam sebe da u oktobru odem na fakultet.

Gde si, Marinče, gde ti je muž, zadirkuju me, što Oziris nije došao, pitaju, jesi li ga već razmazila; povećava se gužva oko mene

- Ne znam gde je. Mi smo se razveli - šuplje je odjeknulo, i pored ogromnog napora da učvrstim glas.

Zezaš se, što lažeš, koja ti je to provala, ne, viknem, nije provala, stvarno smo se razveli.

Niko se nije usudio da pita - zašto.

U neprijatnoj tišini koja je nastala, pre žamora koji će uskoro početi, pre nezlobivih, ali ipak komentara koje ne bih mogla da podnesem, prošla sam između njih, izašla sa fakulteta i dugo nisam ušla u tu zgradu. Nisam mogla,

Vratila sam se kući i zatvorila, dvostruko. U nju i u sebe.

Na vagi kojom sam odmeravala tuđe i svoju krivicu, pretegao je jezičak nepravde.

To me je slomilo,

Kolebljiva kohezija metastabilnog stanja prehladene tečnosti koja se, uprkos adekvatnoj tački zamrzavanja, nije potpuno kristalizovala - definitivno je popustila; čestice su se vratile u prvobitno neuređeno stanje.

Razgradila sam se u potpuni, prvobitni haos.

87

Javlja se prizor: mlada devojka, krhka i bleđa do sablasne prozirnosti biljke isključivo u podrumu bez svetla, rida, jeca i cvili, misleći da je kraj sveta, misleći da je nesreća zatrpala, misleći da je dotakla dno patnje.

Gledam je, nemoćna da je upozorim; isplakala je sve suze, a znam (znanjem koje je za nju tek budućnost) da će se strašna iskušenja nemilosrdno sručiti na nju, sustižući jedno drugo; da će tražiti, a neće naći, kucati, a neće joj se otvoriti, da će iskati, a neće dobiti.

I pitam se - kako srce preživi onda kad iskreno želimo da nas više nema.

O ŽIVOTU, UOPŠTE
ili
**»ON AND ON, IT'S JUST ANOTHER BRICK
IN THE WALL**

Svesno preuzimajući rizik banalnosti koji sobom nosi svaka generalizacija, ustvrđiću da u zlehudim zemljama politika i društveno uređenje u ogromnoj meri određuju individualnu sudbinu.

Teško je očekivati od nekog, recimo, Rusa, da ostvari ličnu sreću ako je imao zli usud da živi u vreme kad je Hazjajin žario i palio. Može li se, uopšte, govoriti o sreći u senci logora, progona, prisilnog rada na poljima smrti ili kožnih kaputa koji lupaju na vrata u ne-doba i odvođe čoveka u nepoznato. Čak i da ne odemo u takvu krajnost, nesrećna je svaka zemlja u kojoj se misao mora kriti, a reči odmeravati (pri čemu odmeravanje nije puko povlađivanje pravilima normalne komunikacije, već odmeravanje rizika po sopstveni život), gde se ideološki protivnik lično i strasno mrzi do bezočnog uništenja.

U Jugoslaviji, nestaloj zemlji, mojoj bivšoj domovini, bili smo izloženi sistematskoj ideologizaciji koja je prožela svaku poru života, ispirala mozgove, primoravala nas na auto-cenzuru i vazdizala bezvredne i nesposobne. Ta ideologija je, za relativno kratko vreme, uspela da suštinski izmeni svest, bezočno instrumentalizujući jezik koji se sveo na skup besmislenih fraza. Ponavljajući ih, postali smo eksperimentalni dokaz Vitgenštajnovog stava da su granice jezika ujedno granice sveta.

Kad je moja generacija dospela da, kako se to kolokvijalno kaže »zakorači u život«, komunistički lideri bratskih republika su zaključili da filozofija kao takva nije potrebna, da je, štaviše, štetna za razvoj mladih mozgova, te su je jednim potezom izbrisali iz nastavnih programa. Mi, svršeni studenti filozofije, lišeni mogućnosti da se uhlebimo makar kao profesori, raštrkali smo se, tražeći i prihvatajući bilo kakav posao. U zemlji koja je filozofiju smatrala sumnjivom rabotom. Jedan od mojih kolega je radio u pošti. Na prijemu paketa. Drugi, što se smatralo uspešnijim, na benzinskoj pumpi.

Maštali da odemo negde i, umesto - Moskva, Moskva, uzdisali - Zapad, Zapad.

Svejedno; nismo preduzimali ništa.

Uglavnom.

Uglavnom nismo imali dovoljno snage da se otrgnemo, umrtvljeni lažnom sigurnošću. Saživeli smo se sa zajednicama po skućenim stanovima; sa roditeljima sam privremeno, mislili smo, promeniće se nešto, mislili smo.

I promenilo se.

Na gore.

Zasnivali smo porodice, tonuli u obaveze, prazneći se iznutra, tešeći se da je život ispred nas i da ćemo, ipak, uraditi nešto važno i bitno. Da ćemo se *ostvariti*.

Izdavali smo, svakog dana po malo, svoja načela, prijatelje, ljubavi; sebe, najviše. I neprimetno starili.

Cigle su se slagale, mi ostali zazidani iznutra.

Greškom.

»Za sada« se pretvorilo u trajno vreme, proživljavanje života koje su nam dali.

Onda se raspala i druga Jugoslavija. Izbio je rat. U kome, sudeći po izjavama naših političara, učestvovali nismo. Kamoli doprineli njegovom rasplamsavanju. Nasilo potiskivana mržnja između nacija koje nikada nisu svele međusobne krvave račune ključala je do eksplozije u sklepanom ekspresloncu, nazvanom »bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti«, bez sigurnosnog ventila za odavanje pare, dok se nije razneo i lonac i poklopac. Narodima u srećnoj socijalističkoj zajednici nije bilo dozvoljeno da prebroje mrtve, da se pomire u priznanju krivice. Bez istinske povesne svesti o sebi, svaka od njih se okrenula mitološko-romantičarskom ogledalu iz koga ih je gledalo umiveno i bezgrešno lice; drugi su zločinci i krivci, mi smo žrtve i mučenici; kritičko preispitivanje je zamenjeno istorijskom uravnilovkom, ispod koje je bujala umišljena predstava svake nacije o sopstvenoj enormnoj veličini i značaju.

U međuvremenu, jer ovde se lična sudbina dešava »u međuvremenu«, napunila sam trideset i neku i dobila novu domovinu. Ona se zove isto, sa prefiksom »treća«, valjda zbog onog »treća-sreća«, mada od nje ni slova »s« na vidiku nema.

U međuvremenu se, barem privremeno, završio jedan rat.

Život se nastavio, *u međuvremenu* očekivanja novog »On and on, it's just another brick in the wall«.

88

Dalje - sve staje u nekoliko rečenica.

Nekome se život »rasporedi«, teče ravnomerno kao pesak u peščanom satu; meni se *desio*, sabijen i koncentrovan, u tim godinama. Ostatak je nebitan; mogao je biti ispunjen najlepšim ili najtragičnijim sadržajem, jednostavno se prelivao preko već popunjene čaše.

Godinu dana mi je bilo potrebno da se prikupim posle razvoda.

Dovoljno očvrsnuta, našla sam pogodnog čoveka koji u meni nije video ni sveticu, ni devojčicu, ni pametnicu, ni uvrnutu ludaču, kome, uostalom, nisam ni dala prilike da bilo šta vidi; prosto sam nastupila kao površna devojka sa beogradske žurke. Izlazili smo, kao što priliči, pa me je onda odveo u krevet. Na kraju, moje prvo telesno iskustvo je bio čist seks. Nije bilo zanosa, ni ekstaze, ni sentimentalnosti.

Posle toga, proces stvrđivanja je bio još brži.

Potonje veze nisu imale težinu koja opterećuje; unoseći samo mali deo sebe, prigušene, izlazila sam iz njih neokrnjena i nepotrošena. Osećanja sam uglačala do kliskosti oblutka. Doduše, obluci su iznutra bili šuplji, bez srži i siline, ali na oko vrlo lepi i primamljivi. Rasitnila sam se kao kad se krupna banknota razmeni za kovanice, i dobro funkcionisala puštajući u opticaj svoje petoparce.

Zašto da pravim dodatnu fatamorganu u paklu, mislila sam, kompromis u onoj imitaciji života. Sa kim, mislila sam, zašto.

Nasmejala bih se kad bi mi u glavi odjeknule reči Zaratustre kako lovci na istine na kraju završe ulovom jedne male, nakinđurene laži koju zovu svojim brakom.

Nisam bila baš najuspešniji lovac, ali sam umela da prepoznam »nakinđurenu laž«.

I odlučila se za lišenost zaklona.

Ne samo porodičnog.

Bilo kog.

Prelazak iz upadljive različitosti na gostoprimljive obale konvencionalnog života, utapanje pronađene autentičnosti u stereotipne obrasce, za mene je

postao nemoguć, i pored toga što sam svoju slobodu plaćala traćenjem dragocene energije na odbijanje ponuda zadržljivih, masnih »poslovnjaka«; jeste li udati, ne, oči se već žagre, a dečica, nemam decu, oči igraju kao na vrelom ulju, prelaze i prepipavaju svaki deo tela, gotov pos'o, ovo je neka lujka, oči se upijaju u dekolte, klize po butini, ne bi ona nosila mini-suknju da neće, ovo treba povaliti; koliko ironije i cinizma prosutog pred svinje koje ne razumeju ni obične rečenice; koliko besmislene borbe za odbranu dostojanstva od koje te, na Balkanu, bar delimično štiti rečenica, da, udata sam, moj muž je, moja deca su.

U svakom muškarcu sam uzaludno tražila Vasilisa, kao što se, nestrpljivo uklanjajući novi tekst sa površine palimpsesta, potajno nadamo da će, neoštećen, vaskrsnuti codeks rescriptus, originalni, prvobitni rukopis.

Nije ga bilo ni u jednom, ni malo.

Svu ljubav sam sručila na Saru. Ona, umesto svega, umesto svih.

Sarino detinje uverenje da sam i ja, na neki način, biološki učestvovala u njenom stvaranju i rođenju kao da se potvrđivalo ne samo upadljivom fizičkom sličnošću nas dve, već i time što je, odrastajući, nedokučivim putevima Gospodnjim, ona doslovno ponavljala mene, nemajući, pri tom, spoljašnji uzor koji je, doduše, nekada davno, u mnogo nečistijoj formi nego što je ona sama postigla, postojao; *ona* Marina, tada samo petrificirani ostatak praistorijskog insekta u mom, ličnom, ontogenetskom sloju krede ili jure, *ona* Marina na koju, samim tim, Sara nije mogla stvarno da se ugleda, ponavljala se u njoj - tiha, beznadežna usamljenost, nevinost i nemogućnost da se iz sebe izađe u svet, sem kroz muziku. Sara i Muzika, kao nekad Vasilis i ja. Njeni dugi, gotovo bestelesno beli prsti položeni na dirke klavira, njena glava, sa plavom kosom koja pada preko lica, nagnuta nad tajnom nizova nota koje se pretaču u zvuke - sklonište do koga se ne može dopreti, jer mostovi koji do njega vode stalno su podignuti.

Ogroman, kameni bol koji se od njenog rođenja nastanio u plućima, oko grudne kosti, bio je stalno upozorenje da, ma koliko uspela da osvojim spoljašnju slobodu, zapravo nikad više neću biti slobodna.

Zbog nje sam prošla kroz pakao ognjenih sumnji i odricanja Božije milosti, dok se nisam naučila *poslušanju*. Nije to bilo fatalističko savijanje glave, niti mučeničko, rezignirano, pasivno i bez-borbeno poslušanje, već verujuće i toplo »evo me, Gospode« u kome je sadržano: čini sa mnom šta hoćeš, jer ćeš učiniti najbolje. U nizu nesreća koje su se, kao u antičkim tragedijama, akumulirale do nepodnošljivosti, poslušanje mi je donelo blagodat obnavljanja unutrašnje snage.

Poslušanje me je rasteretilo straha od neizvesnosti; živeći u zemlji u kojoj se, ionako, sve dešava u *međuvremenu* i *međuludilu*, sa mirnim pouzdanjem sam dala otkaz u državnom preduzeću, onda kada je to predstavljalo retkost, i zapošljavala se u privatnim firmama, koje sam menjala lako i bez razmišljanja, čim bih osetila zasićenje okolinom ili suviše izražen uticaj nadirućeg primitivizma.

Umesto da zbog svog naizgled lakomislenog stava prema zarađivanju »hleba nasušnog« zapadnem u krizu ili besparicu, uglavnom je izlazilo na dobro.

I to je sve što se dešavalo »dalje«.

Ne preduzimajući ni jedan konkretan korak koji bi me njemu približio, ne pokušavajući da uspostavim kontakt, čak ne misleći puno o tome, čekala sam da se krug zatvori i da se Vasilis ponovo pojavi u mom životu.

Gde prestaju ljudska nesumnjivost i verovatnost, nastupa Vera i Apsurd.

Nemogućnost postaje mogućnost kad dovoljno snažno poverujemo u nju.

NAVRŠENO VREME ili ZATVARANJE KRUGA

U gimnazijskom udžbeniku logike Gaje Petrovića, pojmovi i njihovi odnosi grafički su bili prikazani kao krugovi.

Tako zamišljam događaje.

Kao i pojam, svaki od njih ima sadržaj i obim. Dok smo u događaju, obuzeti njegovim trajanjem, ne uviđamo da će on u našem životu imati tačno zaokružen smisao, značenje i dubinu. Da sobom nosi skriveni telos, krajnju svrhu; sadržaj, koji se ostvaruje u vremenu. Često zatečeni njegovom trenutnom nerazumljivošću, pribegavamo frazi da su nedokučivi putevi Gospodnji. Što je eufemizam za prostu činjenicu koja nas srdi i razdražuje - da je budućnost neprozirna.

Postoji izreka da se čovek uči na greškama. Budalaštine. Čovek je nepresušni izvor grešaka, samo što ne ponavlja doslovno iste. Bar toliko mozga ima. Generalno uzevši, čovečanstvo je blesavo i poprilično neuračunljivo i Bog ima pune ruke posla da nas koliko-toliko sačuva od nas samih. Kad su naši pra-praroditelji bili u Raju. I lepo im je rečeno da ne kušaju sa drveta saznanja. Da nisu prekršili tu zapovest, i dan-danas bismo živeli blaženi u Edenskom vrtu, ali šta je - tu je. Dočepali smo se saznanja dobra i zla; istorija, kao i lični primeri, upečatljivo nam ilustruju kako smo ga upotrebili. Budući da nas Gospod, iz samo njemu znanih razloga, voli i o nama brine, uskratio nam je sposobnost vidovitosti; zamislite brljotine i ludosti koje bismo, razulareni, počinili da unapred spoznatu budućnost upropastimo što je moguće brže, bolje i efikasnije.

Pošto je kosmički telos nekog događaja nama skriven, zaboravljamo ili previđamo kad i kako je počelo ono što se kasnije izrodi u tragediju ili najveću sreću našeg života. Ali ako pažljivo vratimo film unazad, videćemo da je događaj-crtica, kome nismo pridali značaja, koji je imao manju ili veću, ali u

svakom slučaju tek *trenutnu* težinu za nas, polako međio svoj sadržaj, opisujući oko njega kružnicu. Zaveštanje je čekalo da u pravi čas odlomimo pečat na koverti i saznamo njegovu tajnu.

Krugovi-događaji ne stoje samostalno i izolovano, ni u realnosti, ni u našem sećanju; kao i pojmovi, događaji stupaju u svakovrsne odnose - interferencije, ekvipolencije, subordinacije, kontrarnosti, kontradiktornosti; smisao se, po principu spojenih sudova, preliiva iz jednog u drugi, iz punijeg u prazniji; kompenzacija uvek postoji, krajnji zbir i ravnoteža koje nazivamo moj život ili ja.

Početak događaja je uhvatio svoj rep i jedan krug se dovršio u vremenu.

89

Već dva i po meseca traju demonstracije; »Beograd je svet« - koliko ponosa i utehe u životodavnoj kopuli »je«, koja nas vraća u Postojanje. Dugo, predugo Beograd je bio »nije«, a onda smo izašli iz Zaborava i Izbrisanosti. Bili smo svet. I više od toga.

Vraćam se kući sa protesta umorna i promrzla do kostiju.

Telefon je pozvonio čim sam ušla.

- Katarina, ako je za mene - nisam tu. Ni za kog.

- Just a minute - kaže ona i poklapa slušalicu - Uzmi, molim te. Mislim da je Dejv. Možda je iskršlo nešto hitno oko posla kad zove uveče.

- Ustav božiji - kažem dok prilazim telefonu. Javljam se, nervozno i odsečno:

- Yes?!

- Hello, Marina...

Obamrla sam.

Glas koji čujem zaseca snažno kao udarac sekire u drvo, zaseca do srži, probija oklop samouverene žene koja je mislila, koja se mogla zakleti da je više niko i ništa ne može toliko i tako uzdrmati; taj glas, međutim, vaskrsava u meni osećanja krhkosti, ranjivosti i obestemeljenja.

Od silnih reči što se tiskaju u stegnutom grlu, uspevam da izgovorim:

- Vasilis...?! Ti?!

Zar je ovo večno vraćanje istog, mislim, zar je moguće da opet drhtim kao šiparica, mislim.

- Prepoznala si me .

- Zar si mislio da neću?

- Ništa nisam mislio. Samo sam okreiuo broj. I, eto, slučajno, baš večeras si tu...

Stežem slušalicu koja klizi iz oznojene ruke.

- Ja... Nije slučajno... Ovde živim. Još uvek.

- Marina, možda je tebi nezgodno...

- Nije... zašto bi...

- Ako ne možeš da razgovaraš... sad... reci...

Grč naglo popušta pred navalom reči koje počinju da izleću, preskačući jedna drugu. Padaju raštrkane kao šaka rasutih klikera po mermernom podu:

- Kako... Godinama sam se nadala da ćeš... Čekala... A ti - nezgodno... I - da li mogu... Bože!

- Nisam mislio ništa loše... Izvini... Hteo sam da kažem, ovako, iznenada, u ovo doba... Možda je neprijatno zbog... - zastao je, kao da premišlja.

. Zbog?

On, neodlučno:

- Tvojih ukućana.

- Živim sa Katarinom. I sa njenom ćerkom Sarom. Same nas tri.

- Nisi...?

Dugi period razdvojenosti ni najmanje nije poremetio neobjašnjivu, duboku vezanost, zahvaljujući kojoj smo razumevali pitanje pre nego što je izrečeno, u kome su odgovori predstavljali samo ospoljeni dokaz unapred shvaćenog i znanog. Ne čekajući kraj pitanja, kažem:

- Nisam udata. To jest, bila sam. I nemam dece.

- Kad si se razvela?

- Ne pitaš me za koga sam se udala?

- Nisam te pitao ni onda, kad smo poslednji put razgovarali u »Grčkoj kraljici«.

- Da. Zaboravila sam da neko može da me razume i bez objašnjenja.

- Nisi zaboravila. Nisam ni ja.

- Ništa?

- Baš ništa. Nisi mi odgovorila - kada?

- Odavno.

- Koliko je to - odavno?

- Veoma odavno.

Skupljam snagu i progovaram glasom iskrzanim i kao tuđim:

- A tvoji... *ukućani*?

Sa druge strane je muk.

- Možda njima smeta? - pitam sa jetkošću koju ne uspevam da zadržim.

Istovremeno, u deliću sekunde, verujem, želim da verujem da će mi odgovoriti - i ja sam sâm, Marina, očekujem da će mi kazati - slobodan sam, tvoj sam.

- Znači... Ipak ti je Šele rekao.

- Nije Dejan, nego tetka-Žana. Tada si već imao dve ćerke.

Žice bruje tišinom. Čujem tupe otkucaje impulsa. Ili naših srca?

- Koliko godina ima Sara?

- Petnaest.

- U stvari, uopšte nisam hteo to da te pitam... Ili jesam? Tako sam zbunjen da i ne znam šta govorim... Sve bih hteo da te pitam. Odjednom.

- Posle osamnest godina zašto baš noćas, Vasilis?

- Osamnaest ili milion i osamnaest - svejedno je. Nije trebalo da prođe ni jedna. Ovako...Mogu nabrojati hiljadu razloga zašto nisam pre. I nijedan nije pravi.

- Da - kažem tiho. - Da smo hteli...

- Da smo... Da sam... Čemu to?

- U pravu si... čemu bilo kakva objašnjenja?

- To baš ne liči na Marinu.

- I nisam više ona Marina.

- Šta se desilo s tobom? - pita me nežno.

- Svašta. Veruj mi da ne bi želeo da znaš.

- Naravno da želim.

- Reci ti meni.

- Nema tu mnogo šta... Brak, deca, posao... Mirne godine...

- Blago tebi. Moje su bile sve; samo ne mirne... to sigurno ne.

- Mirne i sasvim prazne... - dodaje.

I, posle kraće pauze:

- Živim na Kritu.

- I to znam.

- Sećaš se kako onog leta nisi...

- Sećam se.

(Trošimo lenjo popodne u kafiću, na San Toriniju. Gde ćemo dalje, pita Panos, na Krit, odgovaraju uglas, je l' važi, pitaju nas dvoje, Vasilis se klata u stolici, važi, kaže, a ja se brzo naginjem ka njemu, Vasilis, šapućem, meni se ne ide, zašto, pita, ne znam, kažem, imam neko ružno predosećanje, kakvo predosećanje, kaže, pusti to, Krit je divan, dopašće ti se, svejedno, kažem, što je divan, ne ide mi se, i pored toga što nećeš videti Knosos, pita, i pored toga, kažem, a mislim - baš zbog toga. Činilo mi se kao da odande pretila opasnost; da skriven u hodnicima lavirinta još uvek živi Minotaur, da teška snaga bika šumno diše, vrebajući nove žrtve. Dobro, kaže on, zaobilazimo Krit.

A eto, nismo ga zaobišli, mislim.)

- Ne mogu da verujem da si napustio Solun.

- Ja još manje.

- Pa, zašto si...?

- Jedan od mojih ustupaka, valjda.

Ustupaka - kome, mislim.

Njoj, mislim, sigurno njoj.

Koliko li si ih učinio, mislim, koliko sam ih ja? Postali smo zbir ustupaka, postupaka i nepostupaka; i gde tu spada ovih osamnaest godina, kome smo ih ustupili, zašto nismo drugačije postupili, mislim, kakav je to postupak-nepostupak-ustupak što me nisi potražio, što se ja nisam javila, mislim.

- Halo? Marina?

- Tu sam. Čujem te.

- Sad ti.

- Ne znam... Stvarno ne znam šta bih ti rekla...

- Razumem...

Čujem kako isprekidano diše.

- Strašno sam uzbuđen, Marina... Nikako da se sastavim... Ne mogu da verujem da pričam sa tobom.

Žmurim. Na mene pada meka, paperjasta tišina u kojoj osećam njegovu ruku na kosi, na obrazu, na usnama.

- Šta je sa tvojim roditeljima? - pita.

- Tata mi je umro, majka mi je obolela od Alchajmerove bolesti. Pazile smo je i čuvale, ovde, u stanu, četiri godine... Bespotrebno i uzaludno smo se žrtvovala, samo da bi što duže bila uz nas, a pretvarala se u biljku, gubeći deo po deo svesti i razuma... Kad je ušla u poslednji stadijum, morale smo da je smestimo u Dom. Katarina se razvela, muž joj je u inostranstvu. To je to... ukratko... I, naravno, Sara. Ali o tome...

- Šta je sa Sarom?

- Komplikovano je...

- Neka je. Imamo celu noć pred nama.

- U pitanju je zdravstveni problem.

- Koji?

- Nemoj sada... ne mogu...

- Reci mi, molim te.

Objašnjavam mu, ukratko. Suzdržano. Samo navodim činjenice. Kao da čitam kratak medicinski izveštaj. Ako progovorim bilo šta van toga, ovako uzdrmana, znam da će se obrušiti lavina u meni. Da će me, ako se prepustim, oboriti bol-talas što se, ogroman, preteći približava. Zato, dubok uzdah; govorim hladno i nepristrasno.

Kada sam završila, on jedva progovara:

- Bože... Na znam šta da ti kažem.

- Ne treba ništa da kažeš.

- Slušaj, Maraki, nemoguće je ovako, telefonom. Ispada nekako... nedorečeno. Kao usput. Kad se budemo videli, onda...

- Kad se budemo videli? - pitam sa nevericom.

- Zato sam te večeras i pozvao. Moram... Ne, već - *želeo bih* da te vidim. To jest, ako ti želiš...

- Bože! šta misliš - da li želim...

- Došla bi ovde, kod mene?

- Zašto - došla bi? Doćiću.

- Stvarno?

- Najstvarnije.

- Ako bi se neprijatno osećala... Ne mora Krit. Mislim, doćiću ja u Atinu. Gde želiš.

- Želim da dođem tu. Kod tebe.

- Iako...

- Nema »iako«. Neću da znam za »iako«. Doći ću zato što nas dvoje treba da zatvorimo jedan krug. Da, nezavisno od bilo koga, završimo našu priču.

- Kada? Kada najpre možeš? - pita kao da je prečuo šta sam rekla.

- Čim se završi ovaj protest u Beogradu. Čim pobedimo. Znači - uskoro.

Nasmejao se, prvi put:

- Čoveče, znao sam hiljadu posto da si u prvim redovima.

- Pratiš?

(Talas se već povukao na bezbednu udaljenost. Nije me odvuкао sa sobom.)

- Naravno da pratim. Zbog tebe. Samo, nemoj previše da očekuješ.

- Šta znači »previše«? Posle svega što smo preživeli u ovoj ludoj zemlji i previše je premalo.

- Utoliko pre, lako može da se desi da se razočaraš. Čak i ako pobedite.

- Neću se razočarati.

- O.K. Kad ti tako kažeš...

- Misliš - ostala sam ista budala.

- Ne brini - i ja sam. Samo se prikrivam. Marina?

- Molim?

- A ono... da ćemo zatvoriti krug...

- Da?

- Veruješ u to? Stvarno misliš da može da se zatvori? Da može da se završi?

Talas je udario iznenada; nespremnu, uvukao me je u sebe. Tumbam se i okrećem, nemoćna da se dokopam spasonosnog mlaza vazduha koji bi prodro u stegnuta, namučena pluća. I čujem, kao iz daljine:

- Eh, Maraki... Zar ne vidiš da naša priča nema kraj?

90

Što se tiče ishoda naše, građanske, srpske pobune, Vasilis je, na žalost, bio u pravu.

Još jedno sad-ili-nikad se pretvorilo u ništa. Već u maju, kad sam otišla na Krit, već tada je sve počelo da se osipa i propada; sav napor naših zimskih, sleđenih 88 dana bio je izgubljen.

Pobeđivali smo oružjem protiv koga nema odbrane; gospodštinom i dostojanstvom, domišljatošću vrcavog beogradskog duha, prkosom i upornošću; pobeđivali smo ne-strahom, smehom i pištaljkama.

»Svi u napad, 'ajmo, 'ajde«; šetnje Beogradom, povorka sa svećama ispred zgrade televizije, doček Nove godine, šampanjac, konfete, dijademe i kristalne čaše na Trgu; Patrijarh Srpski Svetosavskom litijom uklanja plavi kordon ispred studenata, batine na Brankovom mostu, pucnjevi na dan kontra-mitinga, Badnje večer ispred Hrama Svetog Save, čaj i hrana za studente koji viteški stoje i odolevaju u Kolarčevoj, »zastoj« u saobraćaju, momci sa bubnjevima, buka u osam, Ferari zastava, »Mesečina« i »Kalašnjikov«; 88 dana i noći šetnji, stajanja i cupkanja. Spontani bunt se pretvorio u obavezu savesti. Koju smo ispoštovali. Bez roptanja. Zanos, u kome ništa nije bilo teško; nije bilo bolesti, uprkos zimi, nije bilo zamora, uprkos trajanju.

Trajalo je, mi smo istrajavali.

Ali ni deset hiljada ljudi s početka protesta, ni kasnijih sto, ni trista hiljada, ni pola miliona ljudi, pet stotina hiljada ljudi okušvenih na beogradskim ulicama, koji su disali istim dahom, koji su herojski izdržali i sneg i led i kišu i užasnu hladnoću i pretnje i batine i blokade i kordone, ni sva nagomilana, dobra energija koju si rukom mogao dohvatiti, koju smo osećali kao fizičku vezu, nisu bili dovoljni da se u ovoj zemlji, osuđenoj na zlu krv i mržnju, prevlada srpski usud liderskog raskola i svađe.

91

Tri dana po okončanju protesta, otputovala sam na Krit.

92

Avion sleće na aerodrom u Iraklionu; noge klecaju, ne mogu da siđem niz stepenice.

Ulazim u zgradu i - Vasilis Prekrasni. Gotovo nepromenjen. Nestvaran. Lepota za nijansu izoštrjenija, kao kad se tačno podese objektiv na aparatu. Izlizane farmerke, majica, Harley Davidson čizme, crni uvojci što se spuštaju niz vrat.

Prolazim carinsku kontrolu i ulećem u toplinu raširenih ruku.

Drži me u naručju tako čvrsto da jedva dišem. Priljubljena tela podrhtavaju. Dugo stojimo tako, bez reči, sve dok nam u prolazu, mladić koji je sedeo do mene u avionu, nije dobio:

- Bravo, sestro!

Nasmejali smo se. Vasilis se malo izmiče:

- Stvarno si tu. Čekaj da te se nagledam...

Iznenada me podiže, lako kao perce, i vrti oko sebe.

- Došla si. Došla. Došla.

- Vasilis, moj kofer je ostao poslednji na traci. Ako me ne spustiš, vratiće ga za Atinu.

- Evo - kaže - sad ćemo to da sredimo. Let's go, Marina.

- Let's go, Vasilis - rekla sam naviklo, ne razmišljajući.

On je, međutim, posle toga zastao, prineo moju ruku, okrenuo dlan i poljubio ga, gledajući me pravo u oči.

Setio se, mislim, pamti.

Bio je to najljubavniji poljubac koji sam ikad dobila.

Jedini tog dana.

93

U kolima, drhtavim rukama palim cigaretu. Gleda me iznenađeno, pušiš, pušim, od kad, jedno desetak godina, ko bi rekao, šta - ko bi rekao, pa ne drogiram se, ne, smeje se, ali tako si mi čudna sa cigaretom, a ti, ostavio sam pre dve godine, sad sam sasvim »clean«, furam zdrav život, trčanje, plivanje, teretana, ti to ozbiljno, pitam, ozbiljno, kaže on, znači zamenili smo uloge, izgleda, kaže, a i dalje me gleda ispod oka kao da radim ne-znam-ni-ja- šta.

- Slušaj... večeras imam jednu obavezu... - kaže kad smo stigli pred hotel.

Prekidam ga, nestrpljivo.

- Ej, ej... u slučaju da si zaboravio, ja imam trideset osam godina. Nisam više dete. Ništa ne očekujem od tebe, ničim te neću remetiti, potrebno mi je samo da se ispričamo, kad ti možeš, kad uspeš. I to je sve.

- Jesi dete.

- Nemoj odmah da se posvađamo, nervira me kad mi to kažeš.

- Jesi dete. *Ti želiš, ti si došla sa namerom, slušaj samo šta pričaš. Mi smo hteli da se vidimo, i mi ćemo imati svo vreme koje uspem da odvojim za nas. O.K?*

(A proveo je sa mnom svih sedam dana, kući odlazio izjutra. Šta je govorio svojoj ženi, kako se pravdao - ne znam. Znam da se nismo rastajali, osim te prve noći.)

- Mlađoj ćerki je imendan, moram da odem, ne mogu da je izneverim.

- Samo idi.

- A ti? Šta ćeš da radiš? - pita zabrinuto.

- Pobogu, ja sam u mojoj Grčkoj, ništa mi drugo ne treba. Idi - guram ga, neodlučnog.

- Doći ću po tebe rano ujutru, čekaj me.

- Čekaću te, naravno - kažem.

Čekam te osamnaest godina, mislim.

94

Izašla sam, kasnije, da prošetam, i tek tada primećujem da se hotel nalazi na uglu Arijadnine i Epimenidove ulice. Stojim nekoliko minuta, u nedoumici, zatečena zasenjujućom podudarnošću.

Arijadna i Epimenid nema ovde slučajnosti; likovi koji predstavljaju jasne simbole u priči koja se zove moj život udaraju me u čelo, vuku za rukav, ne mogu ih prenebregnuti, vidi, Marina, razumi, Marina, nije slučajno, ne može biti slučajno; Vasilis je tvoja Arijadna, a ti Tezej, malo zbrke oko polova, ali time se samo usložnjuje ova igra jave i sna, sećanja i stvarnog događanja. Vasilis ti je dao nit koja te je iznela iz užasavajućeg lavirinta sazrevanja, a kad si se dočepala izlaza, obmanula si ga i ostavila, kao Tezej Arijadnu.

Dike, boginja pravednosti, kaznila je Tezeja ukletom sudbinom i očevom pogibijom; mene - prividom života. Postala sam Epimenid, onaj koji je, po predanju, mnogo pre legendarnih sedam spavača iz špilje, jednom zaspao i prespavao 57 godina.

Koliko sam ih ja prespavala?

Poruka stiže, probijajući nanose vekova, u Heladi, zemlji mitova koji se sastoje od same čudesnosti.

95

Nisam mogla da zaspim.

Sedela sam na verandi. Noć je mirisala na more i »Ballantein's« iz čaše.

Osvetljena zrelim, zlatnim mesecom, koji u meni uvek budi paganku i Bahanatkinju, poslednjom snagom sam obuzdavala snažni poriv da bosa istrčim napolje, da se spustim do mora i predam se magiji noći, tamne vode, bele, blede svetlosti i svog vrelog, poludelog srca.

96

Pozvao me je oko podneva.

- Maraki, stižem za par minuta. Nisi doručkovala?

- Nisam.

- Odlično, idemo na klop. Siđi dole.

- Čekaj, treba da se presvučem.

- Ne treba, dobro je tako.

- A ti, kao, znaš u čemu sam - smejem se.

- I'm spy in the house of love... I know everything.

- Nisi ti špijun - kažem - već ludak.

- Siđi.

97

Napolju me je dočekalo sunce i Vasilis, naslonjen na kola. Sa crnim naočarima za sunce.

- Pravi si Džems Bond - kažem. Teatralno mi otvara vrata: - My lady...

Onda se smešta na svoje mesto:

- Jeste li spremni za turu zvanu »Crete by day«, madam?

- Uvek.

- Hoćemo li u Knosos?

- Pa... ne znam. Nemoj danas - kažem. Još nisam spremna, mislim.

- Onda te vodim u Retimno.

- Čekaj, čekaj... - vučem ga ka radnji preko puta. - Čekaj, videla sam nešto...

Na tezgi, ispred radnje, na drvenom stočiću, stajao je srebrni ram, posut kao prah sitnim kamenčićima u boji, izrezbaren namerno uprošćenim motivima cvetića. Na ramu - tri ovalna otvora za slike i nad njima ugraviran natpis: »Best friends forever«.

- Ovo je pravljeno za mene - kažem, potresena.

- Dejan, ti i ja.

- Ne, nisi pogodio. Katarina, Sara i ja.

- Koliko? - pita Vasilis momka iz radnje.

- Ja ću - kažem. -To ne može biti poklon. Moram *ja* da ga platim.

Upakovanog, stavljam ga u torbu kao najveću dragocenost.

- Sad idemo.

98

Usput mi pokazuje svoju radnju.

Zvihnula sam, zadržano:

- Svaka čast. Prijatno sam iznenađena. Postao si pravi kapitalista. Gde je sad tvoja muzika, a?

- Nisam ti rekao? Moj prijatelj ima radio-stanicu, jednu od najvećih u Iraklionu. Tri puta nedeljno vodim noćni program, onako, bez honorara. Za svoju dušu.

- Pre podne kapitalista, a noću roker? Doktor Džekil i mister Hajd?

- Zezaš me?

- Ne. Divim ti se. Što me gledaš tako? Najiskrenije ti se divim.

On me zvrcka po glavi:

- I ja se tebi divim. Kao zajebantu.

- Vidiš kako su se stvari obrnule. Ja sam bila nadobudna studentkinja, karijera i tako to, bukvalno sam se plašila tvoje slobode, maltene sam mislila da ćeš živeti u hipi-komuni, kad ono - ti si se, bogami, opasno skockao.

- Misliš?

- Ne mislim, već vidim.

- Pa, bar bi ti, kao filozof... trebalo da znaš...

- ...da nije sve onako kako izgleda - dovršavamo u glas.

- Tačno tako. Eto, kako se nas dvoje lepo slažemo - kaže.

Na radiju puštaju Stinga. »Mad about you«, Pevamo iz glasa.

Sve je kao nekad.

Jedna kola, muzika, Vasilis i ja - trenutni savršeni svet.

99

Retimno je gradić lep kao veseli dečiji crteži, sav u kućama živih boja i sa nizom načičkanih restorana uz obalu.

Odlučili smo se za jedan

- Šta da naručimo? - pita me kad smo seli.

- Samo nes-frape - kažem.

- Daj, Maraki, nemoj da mi izigravaš Kalamiti Džejn. Gasi pljugu i ostavi se kafe. Vidi kako si mršava.

- Ne mogu da ručam.

- Možeš, možeš...

I, ne pitajući me, bira i naručuje moja omiljena jela i salate.

Jedemo iz istog tanjira, dodajući jedno drugom zalogaje.

Slatka prisnost zbog koje su mi, ponovo, zaplesali leptirići u stomaku.

Polako ispijamo jako, crno kritsko vino.

. Daj mi cigaretu - kaže. - Hoću da pušim s tobom.

- Jesi li siguran? Ako si uspeo da ostaviš...

- Siguran sam.

Pružam mu paklicu:

- Bogami, da znaš da perem ruke ako umreš. Ovo su embargo-cigarete.

Otrov.

- Vidim - ti si još živa.

- Zato što su Srbi vremenom postali rezistentni na otrove. Kao bubašvabe - nadjačavam galamu što dopire sa susednog stola.

Društvo do nas je šarmantno pripito i veselo.

- Vasilis, je l' mi veruješ da sam se bukvalno trgla kad su ovi ljudi, malopre, počeli da se smeju.

- Da se... Rekla si - smeju? - pita, naginjući se da bolje čuje.

- Da. U Beogradu nema više smeha. Odvikla sam se.

- Stvarno, Marina, ja to ne mogu da zamislim...

- Šta? Da više nema smeha?

- I to. I da je na stotinak kilometara od Beograda besneo rat.

- Bolje što ne možeš da zamisliš - prekidam ga.

- Strašno?

- Ma ne, čini ti se. Bilo je ludo i nezaboravno.

- Brinuo sam za tebe... Nemaš pojma koliko.

Odjednom mi postaje dalek.

Osunčani restoran, muzika, ukotvljeni brodići što se ljuljuškaju - i to mi je, odjednom, daleko.

Hiljadu galaksija daleko od onog Beograda, mislim.

Zavejanog.

Oljuštenog.

Bez svetla.

Sa tužnim, nemim redovima.

Beograda u kome sam se ja mrznula, mislim, u kome sam gacala po kaljavim barama, mislim, u kome sam tumarala po praznim samoposlugama.

Tiha vedrina je netragom isparila iz mene.

Trebalo je da pređem preko te rečenice.

Ali, iznenadno ogorčenje je bilo jače od - trebalo je.

- Nisi valjda? - pitam najednom jetko.

- Naravno da jesam.

- Pa što nisi došao da me spaseš? Kad si već tako brinuo.

- Misliš da...

- Mislim - prekidam ga grubo - da ličiš na rodbinu moje majke. Oni žive u Vojvodini, znaš, i bar u hrani nikad nisu oskudevali, a kad je zavladala strašna nestašica, u Beogradu ni hleb nismo mogli da kupimo, Katarina i ja danima legale gladne, znaš li ti kako glad ljuto boli, ne znaš, naravno, ne dao Bog da saznaš, ni ja nisam mislila da ću je ikad osetiti, a oni zovu, je l' vam *treba* nešto, pitaju. Čuj - je l' nam treba! Ne, ne treba, govorila sam, imamo i previše. E, dobro, kažu, srećni što su obavili svoju dužnost. Što su *pitali*.

- Postala si gorka.

- I ti bi, na mom mestu - kažem, gledajući u stranu.

Oči počinju da me peckaju. Mora da je od dima, mislim, zar bih ja. Godinama nisam pustila suzu, ne, nemoguće, od vetra je, mislim, zar sad.

- Verovatno... Ne, sigurno bih... Izvini - kaže.

- Ne, ti izvini. Svesna sam da nemam na to nikakvog prava, ali obuzme me neki gnev, glupo je, ali to je jače od mene, baš *gnev*, izazvan osećanjem potpune, apsolutne poniženosti i srama, kad vidim da svet normalno živi, raduje se... A mi, tamo... Taj užas... Taj pakao... Ta obezljuđenost...

- Marina...

- ... Bez obzira što nije u redu da se ovako istresam, jednostavno nisam u stanju da se kontrolišem, da pobedim taj nemotivisani bes prema onima koji

nisu... Prosto, zavidim ti, jeste, baš to, zavidim svima koji nisu morali da upoznaju glad i poniženje, strah i neizvesnost...

- Marina... Slušaj me...

Iglice u očima, zbog kojih ubrzano trepćem, sve su oštrije.

- Hajdemo odavde - kažem odlučno, ne dozvoljavajući mu da dođe do reči.

100

Mislila sam da ćemo se vratiti u Iraklion. Ali on je produžio putem van Retimna.

- Izgleda da sam specijalista da sve pokvarim - kažem, s neuverljivim pokušajem osmeha.

- Nisi ti ništa pokvarila.

Skrenuli smo ka usamljenoj, mirnoj plaži. Nikoga unaokolo. Samo nekoliko kuća na brdu, u daljini.

- E, sad možemo da se na miru ispričamo - kaže. - Sve ono što nismo hteli telefonom. Je l' važi?

Uzima me za ruku, pažljivo, kao da sam od stakla.

- Važi. Samo, stvarno ne znam odakle da počnem.

- Eto, najpre... Koliko dugo si bila u braku?

- Zašto baš to najpre?

- Dobro, ako ne želiš.

- Ne, u redu je... Nekoliko dana.

Pod upornim i mirnim pogledom kojim potvrđujem izgovoreno, on, pomalo zbunjen, kaže:

- Šališ se?

- Ne, ne šalim se.

- Kako...? Zašto?

- Zašto? Odgovor je prost, a opet ga nisam nikada i nikome dala, osim Katarini... Uporno sam ćutala o razlogu. Jer, znam da niko ne bi razumeo. Mene. Mene. Niko ne bi poverovao kako nisam na vreme videla... da nisam shvatila...

- Šta? Da nisi shvatila - šta?

- ... ali ti znaš *tu* Marinu... Onu Marinu kojoj se to desilo. Ti je jedini poznaješ. Zato mogu da ti kažem, bez stida koji bih pred drugima osećala.

- Maraki, stvarno ne razumem... Čega bi se stidela? Šta si uradila?

- Nisam ništa. On je uradio.

- Šta?

Dok mu pričam, ćutke pali jednu za drugom. Ne prekida me nijednim pitanjem.

- To je... to je...

Ne dovršava misao.

Samo nemo odmahuje glavom.

- Marina, Marina... - kaže jedva čujno, bez osvetničkog i prekornog šta-si-to-uradila prizvuka; njegovo »marina-marina« liči na tihi lelek nadamnom.

Privukao me je u naručje.

Šćućurena na njegovim grudima, osećam da mi se vraća izgubljeni dar suza; ne moram više da se junačim, mislim, hoću da iz sebe izbacim nataloženi jad, mislim, ovu trulež, mislim, ovaj miris raspadanja, mislim, moram, mislim, želim, možda će me ispovest njemu spasti, kao nekada kada sam mu se otvorila, zamucala, pa se iznenada sve prosvetlilo i u meni svanulo.

- To je tek početak - kažem.

Izmiče se, iznenađeno:

- Početak čega?

- Dobro veli Seferi da »tone svako ko pokrene golemo kamenje«. Ja sam pokrenula. Prvi kamen. Drugo je mnogo teže...

- Ne brini. Nećeš potonuti. Ja sam tu.

Zaridala sam strašnim plačem.

101

... Katarina se udala godinu dana pošto smo se razišli, znam da je to bolesno, ali osetila sam kao da je neko iščupao deo mene i odvojio ga, Katarina-Marina, pluralija tantum, večna simbioza, stalna množina do kada seže naše sećanje, uvek zajedno, moja »sister of all sisters«, mama umesto mame, nisam više imala tebe, ni Dejana, Katarina je otišla iz kuće, neka je to nenormalno, neka je to blesavo, ali ja nisam mogla da pogledam u njen prazan krevet u našoj sobi a da ne svisnem od tuge, kada je ostala u drugom stanju odjednom je sve dobilo smisao, više nisam bila prazna, a onda, Katarina je otišla noću u porodilište, oka nisam sklopila, sutradan, oko podne, zazvonio je telefon, Marina, ti si, pitao je Katarinin doktor nekako muklim, ozbiljnim glasom koji me je presekao, pokušala sam da budem vesela, da odagnam mračnu slutnju, ja sam, doktore, jesam li postala tetka, je l' dečak ili devojčica, Marina, prekinuo me je, morate odmah doći, nešto se dogodilo, je l' Katarini, kriknula sam, ne, rekao je,

Katarina je dobro, ali beba... šta, recite šta, je l' živa, živa je, ali... nije sve u redu... dođite što pre, odgovorio je, ispustila sam slušalicu, ne sećam se kako smo odjurili do bolnice, izbezumljeni, mama, tata i ja, doktor nas je čekao u holu, uzeo moju majku za ruke, molim vas da se priberete, onda su proletale neke rečenice, i mi smo zatečeni, govorio je, verujte, govorio je, jednom u milion slučajeva, ispitaćemo, govorio je, oštećenje virusom, govorio je, kojim virusom, plakala sam, šta se desilo, plakala sam, morate biti jaki, govorio je, sad ću vas odvesti do Katarine, ona još ne zna sve, gde je beba, pitala sam, devojčicu ne možete da vidite, prebačena je na četvrti sprat, ne, rekla sam odlučno, insistiram da prvo nju vidim, nije dozvoljeno, Marina, briga me je za dozvole, hoću da mi je pokažete, dobro, rekao je, samo polako, pođi sa mnom, zanosila sam se u hodu, hodnici su leljali dok sam koračala, kraj nas su promicale užurbane sestre, dve doktorke su se kikitale, neka žena u spavaćici, ta slika mi se jasno urezala, uvek se setim kako ta žena, srećna, nekome dovikuje sa prozora, donesite mi sutra, nemojte da zaboravite, a ja sam verovala da ću se probuditi, da sanjam, da Katarina još nije ni otišla u porodilište, moraćemo peške, rekao je lekar, lift ne radi, ovo nije stvarno, mislila sam, da jeste, zašto bi mi pričao o liftu, ne može da priča o liftu ako se nešto desilo Katarininoj devojčici, sanjam, mislila sam, nemoguće, mislila sam, a onda su izneli beli zamotuljak, gledala sam u to nedužno biće koje je spavalo, pružila sam kažiprst, dodirnula joj ruku, ona ga je osetila, zgrabila i osmehnula se, kažu da se bebe osmehuju tek onako, bez veze, možda, ali Sara se tada osmehnula *meni*, ne mogu da ti opišem taj osećaj, zavolela sam je zauvek, bez zadržke, sad mogu do Katarine, rekla sam doktoru, vodite me, kad sam otvorila vrata njene sobe, pod se topio pod mojim nogama, činilo mi se da nikad neću uspeti da pređem razdaljinu do kreveta, do njenih razrogačenih očiju, ukočenog pogleda, do drhtavih usana preko kojih reči nisu mogle da pređu, uzela sam je u naručje, biće sve u redu, videla sam je, videla sam našu devojčicu, divna je, Katarina, rekla sam, lažeš me, kaže i uvrće kraj mog rukava na kaputu, lažeš me, kaže tiho, nečujno, ne lažem, Dado, znaš da te ne bih lagala, videćeš je i ti uskoro, moliću se za vas dve da mi što pre dođete kući, a ja sam se molila da umrem, oh, Kajo, mila moja, kako možeš, Kajo, dušo moja, golubice, sve će biti u redu, je l' hoće, pita odsutno, a i dalje uvrće moj rukav, hoće, mila moja, pogledaj me, pogledaj me, drmala sam je dok se nije usredsredila na mene, Kajo, slušaj me sad dobro, obećavam ti da će sve biti dobro, od sad će tvoja-Marina-vas-dve-da-brani, od sada, nas tri, zauvek zajedno, i tada se potpuno slomila, lepo sam čula taj prasak, pucanje suve grančice, »kvrc«, i zauvek je otišla ona Katarina, ne bi je poznao, sve je tu, njene oči, ljupki osmeh što zabunari rupicu u obrazu, ali nje više nema, jecam, onda

su njih dve izašle iz bolnice, pa su počela razna ispitivanja, lekari, analize, pa onda dvanaest godina za redom je vodile u Pariz, za druge ljude - pokretni praznik, za Katarinu i mene - grad tuge, Pariz - to je XIV arondisman, klinika Belveder, Pariz - to je šum točkova kolica kojima dolaze po Saru, na koja je stavljaju i odvoze do lifta, ona nam mahne, pa se vrata zatvaraju, Katarini i meni srce da prepukne, a nju lift odnosi dole, u operacioni blok, svaka operacija trajala po osam ili deset sati, dvanaest puta Kaja i ja čekale ispred sale, a sati pauze kao spore, sluzave životinje, pourquoi estez vous anxieuses, madammes, pita nas uštirkana sestra, tous sera tres bien, jebo tres bien,, mislila sam, promenez vous un petit, predlaže ona, kakva šetnja, ova je poludela, kakva crna šetnja kad Sara spava pod anestezijom, belina praznih hodnika i cigareta koju ne gasim, za koju se držim da ne padnem sve dok ne ugledamo doktora Tesijea, jer kad njega vidimo, to znači - gotovo je, završila se operacija, Saru će dogurati gore, u sobu, nedodirljivi doktor Tesije, bog rekonstruktivne hirurgije, prema svima suzdržan, na distanci, a Sari tepa, sav raznežen, petite mignonne, tako je zvao, c'est miracle, cet enfant, ovo je dete anđeo, ovo dete je čudo, govorio je, i jeste, kažem, šta je sve izdržala bez roptanja, isusovski trpeljiva, ranjavala nas je svojim stoicizmom, nikad »neću«, nikad »boli me«, niti »ne daj me, mama«, samo pogled, neizdrživ pogled mirne žrtve, hrabra i jaka kao da se sva snaga porodice slila u nju, poslednju, na trećoj operaciji, najtežoj, umotana joj cela glava, imobilisane vilice, uheftane nekakvim čeličnim sponama, sve se to videlo napred, na desnim, plastičnom masom popunjena usna duplja, kako će da jede, pitamo, kako će da diše, pitamo Kaja i ja uspaničene, ovakav je zahvat bio neophodan, kaže doktor Tesije, ali ništa ne brinite mesdammes, mi smo tu, u slučaju gušenja izvršićemo traheotomiju, hranile smo je špricom sa gumenim crevom, bio joj ispao zubić, petica, pa smo kroz tu rupicu proturale crevo, polako gutaj, anđele tetkin, a ona klima glavom, kroz zavoje joj proviruje loknasti, plavi repić, jedne noći, pred zoru, čujem kako se prevrće i bacaka, brzo joj dodam papir, naučila sam je da piše sa četiri godine, drhtava, nakrivljena slova »mama-gušim-se«, Katarina vrišti kroz hodnik, l'infermiere, l'infermiere, dok ja držim Saru za tanku, tananu ručicu, nokti već plave, njeno oko me gleda uplašeno, ne boj se, tetka-tebe-čuva, na klinici nastala strka, došao i sam Tesije, pozvali stručnjaka iz Hospital Foche, priključuju je na aparate, daju kiseonik, dvadeset dana posle toga, Katarina i ja spavamo na smenu, proveravamo, osluškujemo, diše li, Marina, pita me Katarina, diše, Dado, ne brini, Katarini se od straha pojavile sede vlasi u kosi, niko nas nije pitao da li možemo, skupile smo se, smotale u klupko i trpele udarce, između Sarinih operacija sedam smrti za četiri godine u mojoj porodici, a nismo mogle ni da ih čestito oplačemo, ostale

bez glasa i suza, presušene iznutra, onda mi je oboleo tata, u zemlji je već vladala glad i pustoš, ulice bez svetla, crno tržište na raskvašenim kartonskim kutijama, benzin iz plastičnih flaša, osam sati bez struje, a tata leži u hladnoj, mračnoj bolnici, kreveti sa iskrpljenom posteljinom, bolesnici u pocepanim pidžamama, on u komi, Katarina, rekla sam, vodimo ga kući da makar umre kao ljudsko biće, same ga negovale, a znale da bi on, stidljiv i skopčan, pre izabrao smrt nego da se pred nama izloži u ponižavajućoj fiziološkoj nemoći, »ne otkrij golotinju oca svoga«, a mi smo morale, gledale kako njegovo besvesno i nemoćno telo luči, po nezaustavljivom ritmu prirode, urin, fekalije i znoj, kao da žuri da se oslobodi balasta svih telesnih sadržaja, uvek smo bili međusobno škrti u nežnostima, poneki ovlaštan, zbrzan i nevešt poljubac pred put, a tada, nesvestan, instinktivno nam napipa ruku, Katarininu ili moju, pa je poljubi, umirao je teško, poslednja dva dana u strašnom ropcu, a kada je umro, mama već ništa nije znala, već izgubljena, Katarina i ja same u stanu, same na svetu, izvukle mu igle za infuziju i kateter, okupale i obukle mrtvog oca, veruješ li ti to, od svega što mi se ikada desilo to je najstrašnije, taj dodir tela u kome se toplota gasila i nestajala, koga je napustila duša, koje je počelo da se koči, oh, Vasilis, kad bi znao, kad bi samo znao...

102

Jecaji polako jenjavaju.

Moj život, iscepkan na komadiće, život koga sam ispovrnula u dahu, izbačen kao hrpa nepovezanih, morbidnih slika, ispunio je kola otužnim, gnjilim zadahom samo- sažaljenja koji me je zgrozio.

- Molim te, vozi me nazad, u hotel - kažem.

Ćutali smo do ulaska u Iraklion.

103

Otpratio me je do recepcije.

- Popni se gore i pokušaj da odspavaš. Ja ću doći malo kasnije - rekao je.

Čim sam ušla u sobu, pala sam nauznak i zaspala. Bol koji se dugo kupio, istekao je kao krv iz prerezanih vena. Ispražnjena, potonula sam u nešto crno, slatko i duboko.

Nisam čula kad je ušao. Probudio me je njegov dodir po kosi.

Je l' ti bolje, pita me nežno, jeste, kažem uspavanim glasom, već je noć, pitam, kad si došao, nedavno, kaže, nisam hteo da te budim, idem da se osvežim, kažem, važi, sipaću nam po piće, kaže.

Hladni tuš spira iz mene vrelo umor što se skupio u godinama nesanice.

Odustala sam od namere da se malo našminkam. Jer, kada sam prišla ogledalu, moje lice sa blagim tragovima plača, isprano i gotovo dečije čisto, bilo je svetlo i preobraženo. Ličila sam na sebe sa stare fotografije iz Mihanjone.

Samo sam pokupila kosu i izašla iz kupatila.

104

Pijemo naizmenično, iz jedne čaše.

Dugo ne progovaramo.

- Marina, moram ti reći da sam ostao preneražen - kaže posle izvesnog vremena. - Otišao sam dole, do keja, sedeo i pokušavao da shvatim zašto. Tu nepravdu. Zašto...?

- Zato što sam otplaćivala svoj dug.

- Kakav dug?

- Krivicu. Prema tebi. Prema nama. Razdvojila sam savršeno biće... Ali, Bog mi je svedok da nikad nisam požalila što ga otplaćujem.

On se trgao kao da sam ga nečim ubola:

- O kakvom dugu pričaš? Ti to ozbiljno? Ti to stvarno... ? Nikada, ni jednog trenutka nije mi palo na pamet da te optužujem, nikada gorčine ili prebacivanja.

- Oprosti mi - kažem. - Nadala sam se, svih ovih godina, da ću te videti, bar još jednom, i da ću dobiti tvoj oproštaj.

Zagledao se u mene otvorenim, dubokim pogledom:

- Nemam šta da ti opraštam, luda devojkco. Ti si ono najbolje u mom životu. Pobogu, Marina, ja te volim.

Namah se po iskidanom i napaćenom srcu razlila blagost i smirenje, kao da sam se pričestila.

- Oprosti ti meni... Trebalo je... Mrzim priče o prošlosti, mrzim »trebalo je«, mrzim »da je«, svako vraćanje na ono što se ne može popraviti... Ali eto, kad sam već počeo - trebalo je da ti se javim... posle vojske... da te tada pitam...

- Vasilis...

- Dođi kod mene - kaže mi.

Stavlja me u krilo i počinje da me ljubi.

Ukus njegovih usana čekao me je, nepromenjen.

Petlja vremena koja je skliznula sa igle pre osamnaest godina, vratila se na svoje mesto. Uхватила sam za ruku zaboravljenu sebe, koju sam ostavila ispred vrata »Grčke kraljice«, onoga dana kad je Vasilis otišao, i život se nastavio od te tačke, gde je nasilno prekinut. Sve što se desilo između ne postoji; nema bezvasilisovskog između, u kome je čulnost, neoplemenjena i ogoljena strast, bila okrutna i nedovoljna zamena za ljubav; pokušaj, unapred osuđen na nespeh, da uništim bolni žalac duboke usamljenosti.

105

Polako i usredsređeno me svlači. Prstom iscrtava liniju preko vrata, duž celog tela, budeći moju podatnu, uslužnu ženstvenost. Srce mi bije tamo gde je njegova ruka što istražuje svaki kutak; čula se poslušno premeštaju za njegovim dodirima. Sporo luta po meni, siguran na svom posedu, zemlji koja je čekala njegovo seme.

Sledila sam ga lako i prirodno, bez početne zatečenosti koja prati susret sa novim bićem. Ruke su spremno, kao da to godinama radimo, pronalazile svoj put; nijedan nepoznat prevoj, ni oblina, bokovi tačno tamo gde ih tražim, vrat koji se izvija da primi namenjeni poljubac, damari biju kao jedno, nema iznenađenja ni lake zbunjenosti, poznata koža, usne, zubi, pljuvačka, sluz i svi sokovi, svečanost naslade, šapat neponovljivih reči kojim me je zasipao, kojima me je neprekidno milovao, rečima čiste žudnje, uzbudljivim, mirišljivim i opojnim kao sok zrelog grozda što klizi niz grlo užareno od slasti, pokreti kojima ulazi sve dublje, prsti što se zarivaju u kosu, dojke što se propinju i cvetaju u njegovom dlanu, mokra kosa koja pada preko lica i poljupci kojima me uzdiže i survava.

Kraj ili smrt?

PARAMECIJUM ili NOSTALGIJA ZA APSOLUTOM

Žudnja za apsolutom zbog svog predmeta ostaje neutažena. Večna.

Problem je u tome što sam traganje za apsolutnim prenela u svet odnosa sa ljudima. Pošto je svaki pokušaj ostvarivanja te sumanute potrebe i nestrpljivog »sada-odmah-i-zauvek«, naravno, osuđen na neuspeh, ostajem večno nostalgična.

Postoji, međutim, jedan primer iz biologije koji potkrepljuje nadu da se, možda, možda, možda, možda - ako su zvezde naklonjene i podesi se pravo vreme i mesto - moja fantazma o »kosmičkom spajanju« dve predodređene osobe može ostvariti.

Svrstani u praživotinje, dakle, na najniži stadijum razvoja, paramecijumi ili papučice, koji predstavljaju moj ključni dokaz o relativnosti pojma »progres«, pokazuju zadivljujuću, poetičnu uzvišenost pri razmnožavanju.

Paramecijumi se, naime, priljube i razmene ćelijski sadržaj, tako da jedro iz jednog organizma pređe u drugi.

Fizičko ostvarenje »kosmičkog spajanja«, koga nazivam nostalgijom za apsolutnim.

I potvrda teze da se ne može smisliti ništa fantastičnije od onog što već postoji.

Samo ako umemo da gledamo.

106

Sedam dana su nam se tela tražila, pomamno i neutaživo; prepuštali smo im da se sama snađu na putevima milošte i strasti, na stazama mekim i vlažnim, na neistraženim puteljcima što se opasno nadnose nad ivicom provalije totalne mahnitosti; da nadiđu svoju telesnost, da telesnošću otope telesne opne i stvore međutelesnu, telesno-netelesnu auru, astralni prostor u koji su, lelujajući, stupale naše ogoljene duše i uspevale da se dodirnu; a taj dodir je ponorno sladak, voda od koje smo žedneli dok smo je pili.

107

Odveo me je i u Knosos.

Videla sam ruševine lavirinta.

Bio je manje strašan nego što sam mislila.

Možda zato što u njemu više nije bilo Minotaura.

Možda zato što u meni više nije bilo strahova.

Možda zato što je među zidove pravog lavirinta sa mnom zašao onaj koji me je, jednom, iz mog izvukao.

108

Kada bi, gotovo pred zoru, ustajao i počinjao da se oblači, gledao je u stranu kao krivac, moram da idem, ljubavi, idi, govorila sam bez gorčine, bez osećaja izneverenosti. Nema Vasilis porodicu, to je nekakva greška, nesporazum koji se mora razjasniti, nema Vasilis nikoga osim mene; Eros je zavoleo Psihu, samo nju, jednu jedinu, nikoga on ne voli, nikom drugom ne pripada.

Zašto sam pretposlednje noći tražila da mi donese porodične slike?

U bajkama i mitovima uvek postoji neko tabu-mesto - vrata koja se ne smeju otvoriti, kovčežić koji se ne sme odškrinuti, vreteno koje se ne sme dodirnuti. Uprkos tome, mlada princeza, ona koja zabranom treba da bude zaštićena, zbog

koje zabrana postoji, redovno - otvori, odškrine, dodirne. Prokletstvo, za koje se misli da je lukavo izbegnuto, ostvaruje se osvetničkom žestinom.

Znala sam da ne treba.

Zašto sam?

109

Pogled se magli, jedva nazirem: dve devojčice na plaži i Vasilis kraj njih (tup udarac u dijafragmu), Vasilis sa svojom ženom, nasmejanom u njegovom zagrljaju (kapi razorne kiseline ljubomore obilato padaju na mozak, na pluća, na želudac i sagorevaju tkivo); slike sa brojnih putovanja - Rim, Pariz, London, Eurodiznilend, slike na kojima njegove kćeri pred mojim očima rastu, bogata rođendanska slavlja u bašti kuće i porodični izleti.

Trebalo bi nešto da kažem, makar kurtoazno, makar, lepe su ti ćerke, makar, kako ti se zove žena, makar šta, a ne mogu.

Ovo su mogla biti *naša* deca (bol-nož rijelirijelnrije), ovo su morala biti *naša* deca, mislim, ovo smo morali biti *mi*.

Bez reči mu ih vraćam.

110

- Upoznao sam je u vojsci. Ovde. Strpljivo je slušala... o tebi. Dve godine. Stvarno mi je pomogla. A kada je trebalo da izađem...

- Ostala je u drugom stanju, pretpostavljam? - kažem zajedljivo.

- Hoćeš da kažeš - završio sam kao otrcani kliše?

- Izvini. Nemam prava.

- Kad sam ja u pitanju, imaš sva prava. Jedino ti. Da, bila je trudna... Ostao sam. I nisam mogao da dođem po tebe. Ni da pokušam... da te vratim...

Nastupila je duga, mrtva tišina.

- Da li si nekad pomislio... da li si se ikad zapitao kako bi bilo da smo nas dvoje ostali zajedno?

- Nisam, jer znam. Šta god da nas je snašlo, najgore ili najlepše, za mene bi to bila sreća... Samo to. Sve ostalo je »shit«, Marina... Često se sećam jednog stiha koji si mi davno rekla; ne znam ko je ga je napisao, neki Rus, čini mi se; nešto, kao, ljubazno se ponašam prema svom životu, ali među nama je odavno pukao jaz. To je to. Jaz. Tako ja živim. Uključujem se koliko je nužno. Uspešni

kapitalista odradi svoj posao. I svi misle da mi je fenomenalno. A ja neprestano dozivam tebe. Ne imenom. Dozivam te sa dve reči koje nikome nisam rekao... *Pomozi mi.*

Pokošena kajanjem, poželega sam da padnem na kolena i da glasno naričem za njim, živim, a za mene izgubljenim. Za nama, zauvek željnim.

- Šta da radimo nas dvoje? *Pomozi mi*, Marina.

Trebalo je da, tada, ugušim u sebi sve obzire, svu pravičnost, trebalo je da zažmurim, da sve izbrišem i da mu kažem.

Šta bi bilo da jesam?

Šta bi bilo?

Umesto toga:

- Zagrlj me - rekla sam.

111

Nežnosti su padale po nama kao kapi vrelog voska. Voleli smo se, oplakujući jedno drugo, ljubili se, kušajući gorki ukus rastanka, darivali se oporim i gustim mirisom skorašnjeg gubitka.

Te lude, poslednje noći, govorila sam mu stvari koje se nikad ne izgovaraju, koje mu ni u snovima ni u mašti nikad nisam rekla, reči koje su u ustima slatke dok se žvaću, a u trbuhu postaju gorke kao pelen.

Jeo ih je sa mog jezika, upijao ih je sa usana, pustio da uđu u njega, podelio sa mnom kajanje i žalost kojima smo otežali srca do rasprskavanja.

Nije otišao kući.

Ostao je sa mnom da, budni, odbrojavamo poslednje sate.

- Maraki, hteo sam da ti nešto predložim... Saslušaj i nemoj odmah da odgovoriš. Zašto se ne preseliš u Solun? Samo kaži da hoćeš, ja ću sve srediti. Manolis može mnogo da nam pomogne, on je izuzetno uticajan u Solunu. Ne bi ga prepoznala... ono, kao, odelo, kravata, pravi političar... I... - zastaje neodlučno - glupo je, ali reći ću... Mogli bismo češće da budemo zajedno, sve dok ne...

- Razmisliću.

(Slike njegove porodice stoje na stočiću kraj uzglavlja.)

112

Ispred aerodromske zgrade je zastao:

- Mrzim ristanke.

- I ja. Htela sam da te zamolim da ne ulaziš sa mnom unutra.

- Izdržaćemo do avgusta. Onda dolaziš sa Sarom, dogovorili smo se, je l* tako?

Klimam glavom.

Izvadio je lepo upakovanu kutijicu iz džepa.

- Molim te da otvoriš kad budeš nadletala Solun. Poklonio sam ti nešto što se u mojoj porodici prenosi sa kolena na koleno, kao znamenje na krštenju prvorođenog deteta. Ja sam ga čuvao za tebe.

Zatvorio je oči i rukom prešao preko mog lica.

- Idi sad - šapnuo je.

Nisam se osvrnula.

113

U avionu mi je iz kutije na dlan skliznuo zlatni krstić sa rubinom koji se presijavao kao mala, rumena kap krvi.

Bilo je vreme da podvučem crtu i sebi odgovorim na - kada i gde?

114

Po povratku u Beograd, ubrzano sam radila na svođenju računa mog »životnog bilansa«.

Ipostavilo se da su u njemu rashodi uveliko nadmašivali potraživanja. Crvena pasiva je predstavljala jasno upozorenje da nešto moram preduzeti.

Počela sam od toga što sam priznala da želim nešto samo za sebe.

Prvi put od vremena »posle Sare«.

Umorna od zemlje Nedodije i od naroda koji se besmisleno prepucava sa sobom i sa svetom, pozelela sam da odem tamo gde je, svojevolutno, ne tražeći odobrenje, niti pristanak, odavno prebivalo moje neposlušno srce.

U Heladu.

115

Svaki Vasilisov poziv telefonom, međutim, pretvarao je moju želju u snažan osećaj krivice; namah su iskrsavala lica njegovih kćeri, i ja sam presecala pokušaje da progovori o našoj budućnosti.

Brisanje tog horizonta je produbljivalo prazninu iza reči; u njoj su se naše izgubljene duše tražile i bezglasno dozivale čistom čežnjom.

Dođite ranije, molio me je, krenite već sutra, poludeću ako moram da čekam do avgusta. U mene se uvlačio strah.

Znala sam da ću posle tog, ponovnog odlaska na Krit, zasigurno presuditi da se preselim. Biće to presuda bez priziva za nas dvoje. Ući ću u njegov život i... Zastajala sam kod tog »i«, graničnika, koji je još uvek držao mogućnost na bezbednom odstojanju od njenog ostvarenja.

116

Pretposlednja subota jula.

Katarina je skuvala kafu.

- Sići ću po cigarete - rekla je.

- Ja ću, začas.

Na izlasku iz zgrade me je zaslepelo sunce. Strčala sam niz stepenice i zakoračila na ulicu.

U magnovenju sam krajičkom oka videla kako beli automobil velikom brzinom naleće na mene.

Udarac, pa mrak.

117

Cele noći je trajala borba da mi stabilizuju kritično stanje.

Katarina je svo vreme bila uz mene.

A ja u košmaru.

118

Vreme se izdužuje i rasteže kao Dalijevi časovnici što se cede niz fioke poput otopljenih, ljigavih palačinki, palačinke mogu biti masne i onda mi je muka,

onda ovaj pritisak u stomaku i oči koje ne mogu da se otvore, kakve veze imaju oči sa mukom i palačinkama, smirisesmirisesmirise, kako nemaju, sve bi bilo drugačije da mogu da vidim, ne znam gde sam, ni šta mi se desilo, povraća mi se od straha, kapci mi zašiveni, nemam ruke ni noge, ne osećam ni jedan deo tela, stomak otvoren, a na njega pada so, živa so na živu ranu, ne kaže se za so da je živa. već za sodu. baš me briga kako se kaže, Bože, učini da umine bol, smirisesmirisesmirise, vreme mi je leglo na grudi, pritislo me kao kamena gromada, treba je kruniti, otkidati parče po parče, drobiti je da bih lakše podnela njen teret, smirisesmirisesmirise, jezik mi se potpuno udrvenio, pa još neki suvi pesak u ustima, ne mogu da progovorim. Bože, molim te da dođe Katarina, moja dada-će-tebe-da-čuva, ne mogu da je dozovem, Bože, učini da doleprša kroz vazduh, laka kao perce, umiljata Zvončica Petra Pana, večna devojčica sa šarmom malog vragolana, doduše ona ima tako crnu kosu, ni nalik Zvončicinoj, ali još je lepša od nje, tanana vila tužnih očiju, graciozna figura od najfinijeg, prozirnog porcelana, čak je i stvari vole, zato pevaju u njenom prisustvu, samo onako, lagano, uzgredno, pomeri dve-tri sitnice, a soba počne da se smeši, pored nje ispari ljubičasti oblak što me obavija kad je neko upozna - uvek: jebote, što ti je lepa sestra, a ona se ljuti, iako ne pokazuje, jer misli da me time vređaju, kao - otkud meni tako lepa sestra, mada sam joj milion puta rekla da mi to ne smeta, ne vredi, uvek me je štitila. moja dada-će-tebe-da-brani, vreme skače sa grane na granu, slike se brkaju, pojavljuju se i nestaju munjevito, kao osvetljeni prozori voza što prohuji, kad smo bile male, drmnem je u pola noći, Kajo, moram u WC, a soba je mračna, stvari u mraku ožive, dobiju ruke, pa mogu da me zgrabe, i Zvončica spremno ustaje, iako je pospana, ona me razume i nikad nije ljuta kao mama i tata, opet si čitala bajke pred spavanje, ludice, pa si se uplašila, Dado, je l' se ljutiš što sam te probudila, ne ljutim se, samo ti dođi kod mene kad god se bojiš, dada-će-tebe-da-brani, a nije me odbranila ni sačuvala od najgoreg, *od mene same*, smirisesmirisesmirise, srce mi lupa kao čekić, leti po grudima pa se preseli u glavu, smirisesmirisesmirise, a nisu samo palačinke odvratne kad su masne, nego i krv, otkud je krv masna, smirisesmirisesmirise, eksplodiraće mi pluća od toplote, nos mi je nečim zapušten, ne mogu da dišem, čaršavi se zapalili podamnom, a nema nikog da ih gasi, smirisesmirisesmirise, misli sustižu jedna drugu, okreću me kao da sam na ringišpilu, kad bih mogla da zaustavim tu zbrku, da se uhvatim za nešto, da se izvučem, kad bih uspela da sredim misli, zašto je mama tako stroga, Kajo, možda mi nismo njena deca, možda su nas negde pronašli u dubokoj-dubokoj šumi, nisu, otkud ti to, ludice Dadina, a zašto nas nikad ne maze, mazi tebe tvoja Dada, a Saru smo mazile obe, ja i više od Katarine, ko te je rodio, pitaju je,

tetka i mama, kaže, nije tetka, smeju se, samo te je mama rodila, e nije već i tetka, ja sam bila prvo kod nje u stomaku pa sam prešla kod mame, pa sam se rodila, mama i tetka umesto mame i tate, mama i tetka umesto svih, iskrsavaju slike, pa odleću zgužvane u mrak, ivice im se krive i razlivaju kao kad plačem, a kroz suze stvari počnu da se mreškaju i krive, vraćaju se neki davni, zaboravljeni utisci, žuta pepito suknjica u kojoj sam pošla u školu, jagode koje sam jedne večeri brala i neoprane jela u bašti kraj ograde, krvavo koleno što je tako peklo, dok sam stresala zemlju sa njega i pirila u ranu da manje boli, poslednji, mukli zvuk zvona sa dedine crkve, jato gusaka na prašnjavom sokaku ispred tetkine kuće, rastajem se sa dušom, a ovamo guske gaču i lepeću krilima, šta je ovo, sve same besmislice, smirisesmirisesmirise, živa sahranjena, neće dati Katarina, gde je, što je nema, Bože, učini da sve prestane, stomak mi pun vrelog ulja, a ono još i zagorelo, smirisesmirisesmirise, i bubašvabu kad zgaziš čuje se nešto masno, šta lupaš, kako se masno čuje, ne znam, osećanja imaju boju, a mirisi i zvuci ukus, smirisesmirisesmirise, Gospode Isuse Hriste, pomiluj me i spasi, ne ostavljaj me, Ti, koga su svi ostavili u sudnjemu času, učenici tvoji behu zaspali dok si se molio pred svoju smrt, rekao si im da ideš tamo gde sa Tobom ne mogu poći, a oni ipak poklekli, zaspali, i u poslednjem času bio si sam, Ti jedini znaš kako mi je, ne ostavljaj me, izvadi me iz ovog ognja, pomiluj me, hoće, pomilovaće, uvek pomiluje, otkud u Njemu toliko ljubavi za nas, grešne, ljubavi koja sve snosi i trpi, sve veruje, svemu se nada, ljubavi koja se ne veliča i ne gordi, koja ne misli o zlu i ne traži svoje, *tako* treba voleti, zaboraviti malo na sebe, ne tražiti u svemu *svoje*, to okrutno *svoje*, užareno olovo teče kroz vene, muke paklene, Isuse, pomози mi da shvatim šta mi se dešava, *pomози mi*, evo, sada se, odjednom, sve povezalo, spojile su se žičice, sad sam se setila, to je Vasilis meni rekao, da me doziva rečima pomози mi, da, Vasilis, miris njegove mokre kose pod kišom što je rominjala na Kalemegdanu kod Nebojšine kule, da, Vasilis - alfa i omega, on stoji na mom početku i mom kraju, vreme više nije nabujala reka što me nosi, vratilo se u normalan tok, sećam se da sam nedavno bila kod njega, videli smo se i on mi je oprostio, ništa više ne treba da tražim, poklonjen mi je ponovni susret sa njim, htela sam da opet odem na Krit, a već mi je previše dato, htela sam da povratim ono što sam jednom izdala, s kojim pravom, čak i kad bi bilo moguće, čak i da jeste moguće, s kojim pravom, time bi se poremetila božanska ravnoteža u koju verujem, po kojoj sam živela, onda bi mir našao i onaj ko u teskobi ne strepi, onda bi svoju dragu svako mogao da spase, a ne samo onaj Jedan i Neustrašivi koji po nju u donji svet silazi, onda bi Isaka zadobio i onaj ko bi, uplašen zahtevom da ubije sina, nemoćno seo i plakao dok ne bi ražalio Boga, a ne samo

Otac vere u čijoj je ruci drhtalo sečivo, mogu li ja da se merim sa takvima, smem li sa njima da se merim, neću otići na Krit, zaklinjem se da neću, ja, nedostojna i svegrešna, Gospode, od tebe tražim milost, a sama je nisam imala, ni kada sam Vasilisa ostavila, davno, davno, ni sada kada sam opet upala u njegov život, da »zatvorimo krug«, da »završimo priču«, lepo sam to smislila, lep sam eufemizam pronašla, otkuda mi pravo, šta sam htela, Gospode jedini, njegove kćerke imaju istih nežnih šesnaest i sedamnaest godina kao što sam imala ja kad sam sreća Vasilisa, kao što ima *moja* Sara koju ne bih povredila ni po koju cenu, otkuda mi pravo, sa koliko samosažaljenja mislim o sebi, negdašnjoj, da li sam i jednom tako pomislila o njih dve, sa koliko letvi i letvica sam poduprla građevinu svog samo-pravdanja, a ta šuma skela pada čim u nju duneš, sruši se samo jednim suvislim pitanjem - zašto si izabrala Ozirisa, Marina, priznaj sebi, zašto si zataškavala stvari koje su bile ponižavajuće očigledne, nije Oziris mene prevario, nije on kriv, *samu sebe sam varala*, zašto nisam htela da zapamtim ni ime Vasilisove žene, ni lik nisam htela da joj upamtim, ko zna u kakav je Had ta žena sišla da njega izbavi, ništa ne znam o njoj, ali sam je, ljubomorna i podla, onako zajedljivo, onako gadno strpala u rečenicu »ostala je u drugom stanju«, zato ove muke, gorim i ištem kap vode, a neću je dobiti, grešna, svegrešna, ne mogu više ni da mislim od bolova, dolaze u naletima, sve jači, neću izdržati, umirem, znam da umirem, ovo je kraj, pomози mi, Isuse, spasi me, Vasilise, Isuse, Vasilisuse, Isuvasilise, smirisesmirisesmirise.

119

Odlomci razgovora dopiru do mene. Nastojim da shvatim ko priča i o čemu, ali sem nekih istrgnutih reči - unutrašnje krvarenje... jedva smo zaustavili... zahvalite Bogu da je ovako prošla - uglavnom mi se sve stapa u neko nerazumljivo bubnjanje.

- Doktore, je l' potpuno van opasnosti? Cele noći je gorela i buncala.

Katarina.

To je Katarina.

Tu je.

Ja nisam umrla.

Pokušavam da otvorim oči.

Svetlost se zabada u njih, oštra i nepodnošljiva.

- Dado...

- Milice moja, ti se probudila.

Jezik mi je zalepljen za nepce, ne mogu da govorim.

- Čekaj da ti podvučem ruku pod glavu. Eto ga. Sad polako, milice, samo gutljajčić.

Voda spira ukus kiseline; lagano klizi ka presušenom grlu.

- Kajo...

- Kaži, mila.

- Kajo... ja... jedva...

- Nemoj ni da pokušavaš. Polako. To je od anestezije. Još jedan gutljaj, hajde.

- Kajo... oči...

- Samo su otečene. Možeš da ih otvoriš. Malčice.

Svetlost još uvek boli.

Ruke su mi položene iznad pokrivača. U njima igle. Nemam snage da ih pomerim.

Katarina stoji pored kreveta obučena u zeleni, hirurški mantil, sa maskom na licu. Naduveni i crveni kapci. Plakala je, mislim.

Uspevam da uperim kažiprst u nju.

- Je li mantil? Morala sam da obučem sve sterilisano di bih mogla da uđem.

- Jesi... jesi me ti... držala za... ruku...

- Cele noći.

- Kajo, šta je sa mnom?

- Dobro si, mila. Kako je moglo da bude... Ništa nisi polomila na licu, pravo čudo... Evo, ovde je doktor Lazarević...

- Znam... čula sam ga...

- 'Ajde, sestrice - kaže on bodrim glasom Katarini, - 'Ajmo malo napolje da ja pregledam našeg pacijenta... Bogami, dobro si nas uplašila - kaže, dok namešta kanile. - Nikako da te povratimo iz anestezije. Eto ga. Dao sam ti dozu za umirenje. Sad samo mir, jesmo se dogovorili?

- Hvala vam...

- Marinče, Marinče... Kakvo hvala. Nećeš se tek tako izvući. Daj da ti izađeš, curo moja, pa da popijemo po jedan viski, kao ljudi...

- Samo još da... Katarini...

- Šta još da Katarini? Šta više? - smeje se - 'Ajde jedan minut pa onda odmor.

Katarina tiho ulazi.

- Katarina... lažu ono o svetlosti i lepoti, o miru koji te obuzima kad umireš... Nema ni traga od toga. Noćas sam... noćas sam sve ponovo proživela... najbolnije... Čak i ono što sam naj-najdublje sakrila...

Ona se nadnosi i miluje me po obrazu.

- Onda si prošla kroz pakao.

- Sara... nemoj da je... Nemoj slučajno da je...

- Bože Marina, kao da ne znaš da nju niko ne može da spreči. Ostavila sam je sa Cecom, a ona, ipak, došla jutros sama. Kaže: mama, stavi ovo tetki na natkasnu.

- Šta?

Katarina mi daje sa natkasne ram kupljen na Kritu. U sredini Sarina slika; s desne strane Katarina, s leve ja.

- Nas tri... Best friends forever... Tačno tako... Osećam da mi se suza sliva niz obraz; ulazi u uho i golica me.

- Pa, zašto plačeš, milice moja? Nemoj...

- Zato što mi je sve postalo jasno... Sad sve razumem... Bol u plućima mi oduzima dah. Naprežem se:

- Katarina... videla sam Vasilisa u operacionoj sali. Proveo me je kroz... zid...

- Kakav zid?

Kašalj mi prekida rečenicu, kida utrobu. Odmahujem rukom.

- Molim te, ćuti... Posle ćemo...

- Kajo, slušaj... Gotovo je...

- Šta je gotovo?

- Vasilis... Noćas sam se oprostila od njega... *Nema više...*

Katarina namešta jastuk, posluje oko mene bez reči.

- Stvarno, Kajo... dosta je bilo. Pola života... Dosta je... Ne veruješ...

- Neću da sada pričaš o tome..

- Ne veruješ...

- Verujem - kaže.

- A ne... gledaš... me u oči...

- Najpre da se oporaviš... Da dođemo kući. Onda ćemo polako rešavati stvari, važi?

- Kajo... slike...

- Da ti dam ram, je l' to?

Klimam glavom.

Pod rukom osećam hladni dodir metala.

Sklopljenih očiju vidim Saru između nas dve.

Novi život koji ima pravo na nadu.

Kao što imaju i dve crnokose devojke, negde, daleko, na jednom ostrvu.

- Katarina...

- Neću više da čujem ni reč... Neću da mi se potresaš.

Kada bi ona znala, mislim, kada bi mogla da zna kako je noćas, u košmaru, sve došlo na svoje mesto, mislim, kako su se složile kockice, mislim, kako sam

isplivala sama i slobodna, slobodna i oslobođena, mislim. Htela bih da joj to objasnim, ali hemija se već razliva po mozgu. Tonem u bezvoljnu omamljenost.

- Katarina... - šapućem - budi tu... još malo...

- Naravno da ću biti ovde. Gde bih bila. Samo ti spavaj... Dada će...

Nasmešila sam se:

- ... da te čuva...

O autorki

Marija Jovanović rođena je 1959. godine. Diplomirala je filozofiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu.

Ovo je njen prvi roman.

Sken i obrada:

www.balkandownload.org

gstanic